

PG
5022
K8

Wen

~~W~~

HH

Aesthetický Rozbor

UKOPISU

KRALODVORSKÉHO.

Pro širší kruhy

sepsal

Dr. F. B. Květ.

V Praze.

Schönfelder & Reinitzer

(přev: Frant. Scheib).

1861.

PG
5022
K8

Proslov.

Básně rukopisu Kralodvorského, naši to malé světské biblí básnické, pocházejí dílem od básníkův, jižto básnictví v duchu čistě národním se byli vyučili, jako zpěvy *epické a lyricko-epické*, dílem vyšly z lidu samého, jako *písně* *).

*) Že básně tyto plod národního básnictví jsou, všickni historikové literární se shodují. Zdali ale prstonárodní jsou aneb od básníkův vzdělaných pocházejí, rozcházejí se jich náhledy. Jedni tvrdí, že všechny tyto básně na způsob srbských z lidu vyšly, druzí hádají na vzdělané původce aspoň mnohých; jedni mají za to, že všechny v obor básnictví prstonárodního spadají vyjma *Jaroslava*, pocházejícího prý od básníka vzdělaného, jenž živly čistě národní se živly nové kultury harmonicky a vítězně spojil, druzí soudí, že ani drobnější písně prstonárodní nejsou, než že se teprva později z vyšších stavů do tříd nižších byly dostaly.

Všecky jsou živoucí památky slavně svědčící o síle, ušlechtilosti, čilosti a původním jádře duševného života starých Čechů. Živě a výmluvně hlásajíce, jakými myšlénkami a cítěním duch našich praotcův se byl kořil a ušlechtoval, poskytují nám oživující zdroj vzdělání a cítění staročeského. Z něho by měl duch náš okráti, jím bychom měli srdce své šlechtiti, pružiti, zotavovati.

A v skutku je nám toho potřeba veliká. Cizí živel, vlast naši neblahé paměti vítězným proudem zaplaviv, dal životu našemu duševnému svah nepřirozený, jehožto se zbaviti slavný a veliký úkol jest doby naší.

K dosažení cíle tohoto národního znamenitě již byl přispěl rukopis Kralodvorský a přispěje bohdá ještě, bude-li z něho vážiti věk náš své vzdělání a ušlechtění.

To poznav pěvec nadunajský volá u zápalu věštím:

„I vy, kdož jste starei bohů haslé
Ohniště uzříc zoufali, vrafte se!

Novou založme z těchto dávné

Si zbořenin vzdělanosti pevnost!“

Aby korunní tento klénot našeho národného básnictví kouzlem svého blesku i *širší kruhy* oživoval, umínil jsem si, jej pro tyto zvláště vzdělati, hledě přede vším k tomu, aby jeho krásy a přednosti u celém rozsahu a s jasným vědomím pojaty byly. Do výkladu historického jsem se nepustil; dotekl jsem se jeho jenom sem a tam v poznamenání.

Maje básnické krásy a obraty, starším jazykem toliko úplně se jevící, buď zničiti, buď původního znění se držeti, rozhodl jsem se pro znění původní. Jsem zkušeností přesvědčen, že rozený Čech staročeské tvary novočeskými nahraditi dovede. Temnějších tvarů není velmi mnoho. Aby ale ani tyto porozumnění nevadily, nahradil jsem je v poznamenáních tvary novějšími.

Text jsem vzal z originalu, rozdělení veršů z Výboru z literatury české. Bych čtenářů příliš nemátl, neužil jsem přísně vědeckého pravopisu, což hlavně o hláskách obměkčených platí. Jinak šetřil jsem dosti přísně ústrojí jazyka staročeského.

Čtenářům, jižto ústrojí staré češtiny
dopřista neznají, podávám některé hlavní
rysy, původní znění rukopisu Kralodvor-
ského zvláště charakterisující. Doufám, že
jim těmito úryvky z mluvnice staročeské
dobře posloužím.

V Praze, dne 5. června 1861.

Dr. Květ.

Několik základných rysů

staršího jazyka rukopisu Kralodvorského.

A) Ze zvukosloví.

1. Dlouhé samohlásky.

a) Dlouhé *ě* = *ie* (novočesky *í*), na př. *bieda*, *viera*, *dietky*.

b) Dlouhé *o* = *ó* (novoč. *ů*), n. př. *pótka*, *bóh*, *vrahóm*.

c) Dlouhé *i* = *ie* neb *í* (novoč. jen *í*), na př. *sedie*, *mútie*, *čie*; *síla*, *lístek*.

d) Dlouhé *u* = *ú* (novoč. *ou*), na př. *nesú*, *tú* *rukú*, *nocú*, *pod lunú*.

2. Přehlasování.

a) Samohlásky *a*, *o*, *u*, *ú* proměňují se po hláskách měkkých v *e*, *i*, *í* (přehlasování postupné); samohláska *a* proměňuje se i před hláskou měkkou v *e* neb *ě* (přehlasování zpátečné).

b) Postupné přehlasování samohlásky *a* v *e* je pravidlem, prvotné *a* pak po měkkých sou-

hláskách jen výnimkou, k. př. ot muže, duše, z srdce, Slavoje, ot slunce; ale i: meča, búřa, tuča, naděja.

Zpátečné přehlasování samohlásky *a* v *e* neb *ě* jeví se dosti pokročilým, na př. Polené m. Polané, křestěné m. křestané, Tateré m. Tataré.

c) Přehlasování samohlásky *o* v *e* je pravidlem, prvotné *o* je řídkou výnimkou, na př. Zbyhoňeví, mečem, Zábojevy, králevým; ale i: královy.

d) Přehlasování samohlásky *u* (*ú*) v *i* (*í*) objevují se již prvotiny, na př. vedle: nocú, k sluncu, pěstú, k mužů, cizích i: Slavoji m. Slavoju, Záboji m. Záboju, mečí, ocelí, králi.

3. Stahování.

Přípony *ěja* neb *ija*, *ije*, *iju* stahují se pravidelně v *ia*, *ie*, *iu*. Nová čeština užívá místo nich *í*, na př. velenie (velení), rozenie dle (rození), bez hnutia (hnutí), ku sedáníu (sedání), máti božia (boží).

B) Z tvarosloví.

I. Ze skloňování.

1. Jména statná.

a) Jména statná mají i číslo dvojné. Jeho nominativ, akkusativ a vokativ ženského a střed-

ního rodu shodují se docela s lokalem jednotným, na př. *rucě* (*ruce*), *křiedlě*, *paži*, *děvě*.

U mužského rodu vycházejí tyto pády po souhláskách tvrdých na *y*, po měkkých na *e*, na př. *ščíty*, *parohy*; *paže*.

Genitiv a lokál vycházejí u všech tří rodů na *ú*, na př. *ščitú*, *rukú*, *nohú*, *lýtkú*, *pažú*, *mečí* (přehl. m. *mečú*).

Dativ a instrumental vycházejí u všech tří rodů na *ma*, před nímžto pokaždé právě ta samohláska stává, co před *m* v dativě množném, na př. *zrak-o-ma*, *oščep-o-ma*, *ruk-a-ma*, *meč-e-ma*, *plec-e-ma*; místo organického *ok-o-ma* užívá se *oč-i-ma*.

b) Genitiv jednotný jmen mužských vychází bez ohledu na životnost a bezživotnost na *a*, na př. *blska*, *hroma*, *ščíta*, *pracha*.

c) Akkusativ jednotný jmen mužských bývá roven nominativu, na př. *zabil krahujec*, *srazil Vlaslav*, *zře krváceti vrah svůj Kruvoj*.

Taktéž často i genitiv množný, na př. v řady *pohan*.

2. Jména přídavná.

a) Jména přídavná *neurčitá*, t. j. vycházející v mužském rodě na tvrdou neb měkkou sou-

hlásku, v ženském rodě na *a* aneb přehl. *e*, v středním na *o* neb přehl. *e*, skloňují se pravidelně jako statná přiměřeného zakončení, na př. ščit stříbrn, s črna lesa, k radostnu uchu, zbraň bystru, v les črn, v tvrdě hradě, v hustě tmě, bystřiny dščevy.

b) Jména přídavná *určitá tvrdého zakončení*, vycházející na *ý, á, é*, skloňují se jako v nové češtině. Značnější rozdíl jeví se v jednotném genitivě, dativě a lokalu rodu ženského, kde se až posud v ústech lidu žijící *ej* objevuje, na př. silný Zábój, hlubokého lesa, k ranému sluncu, v ponížený úval, lesem dlúhopustým, po šerém jutře, bratrských srdec, krátká slova, oteckými slovy; u krásnej děvy, ot radostnej Prahy, vterej pólě, po svej drahej milej.

V dativě a lokalu ženském i *é*; někdy i *ěj*. na př. divichu sě také krásě, v širé lúčě, na pavlači krásné; k kaplě světěj.

c) Jména přídavná *určitá měkkého zakončení*, vycházející na *í, ia, ie*, skloňují se jako v nové češtině, jen že tato rozmanitost přípon přehlasením *ia* v *ie*, *iu* v *ii* a stažením *ie* a *ii* v *í* ve všech pádech na skázu přivedla. O ženském jednotném genitivě, dativě a lokalu platí totéž co o určitých tvrdého zakončení, na př. božia máti

tužšia bieda (ale i: tuří hlava, přehl. a staž. m. tuřia), k mateři božiej, po třetiem dni, v raniej páře, cuzím kopytem, na nožiciech ručiech.

d) Jména přídavná mají též dvojné číslo. Neurčitá tvoří je jako statná přiměřeného zakončení. Určitá tvrdého zakončení mají v nominativě, akkusativě a vokativě mužského rodu *á*, ženského a středního *ěj*; v genitivě a lokalu všech tří rodů *ú*, v dativě a instrumentalu *ýma*, na př. zapolená zraky, ostrá drápy, ostrú hrotú, v silnú pažú, širokýma plecema.

Určitá měkkého zakončení objevují se jen v instrumentalu, na př. lisíma zrakoma.

e) Komparativ tvoří se příponou *ěji* (stažením *é*), *ěja* (přehl. *ěje*), *ěje*; v superlativě předráží se ještě předpona *naj*, na př. pótka posledněje, pěju najniží, najjistěje, najplzněji.

II. Z časování.

1. Číslo dvojné.

Sloveso má též dvojné číslo *dvou* toliko přípon osobných, totiž *va* (*vě*) pro první osobu, *ta* (*tě*) pro druhou a třetí, na př. srážajevě straně obě, oba sta unavená, paže běsta dorostla, srazisté obě straně, srubeně stě obě ruce.

2. Aoristy.

a) Vedle složených časů minulých znamenati sluší i jednoduché časy minulé, tak zvané aoristy.

b) Jednoduchý čas minulý (*aorist první*) tvoří se z kmene infinitivního přírážkou přípony *ch*, vzniklé ze staršího *s*, ježto se před zubnicí *t* ještě drží. Přípony osobné otřely se v jednotném čísle. V druhé a třetí osobě jednotné otřela se i známka času.

Aby tvoření tohoto aoristu jasným se stalo, podávám vzory čtyř sloves.

1. *né-sti*.

Jedn. číslo 1. nes-e-ch

2. nes-e

3. nes-e

Dvoj. číslo 1. nes-e-ch-o-va (-vě)

2. nes-e-s-ta (-tě)

3. nes-e-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. nes-e-ch-o-my (-me, -m)

2. nes-e-s-te

3. nes-e-ch-u

2. *vinú-ti*.

Jedn. číslo 1. vinu-ch

2. vinu

3. vinu

— XIII —

Dvoj. číslo 1. vinu-ch-o-va (-vě)

2. vinu-s-ta (-tě)

3. vinu-s-ta (tě)

Množ. číslo 1. vinu-ch-o-my (-me, -m)

2. vinu-s-te

3. vinu-ch-u

3. *kloni-ti.*

Jedn. číslo 1. kloni-ch

2. kloni

3. kloni

Dvoj. číslo 1. kloni-ch-o-va (-vě)

2. kloni-s-ta (-tě)

3. kloni-s-ta (tě)

Množ. číslo 1. kloni-ch-o-my (-me, -m)

2. kloni-s-te

3. kloni-ch-u

4. *vola-ti.*

Jedn. číslo 1. vola-ch

2. vola

3. vola

Dvoj. číslo 1. vola-ch-o-va (-vě)

2. vola-s-ta (-tě)

3. vola-s-ta (tě)

Množ. číslo 1. vola-ch-o-my (-me, -m)

2. vola-s-te

3. vola-ch-u.

c) Jednoduchý čas polominulý (*aorist druhý*) tvoří se jako aorist první, jen že se před jeho známku *ch* ještě přípona *ja*, obyčejně přehl. *je*, předráží. Kdekoli tuto příponu samohláska předchází, stahuje se obyčejně s ní tak, že se buď předcházející ji samohláska vyházi a *j* se vokalizuje, buď se i *j* s ní vyházi a pozůstala samohláska se dlouží, na př. *ujech*, *ijech* stahují se v *iech*, *ajach* v *ách*. Znamka časová *s*, z nížto pak *ch* vzniklo, obměkčuje se před sponou *e* v *š*. Přípony osobné se i tu v jednotném čísle oťřely.

Pro snadnější pojetí podáváme tu taktéž vzory čtyř sloves.

1. *nes-ti*.

Jedn. číslo 1. *nes-ie-ch* (přehl. m. *nes-ia-ch*)

2. *nes-ie-š-e*

3. *nes-ie-š-e*

Dvoj. číslo 1. *nes-ie-ch-o-va* (-vě)

2. *nes-ie-s-ta* (-tě)

3. *nes-ie-s-ta* (-tě)

Množ. číslo 1. *nes-ie-ch-o-my* (me, -m)

2. *nes-ie-s-te*

3. *nes-ie-ch-u*

2. *vinú-ti*.

Jedn. číslo 1. *vin-ie-ch* (staž. a přehl. m. *vinu-ja-ch*)

2. vin-ie-š-e

3. vin-ie-š-e

Dvoj. číslo 1. vin-ie-ch-o-va (-vě)

2. vin-ie-s-ta (-tě)

3. vin-ie-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. vin-ie-ch-o-my (-my, -m)

2. vin-ie-s-te

3. vin-ie-ch-u

3. *kloni-ti.*

Jedn. číslo 1. klon-ie-ch (staž. a přehl. m.
kloni-ja-ch)

2. klon-ie-š-e

3. klon-ie-š-e

Dvoj. číslo 1. klón-ie-ch-o-va (vě)

2. klon-ie-s-ta (-tě)

3. klon-ie-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. klon-ie-ch-o-my (-me, -m)

2. klon-ie-s-te

3. klon-ie-ch-u

4. *vola-ti.*

Jedn. číslo 1. volá-ch (staž. m. vola-ja-ch)

2. volá-š-e

3. volá-š-e

Dvoj. číslo 1. volá-ch-o-va (-vě)

2. volá-s-ta (tě)

3. volá-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. volá-ch-o-my (-me, -m)

2. volá-s-te

3. volá-ch-u

3. Sloveso býti.

a) Aorist první. Tvar první.

Jedn. číslo 1. by-ch

2. by

3. by

Dvoj. číslo 1. by-ch-o-va (-vě)

2. by-s-ta (-tě)

3. by-s-ta (tě)

Množ. číslo 1. by-ch-o-my (-me, -m)

2. by-s-te

3. by-ch-u

b) Aorist první. Tvar druhý.

Jedn. číslo 1. bě-ch

2. bě

3. bě

Dvoj. číslo 1. bě-ch-o-va (-vě)

2. bě-s-ta (-tě)

3. bě-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. bě-ch-o-my (-me, -m)

2. bě-s-te

3. bě-ch-u

c) Aorist druhý.

Jedn. číslo 1. b-ie-ch (staž. a přehl. m. bě-
ja-ch)

2. b-ie-ě-e

3. b-ie-ě-e

Dvoj. číslo 1. b-ie-ch-o-va (-vě)

2. b-ie-s-ta (-tě)

3. b-ie-s-ta (-tě)

Množ. číslo 1. b-ie-ch-o-my (-my, -m)

2. b-ie-s-te

3. b-ie-ch-u.

Aesthetický rozbor

Rukopisu Kralodvorského.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

I. Básně epické.

Jest to úkaz pozoruhodný a historii kultury lidské nezáporně stvrzený, že každý národ na světě, byť i méně vzdělaný byl, památku dějů svých starostlivě a bedlivě chová ve zpěvech, složených od pěvcův domácích.

S podobným úkazem setkáváme se i u národa českého. Sběhly-li se u něho děje památné, povstávali i hned z jeho středu pěvcové, jimž „od bohů dáno v srdce pěti“, oslavující národ svůj zpěvy, jimiž se za nejstarší doby duch národní v také síle a plnosti zjevoval, že všech „srdce jímáše.“

Tímto způsobem povstaly i historické zpěvy rukopisu Kralodvorského, jichžto nás VI došlo, totiž:

Záboj a Slavoj, Čestmír a Vlaslav,
Oldřich a Boleslav, Beneš Hermanův,
Jaroslav, Ludiše a Lubor.

Neznámí pěvcové zpěvů těchto historických, jsouce očití dějů opěvaných svědkové, vyjma jediného pěvce Jaroslava, skládali je hned po sběhnutí těchto. Tím se živé děje staly osnovou jejich zpěvům, jež pak, nadšeni jsouce duchem čistě národním a opravdově básnickým, v epicky krásný celek rozprávěli.

Nerozešedše se s národem svým ani myslí ani srdcem, než stejně s ním myslíce a cítíce stali se pěvci čistě národními.

Že v jejich zpěvech síla a ráznost národního básnictví neustejnou vystupuje měrou, nebude nikomu nápadné, kdo v úvahu byl vzal, že z rozličných pocházejí věků a že mezi Zábojem a Ludiši V století leží, za nichžto národnost česká sama dosti náběhů byla vytrpěla, jež i na národní básnictví, na pravého to života národního odkojence, mohutný vliv měly. V Záboji a Čestmíru burácí původní síla národního básnictví jako bystřice s temen hor valem ohromným, valem ničím zkrotitelným; v Oldřichu a Beneši hrne se, zkrocena jsouc již poněkud v břehy, potokem velešumným; v Jaroslavu rozlévá se řečištěm širokým, v němž jezy, uměle zbudované, divý její proud upravují; v Ludiši a Luboru vylévá se v proud cizí, ví-

těžně v něm dále se nesouc během svým vlastním. Ve všech těchto zpěvech zjevuje se duch čistě národní, jen že tu směleji a rázněji, tam ostýchavěji a mdleji vystupuje. Ještě pěvce Ludiše a Lubora, ač již vykojeného kulturou novější, takou bujarostí rozehřál, že látku cizí rouškou čistě národní přioditi ještě dovedl.

Litovati nám jest, že ohromné síle a svěží bujarosti ducha národního dopráno nebylo, klidně a organicky vyspívati!

Prohlédajíce ku vnitřní povaze těchto zpěvů historických nemůžeme ani jednoho z nich za epos národní prohlásiti.

Má-li kterýkoli národ epos národní ze sebe vyvinouti, je přede vším potřeba hlavní, aby jeho pěvcové nejen jednotlivé děje u zpěvech svých organicky ukončovali a osoby epicky rázné v popředí stavili, než aby i ději i osobami život národní plně a všestranně líčili. Toho jim jen tenkrát dosíci lze jest, když síly své epické na jednotlivých dějech nerozdrobují, než tyto v jedno pásmo spojují. Neboť národní epos je živý a věrný obraz veškerého života národního, ohromný to proud, jenž, rozvlněn jsa zpěvy jednotlivými, jedním širokým teče řečištěm. Odráží-li se zpěvy historickými jenom jednotlivé života národního

stránky, nevystupují z oboru básní epických, jsouce pouhé takořka stavivo eposu národního.

Na tomto epickém stupni zůstali státi pěvcové historických zpěvů rukopisu Kralodvorského, vyjma pěvce Jaroslava, jenž patrně na jevo dává, že jednotlivé živly epické v jeden proud již spojoval, by se jím celost národního života objevovala. Můžeme Jaroslava eposem národním právě se krystalujícím nazvati, kdežto ostatní zpěvy historické rukopisu Kralodvorského, jsouce jenom jednotlivé života národního obrázky, meze básní epických nepřestupují. Povaha tato není však vysoké jejich ceně básnické na ujmu.

S hrдостí spravedlivou můžeme říci, že nejen nade všechny plody národního básnictví slovanského cenou básnickou vynikají, než i podobné výtvary národů neslovanských daleko převyšují. Porovnávati je co do ceny básnické s výtvary národního básnictví jak ostatních Slovanů tak i národů neslovanských byloby zde od místa. Nicméně jistou se kojíme nadějí, že nás nikdo, kdo se sám o to byl pokusil, ze stranic viniti nebude. —

Pěvcové historických zpěvů Kralodvorských, v nichž se duch národní mimovolným takořka dechem k světu nese, nahlíželi v tajné hlubiny

mysli staročeské co v svatyni národní a, postihše zrakem věštím její přednosti, vtiskli je u vlasteckém zápalu ve své zpěvy, aby si krása jím tím jistěji klestiti mohla dráhu v české srdce prosté, ryzí a nezopačené.

Žijíce, jako národ sám, s přírodou co děti s matkou milovanou, nerozbírali úkazů přírodných nožem pitevným bouravé abstrakce, než přijímali je v mysl svou v neporušené jich celistvosti s uctivostí ostýchavou.

Spůsob tento chování se myslí pěvečv rukopisu Kralodvorského ku přírodě můžeme čistou přírodností nazvati, jež všemi zpěvy historickými Kralodvorskými co nit červená se táhne, zvláště Z á b o j e m a Č e s t m í r e m, vynikajícími původností svrchovanou.

Poesie staročeských těchto epiků je pravá deera přírody významnou prostotou charakterů, původní smyslností a veškerým spůsobem, krásu přírodou vládnoucí objeviti.

Kráčejít k cíli tomuto vznešenému drahou kratší a přímější básníků novějších, jižto divouskými prostředky, fantasii, um i rozum rozharujícími, pracně usilují, by čtenáře v chrám krásy povznegli.

Na utěšené přírodnosti jsou i veškerá jich

podobenství osnována, vynikající právě za touto příčinou shodnou výrazností, jadrnou prostotou a uhlázenou ukončeností. Dobře věděli, že duše česká v myšlenky jiného nejživěji a nejsnadněji přírodou samou vniká.

Přírodnost zpěvů epických R. K. původ dává i druhému jich rázu hlavnímu, totižto jich realnosti (předmětnosti). Jich pěvcové nevnučují nám nikde své individualnosti, než všady mluvíti dávají předmětům samým co osobám vlastním, nekalice jich dojemu původního ani svou reflexí ani sympathií. Pohybují se naskrze ve světě skutečném, smyslnosti se se zvláštní oblibou podávající a s klidnou myslí nad dějem opěvaným jako Bůh nad tvorstvem vznikajícím se povznášejíce. To platí zvláště o jich popisech. Jinak ovšem vyznati musíme, že jich epika ráda do lyriky zabíhá. Ani jeden historický zpěv není prost rázu lyrického, což s národní povahou co nejoužejí souvisí. V ní převládá cit, povzbuzen a vykojen přírodou samou.

Realnou naivnost dávají epikové R. K. i tím na jevo, že se všemu, co erotické jest, vyhýbají a vše, co prosté a nízké jest, nenávidí; na ní zakládá se i realnost jich přímětků. Kdežto básníkové novověcí poměr svůj vlastní k předmětům

přímětky naznačují, objasňují jimi pěvcové naši předměty samy *).

Realnost je nejspanilější květ epických zpěvů R. K., dodávajíc jim půvabnosti staroklassické.

Vedle přírodnosti a z ní výsledné realnosti honosí se zpěvy tyto i zvláštním citění a smýšlení způsobem. Osnovou jich jest veškerý soubor vloh a pudů povahy lidské u svěží souměrnosti a spanilé ušlechtilosti. Jsou živé rázností bujarou, jež se v tvrdost divokou nikdy nepřevrhuje, však jsou i jemné spanilostí utěšenou, jež v strojenou rozplynulost nikdy nezabíhá. Spojují úchvatnou sílu s hovícím si klidem, určitostí úseč-

*) V Záboji: les čern, Záboj silný, varito zvučno, zrak jiskřený, paži přesilná, zbraň bystrá, vrch modrý, hory šedé, Luděk hbitý, koni ručí a j.; v Čestmíru: meč brabivý, ščit čern, prsa široká, slunéčko jasné, les hustý, skála šedá, hrad vyšší, drva vysoká, plece široká, tráva vysoká, kýty tučné, tůr jarohlavý, chvrastí nižší a j.; v Oldřichu: meč břitný, rány hromné (štěčné), hlava bujná, zvuky hlučné a j.; v Beneši: zvěř lesklý; v Jaroslavu: šumy mrkavy, zvěř plachý, mrak černý, pole tučná, ščit stříbrn, noc temná, luky tuhé, meče těžké, tráva rosná, bubny břeskné, krev teplá a j.; v Ludiši: vlasy zlatoskvůcí, stoly předlůhé, luka širá, sedlo tvrdé, dřevce dlůhé, oř jarobujný a j.

nou s rozvláčeností roztomilou, smyslnost bující s rozváživým rozumem, libost smyslnou s citem mravným, heroickou ráznost s jemným soucitem, tichou krásu s horující energií. I sebe rozmanitější vlohy a pudy povahy lidské sestupují se v nich v celek harmonický, objevující celistvost povahy lidské. Vlastností touto, již Nebeský čistou souměrnou lidskostí byl nazval (Časopis českého Musea, 1852, sv. III., str. 135), dotýkají se všech stránek mysli lidské a nabývají dojímavosti všestranné, povzbuzující v ní city nejrozmanitější, ježto jí libým půvabem brzy lahodí, brzy dojemy ohromnými jí potrášají.

Jeli lidskost nejkrásnější květ zpěvů těchto, je ušlechtilá pobožnost i líbezný jich zápach. Zpěvy, z doby pohanské nás došlé, totižto Záboj a Čestmír, prodechnuty jsou myslí pobožnou, jež, upřímně a úplně bohům oddána, ve všech příležitostech k těmto se obrací, brzy je prosíc o pomoc v čas nouze a bídy, brzy jim děkujíc v čas štěstí a zdaru, jež dary božími vděčně uznává. Ze zpěvů pak z křesťanské doby pocházejících vane naskrze duch čistě křesťanský, zvláště z Jaroslava, v němž se vznešenost křesťanství nad pohanstvím slaví.

Konečně je i láska k vlasti a k svobodě

neposlední okrasa zpěvů těchto. Dějinstvo všech má základ v ní. Z á b o j a S l a v o j, nekonečným zahořevše zápalem pro svobodu vlasti, tepou Němce Franky, porobou Čechům hrozící; Čestmír, upřímně vlast svou miluje a vládu Neklanovu, vůlí národa ztvrzenou, v slušné uctivosti máje, kárá mestným mečem zpupného vládku Vlaslava a odpadlíka Kruvoje z podlé nevěrnosti; věhlasný kněz Oldřich dobývá v čele vládk vlasti milovných Prahy, Polany obsazené; odvážný Beneš poráží Němce Sasiky, přišlé do vlasti české, ji, plenit a pustošit; národní horlitel Jaroslav zahání divé Tatarů tlupy, přibyv v boji nejrozhodnější k malému pluku Moravanů, na Hostýně obkličovaných, ježto vůdce Vratislav šlechtným horlením pro svobodu mrzké zrady Vestoňovy byl vystříhal. I v Ludiši a Luboru, ač zpěv tento základ historický sotva má, jeví se láska vlastenecká.

1. Záboj a Slavoj *).

(V rukop. : O velikém pobití.)

Básník uvádí ze začátku přední osobu epikou, silného Záboje, jak, vystoupiv na skálu z černého lesa čnící, na všechny strany obzírá a, spatřiv vlast hynouti pod jarmem vraha Franka, holubíným pláčem stená.

*) Pěvec opěvuje hrdinství Záboje a Slavoje, jižto, čistou nadšení láskou k svobodě, Němce Franky, hrozící pod vůdcovstvím Luděkovým české vlasti porobou, pobili a ze země vytiskli. O základě historickém rozcházejí se mínění kritikův. Zvláště podstatnou zdá se domněnka prof. Tomka, jenž událost do doby 725—745, po smrti Samově a před Krokem klade, kdež se prý Frankové za válek franckých majordomův s Bavy do Čech dostali a nějakou jich část na čas opanovali. Celá osnova zpěvu vůbec a provedení jeho zvláště svědčí nezáporně o jeho původu pohanském; z oné i z tohoto vysvitá i dále, že hned po sběhnutí události, tudíž v první polovici VIII století, složen byl. Rozměr je volný, utěšeně plyný a

„S ěrna lesa vystupuje skála,
na skálu vystúpi silný Záboj,
obzíra krajiny na vsie strany,
zamúti sě ot krajin ote vsěch,
i zastena pláčem holubíným.“

Nevíme v skutku, čemu bychom se dříve divili, zdali živé plastičnosti obrazu tak spanile malebného, zdali trefné pravdivosti líčení vlastenecké lásky Zábojovy aneb dokonalé obratnosti básníkově, jenž mocným kouzlem soucitu na srdce naše doráží, aby veškerou mysl naši za dějstvo již napřed zaujal.

Celý obraz je tak živý a ráznou individualností tak zdařile ukončený, žeby ani dláto Prokovovo ani štětec Mengsův živěji a názorněji jeho nevyvedly. Naznačuje nekonečnou lásku Zábojovu k svobodě vlasti, jež hlavní motiv zpěvem oslaveného děje jest, rysy epicky svrchovanými. Láska Zábojova k vlasti jeví se tak horoucí, že heroický velikán nad porobou vlasti své truchlí pláčem srdečným. Úkaz sentimentalný, u hrdiny překvapující, dojíká velevele. Jím se překrásně

líbezně lahodný, idey básníkovy povždy plasticky naznačuje. Chod jeho je nestejný; brzy trochaický, brzy daktylický, brzy trochaicko-daktylický, zřídčeji jambický. Podobně nestejně jsou i stopy veršů. Desíti- a osmislabičné řádky vyskytají se nejčastěji.

jeví pravá lidskost reka Záboje, jenž mečem velmocně sice máchatí umí, ale v silných svých prsou i tklivé srdce chová. Čistě lidská jeho citlivost budí v srdci našem soucit vřelý, jímžto si básník naše účastenství pro celé dějinstvo byl pojistil.

Záboj žalostnými city svými uchvátiti se nedá. Sedí sice dlouho truchle na skále, však mžikem opět nabývá rozvahy myslí, hrdinovi příslušné a, odvážným činem ubohou svou vlast již již osvoboditi prahna, po širé vlasti k soudruhům spěchá, by je v svůj zámysl zasvětil.

„Sedie dlúho, i dlúho sě mútie;
i vzhopi sě vz horu jako jelen,
dolóv lesem, lesem dlúhopustým
bystro spěcháše ot muže k muži,
ot silna k silnu, po vsickej vlasti.
Krátká slova ke všem skryto řeče,
pokloni sě bohóm,
otsud k druhu spěcha.“

Obraz, jímž básník kvapné vybavení se z rozplynulých citů v čin rázný vypodobňuje, není jen realností živý než i důmyslem hluboký, patrné svědectví dáváje jak o aesthetickém taktu, tak i o psychologickém bystrohledu básníkově; o onom, poněvadž kontrastem, jenžto se mezi holubem stenajícím a vzhopujícím se jelenem objevuje, svrchované živosti a účinnosti dochází, o tomto, poněvadž se mysl lidská v skutku jen ten-

kráte k činu z citů povznesti může, když v sobě sílu má, najednou s kvapností jich se odříci, ježto se kvapnosti vzchopujícího se jelena podobá.

Nábožná mysl Zábojova, již v každé rodině domácím bohům (skřítkům) byl osvědčil, má zvláštní význam epický. Jí posvětiv básník velké podniknutí Zábojovo napíná mysl naši nadějí, že bohové reku, jenž je ctí, požehnají, by vlast svou zbavil jarma nepřátelského.

Návštěva Zábojova neminula se s výsledkem žádoucím. Všickni mužové, jež byl vyzval, sešli se již po třech dnech v noci v černém lese, odkud je Záboj v ponížený úval hlubokého lesa odvádí, by tím bezpečněji s nimi jednati mohl o osvobození vlasti. Chtě je i hned k rozhodnému činu rozvésti, běže varito zvučné a počíná píseň pěti, jak nepřítel v osířelou vlast násilím vtrhl, domácí obřady rušil a ničil a nové spůsoby zaváděl.

„I minu den prvý, i minu den vterý,
i kdaž za třetím luna v noci bieše,
sněchu sě mužie sěmo v les črn.

K nim zdě Záboj,
otvede je v úval,
v ponížený úval hlubokého lesa.

Stúpi Záboj najnížeje dolóv,

vze varito *) zvučno :

Mužie bratrských srdec i jiskrených zrakóv !
vám pěju najníží z dola.

*) Nástroj hudební.

Piesň ide z srdce mého,
z srdce najnížeje pohrúžena v hoři.
Očičk zaide k otcem,
ostavi v dědině dietky svoje i svoje lubice*),
i neřeče nikomu:
„Bafo!**) ty mluvi k nim oteckými slovy.“
I přide cuzí úsilno v dědinu,
i cuzími slovy zapovída,
i kak sě zdie v cuzej vlasti od jutra po večer,
tako bě sě zdieti dietkám i ženám,
i jedinu družu nám iměti
po púti vsěj z Vesny po Moranu***).
I vyhánie z hájev vsie krahuje;
i kací bozi v cuzej vlasti,

*) Lubice t. c. libice, ženy.

**) Bafa m. otec neb kdo na místě otcově jest, jako starší bratr.

***) Protiva „po púti vsěj z Vesny po Moranu“ je odůvodněna obřady při vynášení Smrti či Morany na jaře. Neb při těch slavíval se ode dávna právě boj jara (Vesny) se zimou (Moranou) a konečné vítězství jara nad zimou. Prostonárodní a snad i nejstarší rozdělování roku bylo t. v jaro (léto) a zimu, ve Vesnu a Moranu; „z Vesny po Moranu“ značí tudíž tolik co z mládí až do staroby, či po celý čas živobytí. Jméno Morany zachovalo se hlavně u Čechů, Moravanů a Slováků, jméno Vesny ale hlavně u Rusů. Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanů od J. J. Hanuše. Str. 39.

takým se klaněti zdě i jim oběceti obět.

I nesměchu se bít v čelo před bohy,

ni v súmrky jim dávati jiesti.

Kamo otčík dáváše krmě bohóm,

kamo k nim hlasat chodíváše,

posěkachu vsie drva

i rozhrušichu vsie bohy.“

Motivy, jichžto Záboj k dosažení velikého cíle svého užívá, jsou živě účinné a přece tak přirozené, že se básník jimi opravdivým pěvcem národním objevuje, znaje skrz na skrz srdce české. V skutku nemohl Záboj pro zámysl svůj zvoliti prostředku účinnějšího písně nadšené, vzbuzující v srdcích soudruhů, zpěvem bez toho snadných ku pohnutí, city vlastenecké, již samy sebou k činu rozněcující. Píseň sama je se zvláštním uvážením provedena. Básník dobře věda, že mysl naše rychleji a vroucněji pro milovaný předmět zahořívá, když se nám na paměť uvádí, čehobychom ztrátou jeho želeťi měli, než když se nám na vědomí dává, čeho držením jeho nabýváme, nepouští se do líčení blahobytu, svobodou národní pojištěného, než ukazuje toliko hoře poroby v podobě dojmavém. Dále i dobře věda, že srdce české k životu rodinnému a k bohům domácím se zvláštní upřímností a láskou lne, přede vším a hlavně těchto se dotýká. Ukazuje soudruhům,

žeby za poroby francké žádný otec jich nehájil, žeby se vzdáti musili všech obyčejův, předky zasvěcených, a žeby všecky obřady náboženské zrušeny byly. Úmyslně všecky svatorušné zločiny cizího podmanitele porůznu uyádí, aby v jich srdcích tím větší hněv proti vrahovi vlasti roznítil. Ano i řada zločinů těchto není nahodilá, než úmyslným postupem účinně sestavená, počínajíc vyháněním posvátných krahujců z hájů a končíc se rušením bohův samých. Každým postupem znova rozharuje Záboj hněv proti Frankům v prsou soudruhů, až konečně rušením bohův samých v svrchovanou zlobu proti nim vzplane.

Účinek písne Zábojovy je tak ohromný, že se Slavoj rozhorlí v slova:

„Aj, ty Záboju! ty píšeš

srdce k srdcu, pěšů z středa hoře;

jako Lumír*), ký slovy i pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i
vsie vlasti,

tako ty mě i vsiu bratř.

Pěvce dobra milujú bozi;

pěj! tobě ot nich dáno v srdce proti vrahóm!“

Ohromnost účinku zpěvu Zábojova je slavně vyličená. Nabývá-li přirovnáním k zpěvu Lumírovi již výrazu energického, dostává se jí dokonce

*) Lumír, pěvec staroslo vanský.

původem božským, jež Slávoj zpěvu Zábojovu
přisuzuje, sily svrchované.

Záboj na to pokračuje dále u zpěvu svém. Novým a
neméně dojímavým podobenstvím ukazuje, jakby vlast z ne-
přátelského jarma vybávití lze bylo.

„Zře Záboj na Slavojeva zapolená zraky,
i pěniem dále srdce jímáše.

Dva syny,

jejú hlasy přecházesta v muská,

vycházievasta v les;

tamo mečem i mlatem i ošcepem učista paži,

tamo pokrysta i vracesta sě rozkošem.

Kehdy paže jejú biesta dorostla i jejú umy proti vrahóm,

i dorostachu druží bratřieci,

ajta, vsi vyrazichu vz vrahy!

I by krutost jich búrúce nebe,

i v dědiny vrátíše sě byvše blahost.“

Záboj nepřestává na jedné písni, jižto sou-
druhům na paměť byl uvedl, jak krutý Frank,
odvážlivý to svatokrádce a svatobitec, na jich
poklady národní krvavou rukou sahá. Rozžeh jí
v jich prsou pomstu a zlobu v plamen horoucí,
usiluje písni druhou o to, aby na něm uhaslou
pochodni národní svobody rozžal.

Jedním rázem převrátiti vlastenecké jich city,
hněvem proti vrahovi již již překypující, v pevnou
vůli, v rázný čin, vlasti svobodou kynoucí, jest
účel písne druhé. Básníkův genius došel jeho

prostředkem docela jednoduchým a přirozeným, ale právě za touto jednoduchostí a přirozeností opravdově genialním, použiv k tomu velemocného kouzla příkladu. Proto Zábajovi pětí dává podobenství o dvou synech, jižto vytrvale odvažným činem a udatenstvím spolubratrů vraha z vlasti byli vytiskli.

Příklad dvou bratrů na shromážděné rozhodnou mocí působil. Mžíkem se usnesli všickni na činu podobném a kochajíce se již již v blahosti, jež se opět v dědiny vrátiti má, jásají plesem srdce překypujícím.

„Aj! skočichu vsici v dól k Zábaju
i tiščechu jej v přesilná paži,
s prsú na prsy vsi kladechu ruce,
věhlasno*) dávachu slova k slovóm.“

Vlasteneckou radost a upřímnou k Zábajovi vděčnost způsobem srdečným a nelíčeným na jevo davše, vystupují z rána z úvalu, na všechny strany lesem porůznu se rozcházejíce do svých dědin.

„I přicházeše noc před jutro;
aj, vystúpichu z úvala,
rózno vezdě, ke všem dřévóm,
ke všem stranám bráchu sě lesem.“

Až potud sahá prvá část zpěvu, podařile to provedená příprava k ději samému, jehožto základy a důvody v organický celek trefně spojeny jsou.

*) Věhlasno, moudře.

Druhou částí počíná pěvec děj rozprávati.

Třetího dne sejdou se za doby noční v lese Záboj a Slavoj, každý v čele sboru svého.

„I minu den i minu den vterý,
i po tretiem dni, kehdy sě zatěmňuje noc,
bra sě Záboj v les,
lesem za Zábojem sbory;
i bra sě Slavoj v les,
lesem za Slavojem sbory.
Vsiak imě vieru k vojevode,
vsiak srdce úporno králu,
vsiak zbraň bystru na král.“

Pohyb obou sborů je líčením stručným a nestrojeným epicky živý a nabývá provedením souběžným dojímavosti zvláštní. Charakteristika vojáků vyniká, ačkoli třemi toliko veršiky vytčena, plností svrchovanou, všecky přední cnosti vojenské v konkrétné světlosti udávajíc, totižto kázeň vojenskou, podmíněnou věrou vojáků k vojevodě, udatnost, zvláště se zakládající na rozjitřené zlobě proti vrahovi, a ozbrojení řádné.

Sešedše se oba vůdcové v lese se sbory svými, radí se, jak by jim s největším prospěchem na Franky udeřiti bylo. Rozvážlivý Záboj radí, aby vojsko na dva pluky rozdělili, nepřítele na blízku rozptýleného opatrně minuli, k modrému vrchu, za nímž hlavní voj nepřátelský stál, rozličnými stranami táhli a pak za vrchem tímto v lese se opět spojili. Jinak prudký, boje chtivý Slavoj. Radí, aby celé vojsko ihned odtud

na rozptýlené zástupy a posádky se vrhlo a, potřebši je, teprv na hlavní voj útokem hnalo.

„Aj Slavoji bratře!

tamo k modru vrchu!

vrch ten po všech po krajinách;

tamo zaměřímy chody!

Ot vrcha k ranému sluncu

tamo les temen*),

tamo si podáme ruce.

Nynie beř sě lisími skoky,

i jáz tako poidu tudy.

Aj Záboji bratře!

čemu naše braň jmá tepruv ot vrcha soptati krutost?

Otsavaď buňmy protiv králevým vrahóm!“

Básník počíná děj, aby mu dojímavosti epické dodal, živly sobě protivnými obživovati, čerpaje je z povahy vůdců obou.

Záboj je rek udatný, národovec upřímný, horlivý svobody zastavatel, zbožný bohův ctitel. Slavoj, ačkoli Zábojovi v každém ohledu podřízen, těmito samými se honosí ctnostmi až na prudkost povahy. Kdežto Záboj úplně vládne myslí rozvahou a, nedávaje sě okamžitým citů překypem zachvátiti, po svém účeli s uvědomělostí jasnou chodí, oddává se prudký Slavoj, pustívaje z myslí výsledek budoucí, citu bujícímu. Tato

*) Temen, temný.

obou vůdců povaha opravdově se odráží z jich rady.

Kdyby se celé vojsko české podle rady Slavojovy na blízké Franků zástupy bylo vrhlo, potřeno by zajisté bývalo vojskem Luděkovým, poněvadž by u své rozptýlenosti jeho síle, již pak rázným odporem bylo osvědčilo, sotva odolalo

Básník nerozživil děje jenom protivou výtečně zaostřenou, než i líčením samým, jemuž dramatické živosti dodal, přísně při tom háje úlohy epické.

Věhlasný Záboj nedá se uchvátiti prudností Slavojovou. Setrvaje na svém náhledu dokazuje Slavojovi, že největší je potřeba, aby sjednocenou silou na hlavní voj nepřátelský u modrého vrchu udeřili a tak přede vším nejpřednějšího se zbavili nebezpečí.

„Slavoji bratře!

kdaž hada potříeti chceš,

na hlavu najjistěje —

tamo hlava jeho!“

Záboj nestvrzuje náhledu svého důvodem uměle sestaveným, než podobenstvím realným a proto důrazným, jež co pravý mudřec národní i z národního pokladu přísloví bere. Básník zvýšil účinek podobenství tohoto, již samo sebou rázného, ještě tím, že jeho nerozvlekl, než pro větší důraz skrátil.

Slavoj přisvědčil konečně náhledu Zábojovu. Celé vojsko roztoupilo se na dva pluky. Oba vůdcové táhnou hlubinami lesů k modrému vrchu; Záboj v levo, Slavoj v pravo. Pátého dne spojují se oba, nepřátelskému vojsku Luděkem vedenému vstříc již stojíce, v lese za modrým vrchem.

„Rozstúpi se mustvo lesem,
rozstúpi se v pravo, v levo;
tudy taže Zábojevým slovem,
onamo slovem prudka Slavoje,
hlubinami lesův k modru vrchu.
I kehdy bieše pět sluncí,
podasta si přesilně ruce,
i pozřesta lisíma zrakoma na králový voje.
Sraziti nám drbí*) Luděk voje,
voje své pod jednu ránu.“

Pohyb pluků je i tu, jako výše, líčením stručným a nestrojeným epicky živý, a nabývá i tu provedením souběžným dojímavosti zvláštní.

Setkav se Luděk u lesa za modrým vrchem se spojenou silou Zábojovou a Slavojovou, vyhrožuje jim, ve jménu krále svého je vyzýváje, aby se rozešli. Záboj odpovídá co přední vůdce Luděkoví na rozkaz tak drzí s plnou hrdostí svobodného muže, vytýkaje mu jeho smýšlení otrocké, královi pak jeho ukrutenství, hříšně prahnoucí po svobodě pokojného národa.

„Aj Luděče:
ty si parob na paroby krále!
Ty rei svému ukrutníku,
že dýmem jest námi velenie jeho.“

*) Drbí, musí.

Odpovědí touto zračí se rázný sebecit, veliké sebevědomí, jakým muž svobodný otroka předčí a u něho si vážnost dává. Záboj má se jí k Luděkovi již co vítěz k porobenému, a opovrhuje i jeho králem, ukrutníkem to, jenž soběckým toliko záměrům hoví, co rek, za božskou ideou jdoucí.

Básník odpovědí Zábojovou vytknul i vzešený a ethicky účinný motiv celého dějstva, totižto srdečnou lásku Čechů k svobodě národní, jižto Záboj co přední osoba epická reprezentuje. Všecku váhu naň klada a zvláštní pozornost poslouchačů k němu obrátiti usiluje, vyznačil jej i způsobem drastickým. Úmyslně vypravování přetrhuje a, jak Luděk vojsku českému ve jménu svého krále rozkazuje, aby se rozešlo, vypouští, by poslouchač jaksi zarazil a jich pozornost tím napial.

Luděk se rozlítí Zábojovou odpovědí neočekávanou a voje své, jichžto zbraň co blesky v osvětě slunce se září, v šiky volá. Záboj na to káže Slavojovi, aby nepříteli v bok vyrazil, sám pak mu v před vyráží.

„I rozlúti se Luděk,
ručiem hlasem svola své voje.
Podnebesie bě plno osvěty ot slunce,
v osvětě plno blska z králevých vojev;
hotovi vsíci nohú v krok i rukú v braň
Luděkova dle slova.

Aj Slavoji bratře!

tudy spěj lisími skoky,
já z poidu vstřiecu jim v čelo.

I vyrazi Záboj v před jako krupobitie,

i vyrazi Slavoj v bok jim jako krupobitie.“

Chvat, s jakým se děj k dovršení nese, je přílišný, ale v předešlém dostatečně odůvodněný, a epickému napjetí na ujmu není. Tažení Frankův v bitvu je s mocí Homérskou vyobrazeno. I útok Čechův vyličen je s bující vznešeností, již básník jadrnou stručností zvláštní síly ještě byl dodal. Všecka mysl naše chvěje se před srazem sil tak ohromných.

V rozhodném okamžení rozpaluje Záboj Slavoj k statnému odporu, spomínaje mu, že bohové svatokrádcům a svatobiteům zvítěziti nedají.

„Aj bratře!

ti se! *) nám krušichu bohy,

ti se! nám káeechu dřeva

i plašichu krahuje z lesów;

bozi nám vícestvie dajú!“

Vytknul-li básník výše odpovědi, již Záboj Luděkovi byl dal, lásku k svobodě co hlavní a přední motiv veškerého dějstva, uvádí i zde jeho slovy druhý, neméně vznešený a ethicky vysoký motiv, totiž ušlechtilou z b o ž n o s t, jejížto vrou-

*) Se t. e. hle.

enost a hlubokost spôsobem drastickým naznačuje, dávaje se ozývati hlasu jejimu i v ryku válečném a v hrůze útoku děsného.

Sám posilněn a roznícen naději v pomoc bohů, žene se Záboj v souboj s Luděkem, by jedním rázem rozhodl věc svatou.

„Aj, prudkost vyrazi Luděkem
z četných vrahův protiv Záboju;
i vyrazi Záboj,
hořúciema očima v Luděk zlobivo měři;
dub protiv dubu zřieti ze vsieho lesa;
Záboj hna protiv Luděku nade vsie voje.
Luděk udeři silným mečem,
přetě tři kůže v ščitě;
i udeři Záboj mlatem.
Otskoči hbitý Luděk,
v dřevo vrazi mlat,
i skoti sě dřevo na voj
i třiedesť jich otide k oteem.“

Líčení souboje Zábojova s Luděkem patří k nejživějším a k nejpravdivějším obrazům válečným památek básnických, sahajících obsahem svým do doby předkřesťanské. Jaká to síla plastická, jaká živost realná, jaká ráznost heroická, jaký kvap slavný! Rázněji se konflikt epický sotva líčiti dá. Ráznosti tak veleúčinné básník zvláště tím došel, že Luděka heroické postavě Zábojově připodobnil, čímž uzel epický podařile zavil.

Záboj prudce vyrazí proti Luděkovi a hořícíma očima v něj zlobivo měří — i Luděkem prudkost z četných vrahův proti Zábojovi vyrazí; Záboj stojí proti Luděkovi co dub, jenž z lesa nade všecky stromy ční — i Luděk stojí proti Zábojovi co dub stovčkový; Záboj udeří mlatem tak mocně na Luděka, že mlat, jemuž hbitý Luděk byl odskočil, v strom vrazil jej kácí, jenž padaje třicet Frankův porubuje — i Luděk udeří mečem tak mocně v ščit Zábojův, že všecky jeho kůže byl přetal. Je nám v skutku, jako bychom se dívali v moře mocně se dmoucí, jež vlnami co věž vysokými s jekotem přehrozným nepohnutou skálu tepe.

Setkav se Luděk s odporem statným a seznav netušený Zábojova mlatu účinek, vyzývá jej u vzteku litém, by se s ním potýkal zbraní stejnou.

„I zluti se Luděk:

Aj ty zhovadilý!

ty veliká potvoro hadův!

mečem se potýkaj se mnú.“

Ačkoli výbuch surovosti Luděkovy aesthetickou dissonancí je, zvolil ji přece básník, dílem aby kontrastem ušlechtilý charakter Zábojův tím vítězněji vynikal, dílem aby nového nabyl motivu, za němž se Záboj u hněvu spravedlivém mečem v ruce na surového soupeře řítí.

„I máše Záboj mečem,
kus ščíta vrahú otrazi;
i tasi Luděk meč,
meč sě smeče po koženě ščítě.
I zapolesta sé oba k ranám,
ranami vsie po sobě stesasta
i vsie kolem zbrocesta krviú.“

Líčení dalšího souboje honosí se podobnou silou plastickou a rázností heroickou, jako jeho počátek, ano i předčí líčení tohoto živostí bujařejší a pohybem čilejším, čehož příčinu hledati jest ve výše odůvodněné rozjitřenosti soupeřů obou.

Básník konflikt epický co nejmocněji zvýšiti usiluje, již tu na katastrofě nepřestává, než ji pro větší důraz ještě zdržuje.

Vedle souboje Zábojova s Luděkem líčena jest i všeobecná obou vojáků bitva, bez rozhodného výsledku od rána až k večeru trvající.

„I krviú zbrocechu je mužie
kolkol jejú vezdě v přelutej sěči.
Slunce přeide poledne,
i ot poledne juž na pól k večeru;
i váleno ješče,
ni sěmo ni tamo ustúpeno,
i váleno zdě,
i váleno tamo ot Slavoje.“

Jako malíř všecko světlo na přední obrazu

svého osoby soustřeďuje a stafáží v pozadí spore toliko osvětluje, aby onyno v popředí se octly: tak i básník matnými toliko rysy bitvu trefně nastínil, aby její živostí hlavní děj, souboj to Zábojův s Luděkem, světlosti patričné nepozbyl.

Po druhé marně pokusiv se rekovskou Luděkovu sílu zlomiti, rozhorlí se Záboj v slova:

„Aj ty vraže, běs v tě!

Čemu ty našu krev piješ?”

Horlení Zábojovo není výbuch slepé, neskročené náruživosti, než výraz spravedlivého, ušlechtilého hněvu, že se Luděk s energií pravého reka o mrzký a nelidský úkol zasazuje. Proto mu klně. Ale i hned, jakoby kletbu svou omluviti chtěl, mu vytýká, že lehkovážně a hříšně vlasti půdu krví máčí.

Myšlénkou na hoře vlasti vzmáhá se znova v prsou Zábojových touha po vítězství, jež jej znova do rozhodného boje pohání.

„I chopi Záboj svůj mlat,

i otskoči Luděk;

napřeže mlat Záboj výš vz horu,

i vrže po vrazě.

Letie mlat,

rozskočí se ščit,

za ščitem se rozskočista Luděkova prsy.

I nleče se duše těžka mlata,

i mlat i dušu vyrazi,
i zaneše pět sichův u vojsku.“

Soustřediv básník v obrazu tomto válečném, vznešeností slavném, všecku ráznost, živost a bujnost, dovršil děje efektem největším.

Jest to katastrofa, důstojná velikosti úkolu, ježto rozřešuje, důstojná velikosti motivů, jimiž básník děj, mocným proudem se nesoucí, odůvodňuje, důstojná velikosti hrdinské energie Zábojovy.

Líčení zvyšuje ještě tuto ráznost básníkovým klidem naskrze objektivným. Básník nedává se hrůzou výjevu unášeti, než, hledě v ni klidným zrakem pravého epika, realnosti toliko se drží.

Až dotud sahá druhá částka zpěvu, v nížto básník boj protivných sobě živlů mistrně provedl, proud rozvinujícího se děje mocně rozvlnil a katastrofu co nejrázněji vyznačil.

Třetí a poslední část zpěvu, v nížto katastrofa vítězoslavně ku konci se chýlí, počíná se výsledkem, s nímž se smrt Luděkova u obou vojáků byla setkala.

Strach vrahům vyrazi z hrdl skřeky,
radost vzevzně z ust vojnův Zábojevých
i zajiskří z radostnú zraků.
Aj bratříe!
boží ny vícestviem dařiču.

Rozstúpi se vás jeden hluk v pravo i v levo,
ze všech údolí sěmo svedte koně,
koni řehci vešken ten les!“

Provedení kontrastného výsledku smrti Luděkovy u vojáků obou je ryze epické. Kdežto Frankové, spatřivše mrtvolu vůdce svého, hlasem strachojevným řvou, zní z úst vojákův Zábojových radost plesající a jiskří z jich zraků. Jenom Záboj jeví u všeobecném vítězného jásání proudu slavný klid myslí, reka hodný. S dojmavou skromností udatenství své v pozadí stavě, vítězství bohům přisuzuje a povinnosti své co vůdce přední dostává.

Zbožnost ušlechtilá, skromnost rozmilá a klid myslí vznešený činí charakter jeho vedle heroické ráznosti a síly obrovské svrchovaně plným, svrchovaně krásným.

Slavoj napomíná bratra Záboje, aby u vrahy bouřit neupouštěl.

„Záboji bratře, ty udatý lve,
neupúščeť búřit u vrahy!“

Zdá se, jakoby básník, klada slova tato prudkému Slavojovi v ústa, jakési nedůslednosti u líčení charakteru Slavojova se byl dopustil. Nicméně podal jimi pravdivý rys prudké jeho povahy. Neboť vida Slavoj, jak veliká je potřeba, i hned na vrahy strachem trnoucí udeřiti,

nemohl se pro prudkost povahy rozkazu Zábojova dočkati, než sám jemu přední jeho úlohu ukazuje.

Mimo to dostál básník slovy Slavojovými zvláště úloze své epické.

Chtě poslední moment dějstva řádně vyznačiti, totižto ukázati, že Čechům k svrchovanému vítězství ničeho již nezbývá, než Franky pronásledovati a ze všech dědin českých vytisknouti, činí to trefně slovy Slavojovými.

Záboj i hned poráží uděšený voj Luděkův, a vytiskuje prchající Franky z českých dědin s prudkostí úsilnou.

„Ajta otvrže Záboj ščit,

i v ruce mlatem, i v druhéj mečem,

tako i v přič proráže dráhy u vrazěch.

I by úpěti vrahóm,

i by ustúpati vrahóm ;

Třas je hnáše z bojišče,

strach z hrdl jich vyráže skřeky ;

koni řehce vešken les.

Vz horu na koně,

s koní za vrahý přese vsie vlasti !

Ručí koni neste v patách za nimi našu krutosť !

I vzskočichu hluci vz ručie koně,

i skok na skok po vrazěch sě hnachu,

ránu na ránu soptichu krutú krutosť.

I mýjechu rovně,

i bory i lesy v pravo i v levo ;

vsie ubíhá v zad.“

Vítězoslavný chvat a kvap je mistrně proveden, čemuž se tím více diviti musíme, poněvadž básník při tom prostředků docela jednoduchých byl použil. Ale právě těmito jeví se genius jeho v plné velebnosti. Nemohl zajisté většího efektu dosíci, než jakého líčením čistě objektivným byl došel, na němž i napodobení své, nevyrovnané prostností antickou, byl založil.

Češi, pronásledující vrahy, přiženou se k řece, jež je co známé své na druhý břeh přenáší, cizích Franků však množství uchvacuje.

„Huče divá řeka,
vlna za vlnú sě vale;
hučechu vsi voji,
skok na skok vsie sě hnáše přes buřúcú řeku.
Vody uchvátichu mnoštvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty *) na druhý břeh.“

Básník líčí prudkost a ráznost pronásledujících Čechů přírodným výjevem souběžným, totižto divě hučící řekou, jejíž vlna za vlnou se valí. Souběžností dodal líčení zvláštní síly, jíž by i sebe podařilejším popisem nikdy vyznačiti s to nebyl.

Mimo to vetkal v souběžný výjev něžnými barvami názor národní, dle něhož příroda ve strastech i slastech lidu vřelého běře podílu a mile

*) Zvěst, známý.

se mu propůjčuje. Dojímavé zajisté jest viděti, jak česká řeka Čechy co rodáky své na druhý břeh přenáší, Franky však u vlnách uchvacuje.

Dostavše se Čechové na druhý břeh řeky, ženou se i dále po vlastech za prchajícími Franky, všady je hubíce.

„I po krajinách vezdě v šíř i v šíř
lutý ostříž rozepě svoje křídle dlůzě,
bystro léta za ptactvem :
Zábojevi voji rozehnachu sě v šíř,
vezdě po vlastech hnachu luto po vrazěch,
vezdě srážechu je i stúpachu koui.
Nocú pod lunú za nimi luto,
dnem pod sluncem za nimi luto ;
i opěty temnú nocú,
i po noci šedým jutrem.“

Pustiv se básník plným proudem burácející přírody v bujně horování, i tu jím se dále nese.

Dva dny a dvě noci trvalo stíhání lité a kruté. Třetího dne přiženou se Frankové k řece druhé.

„Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě vale ;
hučechu vsi voji,
skok na skok vsie sě hnáše přes buřící řeku.
Vody uchvátichu mnoství cuzích,
i přenesechu své zvěsty na druhý břeh.“

Z druhého břehu viděti jest pomezí české, k němuž Záboj voj pobání, by konečně upustiti mohl od stíhání krutého.

„Tamo k šedým horám,
tamo dobúří naše pomsta!“

V ryku tak strašném a divém dotýká se ustrašeného našeho srdce lidský hlas Zábojův mocí nevýslovnou. Byli-li jsme až potud jeho nezlomnou vůli, jeho jasný věhlas, jeho heroickou ráznost obdivovali, lne nyní kvapem k němu pohnutá mysl naše s upřímností vroucí, neboť vidíme, že jeho lidskost sama již touží upustiti od skutků hrozných, vyšší ideou, blahem vlasti kázaných.

Pohnutí toto rozharuje i Slavoj v ethické rozčilení. Sám dojat jsa smilováním Zábojovým, rozněcuje toto prudkostí povahy své v božské milosrdenství, jež jej pobádá Záboje dojímavě prositi, aby neškodný již hlúček vrahův dále nestihal.

„Aj Záboji bratře!
juž nám nedaleko hory,
a juž hlúček vrahův,
i ti žalostivo prosie.“

Slavoj, jak to pravého milosrdenství jest, se zvláštní kvapností a výmluvností příčiny vyhledává, kterýmiž by Záboje od úmyslu jeho odvrátil. Ukazuje mu, že nepřítel bez toho nedaleko hranic českých již jest, že ohromná jeho síla na nepatrný a neškodný hlúček se stencila a že tento žalostivo o milost prosí.

Záboj Slavojovy prosby neoslyšel. Již velí, by se ví-

těžné voje na dva pluky rozstoupily, krajinami nazpět se obrátily a zbytky vrahů v zemi pozůstalých vyhubily.

„Vratno krajinú!

tudy ty, jáz tudy, vyhubit vsie kráľevo.

Vietr búří přes vlasti,

vojsky búrie přes vlasti,

v pravo i v levo, vezdě šířú silú vojsky,

v radostném hlucě.“

Obrazem tímto bujně horujícím důstojně ukončen jest děj zpěvu. Básník ale na něm nepřestává, než s pravou lidskostí a zbožnou vděčností divé horování, u němž se katastrofa vždy mocnějším a mocnějším valem až ku konci byla nesla, směřuje.

Oba vůdcové, vyhubivše v zemi pozůstalé vrahův zbytky a u vrchu, odkudž na Luděka vítězně byli udeřili, se spojivše, spěchají mrtvol padlých vojinů pohřbit a bohům za vítězství obětovat.

„Aj bratře, aj šerý vrch!

bozi ny tamo vícešviem dařili!

Tamo i vele *) duš tĕká sĕmo tamo po dřevěch **),

*) Vele, mnoho.

**) Hanuš vykládá (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 4) toto místo následovně: „Oblaka bouřlivá, chmůry představovali si staří nejružnějšími obrazy a mezi nimi hojně obrazem stromů, ba nebe oblakové samo zdálo se jím býti rozprostřeným stromem velikánským, na kterém sídlili i bohové i duše

jích bojie sě ptactvo i plachý zvěř,
jedno sovy neboja sě *).
Tamo k vrchu pohřebat mrch,
i dat pokrm bohovóm,
i tamo bohóm spasám dat mnoství obětí,
a jim hlasat milých slov,
i jim oružie pobitých vrahov!“

některé, jak se toho i Kralodvorský rukopis prostředečně dotýká. Neboť lítání duší po dřevech či stromech zemských jsou pouhá ozvěna víry v strom, ba i v háje nebeské t. v oblaka, poněvadž se skutečně mysliło, že k oblakům duše, někdy v podobě ptačí, větrem se vznášely.“

*) Neboja sě, nebojí se.

2. Čestmír a Vlaslav *).

(V rukp.: O vícestvie nad Vlaslavem.)

Bouří-li v Z á b o j i původní síla národního básnictví co divá bystrice moci neukrotitelnou, vítězným valem vše v divoký svůj proud strhujíc, žene se v Č e s t m í r u proudem skroceným již řečištěm. Nedá se upříti, že zpěv o Z á b o j i rázností a živostí děje, rozmanitostí a důsledností motivů zpěv o Čestmíru převyšuje; nicméně vyniká tento nad onen i epickým klidem i rozsáhlejší objektivností.

*) Pěvec opěvuje šťastný boj knížete Pražského Neklana s Vlastislavem Luckým, asi ok. r. 830 sběhlý. Že událost tato na historickém základě osnována jest, nelze pochybovati. Skládání nese tak patrné stopy pohanstva na sobě, že nezaporně o jeho původu pohanském svědčí. Rozměr podobá se naskrze volnému rozměru Z á b o j e a S l a v o j e, jen že se co do plynnosti a lahodnosti jemu nevyrovná a verši pětistopovými bohatější jest.

Rozdíl tento zračí se již na začátku zpěvu. Básník Čestmíra nedoráží na mysl naši kouzlem citu, jako to básník Záboje byl učinil, než uvádí nás přímo k epickému zdroji.

„Neklan káže vstáti k vojně,
káže kniežecmi slovy proti Vlaslavu.
Vstachu voje, vstachu k vojně,
vstachu na kniežecie slova proti Vlaslavu.
Holedbáše *) sě Vlaslav kněz vícešviem
nad Neklanem, nad slavným knězem;
púšťáše meč i oheň v krajiny Neklaniny,
i hlásáše nad hrabivými meči svojich vojínov
pohaněnie Neklanu.“

Beze všech oklik a beze všeho strojení uvádí básník s epickou toliko objektivností výpravu Neklanovu proti Vlaslavovi, jenž, úkor mu čině, krajiny jeho mečem i ohněm pustošil. Co vůdce staví kníže Neklan vojsku svému v čelo chrabrého a v boji zkušeného Čestmíra.

„V boj, Čestmíře, vedi mé sbory!

Hadlivě **) ny pozýva nadutý Vlaslav.“

Čestmír nevyniká jenom rekovností a věhlasem, než i láskou vlasteneckou a věrností ku knížeti svému, již se tento dovolává, spomínaje mu, že jej nadutý Vlaslav byl pohanil.

*) Holedbáše sě, chlubil se.

**) Hadlivě, potupně.

Čestmír vzradovav se, že mu příležitost dána, lásku k vlasti a věrnost ku knížeti osvědčiti, kvapem se ozbrojuje a ozbrojiv se bohy prosí, by jeho zbrani požehnali.

„I vsta Čmír i vzradova se,
radostně sně*) svůj ščit čern dvů zubů,
i sně se šcitem i mlat i nepronikavý helm;
pode vsie drva vložie oběti bohóm.“

Popis ozbrojení se Čestmírova honosí se dokonalostí Homérskou. Básník vyznačuje každou jednotlivou zbraň s naivností opravdově staro-klassickou. Pozornost naši zvláště poutá ethický význam posledního verše.

Sotva že Čestmír mohutné své paže mlatem, mužný svůj bok štítem a věhlasnou svou hlavu helmem byl ozbrojil, již vkládá pod všechny stromy oběti bohům, by jeho výpravě požehnali. Ká to ušlechtilá stránka povahy hrdinské!

Zbožnou Čestmírovou důvěrou pojistil zajisté básník hrdinovi svému účastenství úplné.

Ozbrojiv se a oběti vykonav šikuje Čestmír voje své, a sešikovav je táhne k pahrbu v čele vojska již před východem slunce a pak po celý den i po západu slunce.

„Bujno zvoláše Čmír na voje,
v skoře voje v řady idů.
I tažechu před sluncem záhe,
i tažechu přes ves*) den i po slunci
tamo k pachrbu“**).

*) Sně, snal. **) Ves, všecok, celý. ***) Pachrb, pahrb.

Bujností, s nížto Čestmír voje své svolává, živě se zračí hrdinské sebevědomí, zvláště povzbuzené myslí zbožnou.

Kvapný spěch vojů v řady jdoucích výmluvně svědčí jak o jich důvěře k vůdci, tak i o jich touze vlastenecké, vzpurnost Vlaslavovu pokárati.

Až potud sahá prvá část zpěvu, v nížto básník důvody a základy děje zcela jednoduše a stručně byl položil.

V druhé části nevyznačuje hned živlů protivných, jichžto boj se v ní líčiti má, by se katastrofa jím stala svrchovaně dojímavou, než uvádí dříve zajímavou epizodu o vítězném boji Čestmírově s odpadlým Kruvojem, jenž co spojenec Vlaslavův dědiny české ohněm i mečem pustošil, lidu českému zboží pobral a vojevodu jeho Vojmíra i s dcerou zajal.

Přišel Čestmír s vojem svým k pahrbu po západu slunce, vidí váleť se dým po dědinách a slyší stenání žalostivých hlasů. Maje Vlaslava za původce těchto strastí za zlobí se proti němu.

„Ajta se vale dým po dědinách,
i po dědinách stenanie žalostivých hlasův.
Kto sežže *) dědiny?
i kto rozplaka vaše hlasy?

*) Sežže, sežehl, spálil.

kto? Vlaslav?

Poslednie budi jeho vrastvo!*)

Pomstu i pahubu voji moji naň nesú.“

Motiv děje episodou provedeného je barvami živými vyznačen. Hrozné zajisté Čestmírovi bylo viděti za večerního šera váleť se dým po dědinách drahých a slyšeti tichem večerním žalostivé hlasy bratrů pohořelých a vydrancovaných! Nicméně nebouří hned v prsou jeho zloba spravedlivá proti původci tolika bídy a strasti, než milostný hlas útrpnosti v nich se dříve ozývá. S milostnou všímavostí a s účastenstvím vroucím táže se ubohých, kdo se byl odvážil jich dědiny sežíti a hlasy jich rozplakati.

Pak teprv rozechřívá se proti krutému paliči a lupiči, za něhož Vlaslava má, prudkým sice, ale reka hodným hněvem, hroze mu pomstou a záhubou.

Ubožátka, jimžto nelidské krutosti Kruvojovy zakusiti bylo, zpozorovavše, že Čestmír Vlaslava za původce jich hoře má, žalují mu, že odpadlík Kruvoj jich dědiny byl pustošil a poplenil a vojevodu jim zajal.

„Otevecehu vojevodě Čstmíru:

Kruvoj, Kruvoj škaredý otehnáše stáda,

i sdieše **) hoře v dědinách ohněm i mečem.

*) Vrastvo, nepřátelství.

**) Sdieše, udělal, učinil.

Vsie, če plzno *) bieše, potre jeho zloba krutá,
i zaje **) vojevodu nám.“

Žaloba je rázu opravdově epického. Nesetkáš se v ní s výlevem žalostných citů, zločiny Kruvojovými povzbuzených, než s těmito samými a to jen s těmi, ježto srdce českého zvláště bolestně se dotýkají. Jsouce orby zvláště milovní a vojevodovi svému zvláště oddáni, žalují Čestmírovi přede vším, že jim Kruvoj stáda byl odehnal, úrodu zmařil a vojevodu zajal.

Čestmír velemocně se rozpáliv neslýchanou krutostí a nevěrou Kruvojovou, káže vojínům, by druhý den záhy po hotově byli.

„I zazli sě Čstmír na Kruvoj,
z širokú prsú zloba sě mu rozevře
po vsěch po údech.

Vojíni! — vece —

z jutra záhe rozpálímy krutoš vsiu;

pohovte zemdleným údóm!“

I zloba Čestmírova je čistě epicky vyličená. Básník nepohružuje se v mysl Čestmírovu, by rozjitření psychologicky rozebíral, než líčí je co pravý epik zevnějším, v oči bijícím účinkem, jež náhlá zloba prsoma i údy Čestmírovými byla jevila.

*) Plzno, užitečno.

**) Zaje, zajal.

Prudkost a náhlost zloby není zde povaze Čestmírově na ujmu. Básník ji úmyslně na odiv staví, dílem aby se objektivním objevil, dílem, a o to mu hlavně šlo, aby právě ji Čestmírovu věrnost, na nížto dějstvo celého zpěvu osnováno jest, u vznešenosti plně ukázal.

Nebudeme se zajisté prudkosti a náhlosti zloby Čestmírový diviti, vezmeme-li v úvahu, z jakého klamu žalobou Čechů najednou vytržen byl. Maje jenom Vlaslava za schopného, tolik ukrutenství páchat, slyší k úžasu svému, že Kruvoj, jenžto Neklanovi věrnost byl slíbil, nelidských těchto skutků se byl dopustil, spojiv se s Vlaslavem.

Nelidské by musilo býti srdce, jehožby neslychaná podlost Kruvojova horoucí zlobou neuhvátíla. Čím prudčeji a náhleji proti věrorušiči Kruvojovi Čestmír zlobou se sápe, tím skvěleji a vznešeněji objevuje se věrnost jeho ku knížeti Neklanovi.

Druhý den časně ráno táhnou voje Čestmírový proti Kruvojovi horami, planouce žádostí jej stepati.

„Stoja *) hory v pravo,

stoja hory v levo,

na jich vrcholi na vysokej

*) Stoja, stojí.

zirá jasné slunéčko.
Horami zdě odsud,
horami tam odtud tahú voje,
bitvu v sobě nesú.“

U skoku, jenž epickým zpěvům vadou není, poněvadž v nich objektivnost sama přední jest pásmo, popisuje básník krajinu, jíž voje Čestmírovy táhnou.

Neudává způsobem novověkých romanopisců nepatrných malicherností, než spomíná způsobem všech starších epiků vůbec a epiků rukopisu Kralodvorského zvláště ráz její toliko hlavní. Ukazuje totiž, jak se hory v pravo i v levo k nebesům pnou, a jak slunko právě vyplující vrcholy jich pozlacuje.

Při tom neopominul básník i planoucí žádost vojinů Kruvoje pokárati živě naznačiti. Činí to jedním toliko rysem, ale rysem mistrovským, konkrétností svrchovaným. Na obličejí jednoho každého vojína viděti jest, že vnitro jeho bitva již pobuřuje.

Již se objevuje vojům ze zdáli na skále hrad Kruvojův, v němž Vojmír s dcerou uvězněn jest. Čestmír rozněcuje je k útoku, spomínaje jim všechny krutosti Kruvojovy.

„Aj, tamo k hradu, k hradu na skálě,
tamo, kde Kruvoj vězí Vojmír i jeho lepu dceř,
jež za je v hustě lesě, tamo pod šedú skalú,

i pohaně Neklan kněz.

Kruvoj Neklanu oběce *) vieru i podáše věrnú ruku;
obak **) hlasem tiem i rukú tú uvádíeše biedu na ľud!
Aj, vz horu k vyšnu ***) hradu,
aj, k hradu voji tecte!“

Čestmír nerozpaluje vojů k útoku způsobem přemětným, nežli mrzkými a podlými skutky Kruvojovými, zvláštní důraz klada na odpadlství, poněvadž věrnost srdci českému věci jest nej-světější.

Po slovech Čestmírových hrnou se voji, rozjitřeni proti věrorušici, k hradu, obléhající jej s úžasnou udatností a statečně vzdorující posádce, ježto se pod srdnatým velením Kruvojovým na hradě mužně brání.

„I zamiesichu †) sě voji

i hrnuchu sě k hradu

po slověch udatna Čstmíra

jako ledovití mraci.

Pokrychu sě přední ščit na ščit,

zadní zapierachu sě na kopie

i v drva v přieč zasazená za drva;

i výš nad vršinu lesa drnkachu meči jich v hrad,

běsnichu ††) protiv mečem z hrada tesajúciem.

Řváše na hradě Kruvoj řvániem býka,

*) Oběce, slíbil.

**) Obak (obáč), předce.

***) K vyšnu hradu, k vysokému hradu.

†) Zamiesichu sě, zamísili se, nepořádek ztropili.

††) Běsnichu, vztékali se.

řváše chrabrost v svoje lidi,
i meč jeho padáše v Pražany.
Jako drvo se skály a po horách mnoho silných dubův;
tako ke hradu sě shluče Neklanových vojnův.“

V obrazu tomto soustředěny jsou všechny přednosti epické s takou výtečností, že jej vším právem za vzor prohlásiti a obdobným obrazům Homérovým směle po boku postaviti můžeme.

Při vši pravdivosti, stručnosti a prostnosti jaká to bujnost, živost a ráznost! Celým obrazem bouří příroda sama hrůzou svou vznešenou!

Tu se hrnou voji k hradu jako ledovití mraci, tam řve Kruvoj řváním býka, tu se ženou vojínové na hrad jako drva, jež kácejice se stověké duby po horách drkolí.

Čestmír velí na hrad ze zad udeřiti a hradbu z předu zároveň přeskočiti. Po nesmírném namáhání a po krutém boji podaří se konečně vojmům přes zdi téci a posádku v hradě zachvátiti.

„Vele *) Čstmír z zad udeřiti na hrad,
vele z předa přeskočiti hradbu.

Ajta, drva vysokorostlá v hustotě pod skalů
přiklonichu k pevnej hradbě,
po drvěch by sě válely klády nad hlavami vojem.

Aj, pod nimi z předa postavi sě silných muž k muži,
si **) týkachu ***) druh druha širokýma plecema.

*) Vele, velel.

**) Si, ti.

***) Týkachu, týkali, dosahovali.

Drva vložichu na rámě,
přieč i v délie spevnichu úžemi
i podstavichu sebe dle dřevce.
I vzskočichu muži na sie drva,
rozložichu kopie po ramenú,
spěchu úžemi.
Vzskoči řad třetiech na vteré,
čtvrtých na třetie
i pátých až k vrchu ku hradovu,
s kad hořechu meče,
s kad sipěchu střely,
s kad se řítichu búriecie klády.
Aj, prúd Pražan urno *) přese zdi teče,
zachvátí vsiu sílu v tvrdě hradě.

Druhý tento válečný obraz nezůstává za prvním. Je tak pravdivými barvami vyveden, že se nám zdá, jakoby se obléhání hradu před zraky našimi dalo. Při vši bující živosti a ráznosti opanoval básník látku tak úplně, že se drnkotem mečů a sykotem střel epické rozvahy nebyl vzdal. S klidnou myslí hledí v hrůzu války, nejsá jí ani dotknut ani pohnut; od jeho vědomí odráží se realnost co od zrcadla nepohnutého.

Dobýv hradu daruje Čestmír Vojmíra svobodou, drží přísnou popravu nad Kruvojem, vracuje lidu kořist v hradě nasnešenou a propouští dceru Vojmírovu. Vojmír pak na tom samém místě, té samy hodiny bohům za své osvobození obětovati chce.

*) Urno, prudce, ohnivě.

„Vstup, Vojmíře! vstup s milú svú dcerú,
pokroč z věže ven vz rané blahó tamo na skálu!
Na skále uzrieš krváceti Kruvoj pod sekerú mestnú! *)
Vznide Vojmír v blahodějně jutro,
vznide se svú dcerú lepotvornú,
i zře krváceti vrah svój Kruvoj.
I posla Čstmír kořist vratno **) ludem,
s kořistú vracie sě lepá děva.
I chtieše Vojmír obět vzdáti bohóm
v siemže miestě, v siemže krocě slunce.“ ***)

Čestmír objevuje se zde pravým lidumilem, spravedlivým soudcem a nezištným vůdcem. Povahou tak ušlechtilou ethicky motivována jest přísná a hrůzyplná Nemesis, jež podlého a mrzkého Kruvoje šlechetnou rukou Čestmírovou byla uchvátíla.

Až potud sahá epizoda o Kruvojovi, již básník v hlavní děj byl vetkal. Je-li každému epikovi vůbec volno, běh události oproti lyrikovi, jenž vše v horoucí cit soustřeďuje, u vněšnost dosti obšírnou rozvleci, jelikož objektivnost nevyčerpatelnou plností bují: je i epizoda o Kruvojovi vůbec dostatečně odůvodněna. Však na-

*) Mestný, mstivý.

**) Vratno, zpět.

***) V siemže krocě slunce v tomto kroku slunce t. j. v ten právě čas.

bývá ještě zvláštního významu tím, že ji básník v hlavní děj přede vším za tou příčinou byl vetkal, aby zastávala místo jeho motivování. U světlosti jasné vyobrazuje věrnost Čestmírovi ku knížeti Neklanovi a zbožnou mysl Vojmírovi.

Ukončiv básník utěšenou epizodu navrácuje se k líčení děje hlavního.

Čestmír zdržuje Vojmíra, jenž se k jeho voji byl přidal, v oběti obmyšlené, ukazuje mu, že jenom, prodlev v službě bohům, vůli jich, poněvadž Vlaslava stepati chtějí, splní. Neboť jinak by o poledni k vrchu nedorazil. A pak by mu nemožné bylo, za jiné doby obmyšlenou válečnou lest tam provesti a vítězství obdržeti.

„Vz horu, Vojmíře! vece mu Čestmír,
naši kroci chvátají vícezit
nad Vlaslavem! Prodli v službě bohóm;
bozi chtějí stepati Vlaslav.
Kehdy slunce dokročí poledne,
jest nám dokročiti na sie miesto,
kdě vícestvie hlas vojsk našich vzhlásá.
Vet*) ti zbraně vraha tvého, pojdi!“

Ethický konflikt, jímžto básník druhou část zpěvu svého započiná, dává nám nahlédnouti u velikost charakteru Čestmírova. Čestmír jest hrdina svrchovaný v nejširším slova smyslu. Neumí jenom nepřátelské shluky mohutným svým mlatem

*) Vet, hle.

rozrážet, než umí i vítězit v zápasu duševním svým věhlasem. Tak i zde. Z jedné strany velí mu povinnost účastniti se oběti Vojmírovy za vítězství nad Kruvojem, z druhé strany mu káže nemenší povinnost, ještě o poledni k vrchu dorazit. Věhlas jeho vybavuje jej z tohoto sporu povinností. Dokazuje Vojmírovi, že mu přede vším jest vojskem hnouti. Básník nemohl a nesměl důvodu tohoto v přesné formě logické uvesti. Aby se dokonalost jeho zřejmou stala, uvádíme jej zde v přesnosti logické.

Povinnost tvá, Vojmíře, jest jednati co

bohové chtějí;

bohové chtějí, aby Vlaslav stepán byl;

Vlaslav může jen stepán býti, když

o poledni k vrchu dorazíme;

k vrchu o poledni dorazíme, když

v službě bohům prodlíš;

povinnost tvá jest v službě bohům

prodlíti.

Čestmír na důvodu rozumovém nepřestává. Dobře věda, že srdce lidské na rozhodných činech většího podílu city bere, nežli rozum hloubavý, rozněcuje v srdci Vojmírově i pomstu proti Vlaslavovi a to způsobem podařilým.

Znáje prudkost a náhlost náruživosti, vrhá

toliko jiskru v srdce Vojmírovo, jež i hned plamenem zahoří.

„Vzradova se Vojmír vele vele,
vzvola s skály hlasem v lesě hlučným,
z mocna hrdla volá bohóm tako,
i vztřasí se drva šíra lesa:
Nezjařte (sě), bozi, svému slůžě,
ež *) nepálí obět v dnešniem slunci!“

Ká to pravdivost, ká to objektivnost! Básník neidealizuje Vojmíra, než ukazuje nám i jeho slabost lidskou, jevící se kvapnou radostí, v nížto se jeho pomsta kochá, však jenom na okamžik. Vojmír, jakoby se zpamatoval, hned na to bohy prosí, aby od svého hněvu upustili, že povinnosti své nedostává. Prosba je s takou rázností a vznešeností pronešena, že se zdá, jakoby básník vroucností dřívější poklesek Vojmířův smířil a vyrovnal.

Čestmír sám dojat zbožností Vojmírovou tak vroucí, mění poněkud úmysl svůj.

Nemoha vyčkati, až by Vojmír na místě k oběti vše připravil, jinakby k vrchu o polední nedorazil, vyzývá jej, by se rychle ku skále, s cesty, po níž mu táhnouti jest, v doubravě čníci, napřed odebral a na vrchu jejím obět zapálil, sám že pak s vojskem svým za tři hodiny tam doraziv přítomen bude oběti za vítězství v zadech, za vítězství v předu.

*) Ež, že.

„Dlužna oběť bohóm, vece Čestmír,
a nynie nám na vrahy pospěti.
Nynie vsedni ty na ručie koně,
proletni lesy jeleniem skokem
tamo v důbravu.

Tam s cesty skála bohóm zmlená,
na jeje *) vrsě obětuj bohóm,
bohóm svým spásám,
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Neže sě poznaje, že slunce pokroči na tvrdosti nebes **),
stúpíš tamo na miesto;
a neže slunce postúpí vterým krokem
i krokem třetiem nad vršiny lesné,
dojdú i voje tamo, kde oběť tvoje pověje v slúpech dýmu,
i pokoří sě vsie vojska tudy jdúce.“

I zde je neočekávaný převrat v mysli Čestmírově svrchované pravdivý, svrchované realný.

*) Jeje, její.

**) Na tvrdosti nebes znamená tu t. c. na blankytu. Nebe bylo pohanským Čechům, jak Hanuš (Bájeslovný kalendář slovanský, str. 8) vykládá, to, co nyní nám je hlavně oblakové nebe; slovo nebe naznačovalo již samo sebou toliko oblohu nebeskou, která neviditelné a světlé jich nebe či ráj kryla. Mezi nebem oblakovým a světlym rájem stála uprostřed jako hra d b a jakási modrost nebeská, modřen či blankyt, která se jim křišťalem či sklem býti zdála, pročez se i v pověstech našich mnohokráté mluví o nebi co o skleněné hoře či skleněném vrchu.

Odolal-li výše žádosti Vojmírově svým věhlasem, podléhá nyní citům, jež v prsou jeho vroucnost modlitby Vojmírový byla povzbudila, a vítězně rozřešuje spor povinností. Čistě lidská stránka povahy hrdinské, posvěcená velikostí ethickou, tím mocněji na srdce naše doráží, čím dokonaleji se bylo básníkovi podařilo, srdci i rozumu zároveň vyhověti.

Vojmír spěchá na ručím koni do doubravy na skálu posvátnou, zapaluje na jejím vrchu oběť, obětuje bohům jalůvku, již od pastuchy za svého koně i s uzdou byl koupil. A když oběť již plápolala, přitáhlo vojsko Čestmírovo a vroucně se bohům kořilo.

„I vsěde Vojmír na ručie koně,
proletě lesy jeleniem skokem
tamo v důbravu na dráhu k skálě;
na vrsě skály zanieti *) oběť
bohóm svým spásám
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Jim obětova kravicu bujnú,
srst črvená po niej sě lsknieše;
jalóvku siu **) kúpi ot pastuchy
v úvalě tam, u vysokej travě,
dáda za niu kón i s uzdú.
Plápoláše oběť;
i blíží sě voji k úvalu,

*) Zanieti, zaniťil, zapálil.

**) Siu, tu.

z úvala, vz horu v důbravu
voji, ozvučení hlukem,
jdú po jednom oružie nesúce.
Prokní *) jda kol oběti, bohóm slávu hlásáše,
i zacházeje zezvuče nemeškáše.“

V obrazu tomto uvil básník tolik kras u
věnec spanilý, že v skutku nevíme, čemu bychom
se dříve divili, zdali živým barvám květů, zdali
milostnému jich zápachu aneb uměleckému jich
sestavení.

Ký to vznešeně vroucí chvat Vojmírův, do-
státí své povinnosti! Ká to zbožná jeho srdečnost,
jež za žertvu koně i s uzdou pastuchovi dává!
Ká to vítězná slavnost vojska k plápolající oběti
se blížícího! Ká to jich pokora při oběti samé!

Mimo to provedl básník jarolepý tento obraz
s epickou pravdivostí a prostotou. Jak opravdově
epicky je proveden popis jalůvky! Jak epicky
krásně vyjímá se v živém obraze půvabná stáfaže
o pastuchovi, jenž v úvalu u vysoké trávě jalůvku
pase! Jak živě a pravdivě vyličena jest pokora,
v nížto se při oběti vojsko Čestmírovo bohům koří!

Vykonavše pobožnost svou táhnou voje dále, Čestmír a
Vojmír jim v čele. O poledni blíží se rovině, na nížto je
Vlaslav s pětkrátě větší silou očekává.

*) Prokní, každý.

„I kehdy docházeše posleda *) vojev,
vzskoči Vojmír na svůj ruči komoň,
tučné kýty i plece naloži šesti jezdcem za voji.
I jdeše vojska všemi kroky slunce
až pod polednie slunce.

Tamo na rovni očekáváše je vojivný Vlaslav,
ot lesa k lesu stáše jeho síla,
síla stáše pětkrát věče **) Pražan,
jako z mračen z něj vznikáše jeket,
láníe psóv přemnoha mnostvie.“

Skví-li se obraz předešlý barvami překrásně
rozmanitými, odráží se od tohoto obrazu paprsek
toliko jeden, ale u plné nádheře a spanilosti po-
lední světlosti a jasnosti, žhoucí to paprsek svr-
chované realnosti.

Veliká nepřátel přesíla děsí Vojmíra a budí v něm ne-
důvěru u vítězství. Čestmír jej těší obmyšlenou lstí válečnou
a velí vojsku, aby se kolem hory devětkrát hrnulo a takto na
oko čísla svá rozinnožilo.

„Trudno nám váleti s těmi vrahy;
kyj palicu málokdy zadrží.

Tako Vojmír. Na čeže Čmír vece:

Věhlasno to v súkromí mluvíti,

věhlasno se hotovati na vsie.

Čemu čelo protiv skálě vzprieči?

Liška obludí túr jarohlavý.

*) Posleda, posledek, posled.

**) Věče, větší Pražanů.

Zděny *) viděti Vlaslavu s hory;
ruče **) dolův kolkol vrcha sieho,
by vzad byli, kto u. předě bčehu —
opač ***) chody tako dolem hory.“

Že Vojmír, sluha to boží, jenž přec za vítězství v zadech i v předu bohům s plnou důvěrou obět byl přinesl, větší silou nepřátel tak kvapem mysl trácí, a v pravdivost přísloví se více důvěruje, nežli v pomoc bohů, zdá se nedůsledností býti u líčení jeho charakteru. Však není to žádná nedůslednost, než skutečná slabost povahy Vojmírovy, již básník, nezabíhaje do výše ideální, než drže se půdy realné, u prostosrdečné naivnosti uvádí. Líčí Vojmíra co člověka pravého, jenž při vši své zbožnosti a důvěře v bohy kvapem nastalým nebezpečenstvím mysl trácí.

Jinak ovšem Čestmír. Co rek pěstí i hlavou rozvahy nepozbyv, než chladně u sebe rozebrav, jakých následků neblahých by málomyslnost Vojmírová, kdyby vojům ve známost vešla, míti mohla, věhlasem svým o to usiluje, aby důvěra a naděje v prsou Vojmírových obnoveny byly. Úmyslně a trefně jeho málomyslnost poněkud na

*) Ny, nás.

**) Ruče, rychle.

***) Opač, opáčně.

dobro vykládá, ukazuje mu, že věhlasno v soukromí o přesile nepřátel mluvíti, aby nebezpečí za menší pokládáno nebylo a by na vše připraveni byli, však že neprozřetelné a docela nevojenenské, obávání se vojům na odiv dávati, poněvadž síla sama o sobě vítězství nerozhoduje. Čestmír vyvrací Vojmířův náhled velmi podařile z jeho stanoviska.

Poněvadž se o pravdivost přísloví byl opřel, činí to i Čestmír, ukazuje, že není potřeba, aby se slabší se silnějším skutečně měřil, že i nejnepatrnější slaboch velikána lstí přemoci může, jak přísloví praví, že liška túra obludí.

Vojmír se upokojí. Lest válečná se hned provádí. Vojsko se kolem hory devětkrát hrne; pak se vojínové po nízkém, kol hory se táhnoucím chrastí rozestavují. Slunce polední, právě v plné světlosti nad jich hlavami září, odráží se od hrotů z chrastí trčících, a celá hora vzplane jedním bleskem, jakoby všecka vojskem obsazena byla.

„A sie sdieše Vojmír i sdieše Čmír.

I hrnu se vojska kolkol hory,

i hrnu se vojska devětikrát.

Tako vrahóm vzmnožichu svá čísla,

tako vrahóm vzmnožichu jich strachy.

Rozstúpichu sě po nižniem chvrastí, *)

by sě lsknula braň jich v zracě vrahóm;

i by leskem naplněma hora.“

*) Po nižniem chvrastí, po nízkém chrastí.

Tímto vojska hnutím, s živě konkrétnou rázností provedeným, končí se druhá část zpěvu. Její motivy epické nejsou sice tak rázné, jako v Záboji, ale honosí se svrchovanou pravdivostí a ethickou spanilostí.

V třetí části spěchá básník k dovršení katasstrofy, s takou kvapností a rázností, že mohutně hřímající její scény v skutku se podobají hroznému vichření, ježto z mráček, po tichém blankytu sem a tam se vynesších a pak kvapem jedním rázem co ledovité hrady se slivších, mocí neukrotitelnou bouří.

Čestmír vyrazí se zástupem čtyř hluků na nepřítele, jenž, jsa obelstěn, Pražany za silnější má, a strachem jat na vše strany, se rozutíká. Vojmír pak, udeřiv na ně a zastoupiv, na půl úval na východ, proti Vlaslavovi v bok se srdnatě staví.

„Nalit*) vyrazi Čstmír se zástupem,
zástup sien**) bě čtyřie hlukův četný;
s niem ze sticnův lesniech vyrazi Třas,
Třas osěde čtené voje vrahóm.

Vzad! vzad! — Strach i jim by ze vsia***) lesa,
rozprnú sě řady sěmo támo.

Vojmír vnoči†) na ně chrabrú rukú,

*) Nalit, rychle.

**) Sien, ten.

***) Vsia, všeho.

†) Vnoči, vrazil.

i zastúpi úval na vzchod na pól,
v bok sě stavi protivu Vlaslavu.

Aj, řičie les řváním iz úvala,

jakby hory s horami valely

i vsie drva v sebe rozlámaly.“

Účinek strachu, voje Vlaslavovy pojímacího, poněvadž uzel epický roztíná a katastrofu rozhoďuje, postavil básník vším právem v popředí, nejživějšími jej vyznačiv barvami. Zpředmětiv ponětí strachu, velekrásně hrozný a kvapný jeho účinek tím znázornil, že jej šelmě silou neodolatelné byl připodobnil. Jako totiž tato, číhající v stínech lesů na kořist svou, střelou na ni se vrhá a, pazoury své v její šíji zafavši, neschopnou ji činí k zápasu dalšímu: tak i Tras na vojíny Vlaslavovy.

Neměla-li svrchovaná živošť obrazu tohoto další líčení hrozného srazu obou vojů zatemnit, musil je básník se zvláštní rázností provesti. A v skutku nemáme ani v staroklassické epice obrazu ráznějšího, jako je obraz tohoto srazu. Trneme tu nejhroznější hrůzou přírody, jež sama sebe zmařiti úžasným usiluje zápasem! Ni méně vadí způsob srazu při vší přirozenosti přece jaksi povaze Čestmírově, jehož rekovnosti, výše tak slavně osvědčené, by spíše přislušelo, boj mečem než lstí rozhodnouti.

To asi básník sám dobře cítil. Proto se Čestmír na konci ještě v plné slávě rekovské objevuje a vlastní rukou Vlaslava sráží.

„I vyskoči Vlaslav protiv Čmíru,

i vyrazi Čmír proti Vlaslavu

v lutú sčě; ranú, opět ranú

srazi Vlaslav dolóv.

Vlaslav strašno po zemi sě koti,

i v bok i v zad, vstáti nemožeše;

Morena jej sypáše *) v noc črnu.

Kypieše krev ze silna Vlaslava,

po zelené trávě v syrú zemiú teče.

Aj, a vyjde duša z řvúcej huby,

vyletě na drvo a po dřvěch

sěmo tamo, doniž mrtev nežžen.“**)

Ačkoli líčení smrti Vlaslavovy na názoru staropohanském, nám cizím, osnováno jest, zajímá nás přece mocně ráz jeho čistě objektivný.

*) Sypáše, uspala. Hanuš praví (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 39): „patrné je, že výraz R. K. „Morena jej sypáše v noc črnu“ předobře se srovnává s náhledy pohanskými o stavu duší po smrti. Duše Vlaslavova nepřišla t. v ráj světlý, než jen k Sudičkám, v mračnech temných přebývajícím, tudíž „v noc črnu.“ Věta tato starožitná je tedy důkazem rázným původnosti R. K.“

**) Nežžen, nesežen; nespálen.

Po smrti Vlaslavově dávají se polekané jeho voje znova
na útěk. Pražané vracují se jásající s nabytou kořistí do
Prahy ke knížeti svému Neklanovi.

Ulekú sě u Vlaslava jsúcí,
úpěchu vz horu na stráň otsud,
skryto před Čmírovým videm, *)
před Čmírem Vlaslavobojcem.

Zevzni víceství k Neklanu radostnu uchu,
i zrači sě kořist Neklanovu radostnu oku.“

Výjevem tímto živě kontrastným končí se
zpěv o Čestmírovi a Vlaslavovi, druhý to dioskúr
národního básnictví českého z dob pohanských.

*) Viděm, zrakem.

3. Oldřich a Boleslav *).

(V ruk.: [O pobitie Poljanův i vyh[nánie z Prahy].)

Nemajíce celé básně před sebou, než pouhý její zlomek, poslední asi třetinu, nemůžeme o povaze jejího organismu epického nižádného určitého úsudku pronesti. Přestati nám jest na rozboru pouhého nás došlého konce, jehožto přednosti epické již samy o sobě svědčí, že se osnova vzorností svrchovanou byla honosila.

*) Pěvec slaví porážku Boleslava Chrabrého a vypuzení Poláků z Prahy na počátku měsíce září r. 1004. Že báseň s událostí souvěká je, souditi lze nejen ze srovnalosti její s pravdou historickou, než i ze závěrečných veršů, jimiž básník dosednutí Jaromíra na stolec knížecí s nadšenou radostí slaví, čehož by. zajisté byl opominul, kdyby mu při skládání básně žalostný jeho osud pozdější již znám býval. Rozměr je desítlabičný s chodem trochaickým a s pravidelnou přestávkou na čtvrté slabice.

V čele sto chlapův chrabrých a řádně ozbrojených chvátá Výhoň za doby noční s knížetem Oldřichem v černý les, kde se vládykové se svými sbory udatnými již byli sešli, a kde pak všickni o vypuzení Poláků z Prahy vespolek rokují.

„ — — — — — sě v čern les
tamo, kam sě vládyky sněchu *),
sedm sích vládyk s udatnými sbory.
Výhoň dub tam s niem snahú chvátá
se vsiú chasú svojú temnem nočniem.
Sie **) chasa mu bieše na sto chlapów,
vsěch sto jmieše v nožnách břiétné meče,
k mečem vsěch sto jmieše mocná paže,
k Výhoňu v utrobách statnú vieru.
Dostúpichu mýta středem lesa,
podáchu si kolem pravě rucě,
tichými slovesy hovořili.“

Líčení shromáždění a rokování vládyk je realnou stručností tak živé a plastické, že je přirovnati lze jest k obdobnému líčení v Z á b o j i, s nímž se na mnoze tak shoduje, že oba zpěvy jednomu skladateli připsány byly.

Rokování se protáhlo až do svitání. Na úsvitě pak podává Výhoň vůdcovství knížeti Oldřichovi ve jménu všech vládyk, jich věrnost a poslušnost osvědčuje.

*) Sněchu sě, sešli se.

**) Sie, ta.

„Noc sě převalíše přes pól noci,
pokročíš k jutru šedošeru.
Ajšť!, vece Výhoň knězu Oldře,
hoj, poslyš ty veleslavný kněže!
Bóh ti bujarost da u vsie údy,
bóh ti da věhlasy v bujnú hlavu —
ty ny vedi*) proti zlým Polanóm!
Po tvém slově pójdem v pravo v levo,
buď v před buď v zad, u vsie pótky luté.
Vz horu! vzmužte chrabrost bujných srdcí!“

Povaha Oldřichova, jižto Výhoň volbu knížete
za vůdce motivuje, je dvěma toliko rysy nazna-
čena, ale tak mistrovskými, že se i pravdy hi-
storické dotýkají. Rysy tyto jsou tak prosté a
neličené a při tom rázem realným tak epicky
živé, že se k nejlepším toho způsobu líčením ro-
vnati mohou. Podobně živě a opravdivě líčena
je i věrnost a oddanost, jižto se Výhoň ve jménu
vládyk knížeti Oldřichovi zaručuje. Zajisté dojí-
mavá je Výhoňova naivnost a upřímnost, jevící
se jeho snahou, knížeti a vůdci celé srdce
sdělití.

Kníže Oldřich, přijav podané mu vůdcovství, i hned s
vládkami a jich sbory z černého lesa ku hradu Pražskému
táhne, kde Poláci u spánku ještě pohříženi jsou.

*) Vedi, veď.

„Ajta kněz vze *) prapor, v mocnú ruku:
Za mnú, za mnú chrabro na Polany,
na Polany, vrahy našich zemí!
Hruše sě za niem osm vládyk,
s vládkami tříe sta pól sta vojnów,
vojnów přeudatných, tamo kdě bě,
mnostvie Polan rozvaleno ve sně.“

Živost dramatická, jež odhodlanosti a chra-
brosti Oldřichově patřičně vynikati dává, vele-
krásně se vyjímá a rozkošně dojíká vedle epi-
ckého klidu, jenž se po celém popisu tažení na
hrad Pražský rozlévá.

Ještě za šera dorážejí zástupové, Oldřichem vedeni, na
Petřín, s něhož se jim pokraj lesa líbezná vyhlídka na veleb-
nou Prahu rozevívá.

„Na vrsě, kdě stáchu pokraj lesa,
aj, vsia Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúřie v raněj páře,
za Prahú sě promodrujú vrsi,
za vrchy vzchod šedý projasňuje.“

Ký to velkolepý a půvabný obrázek barev
svěžích a spanilých! V popředí tichá Praha, jižto
se vine Vltava, kouříc se v ranní páře; v pozadí
promodrující se vrchy, jichžto vrcholy před vý-
chodem slunce se projasňují. Výmluvně svědčí
spanilý tento obrázek o útlé mysli, s jakou pěvec
k přírodě lne. Použil jeho se zvláštní obratností

*) Vze, vzal.

i co motivu. Neboť není výhradně rázu episodného, než má i v prsou vládyk a jich sborů vlasteneckou lásku roznititi. A v skutku rozezhřáti se musilo láskou vlasteneckou jich srdce pohledem na krásu a velebnost matky Prahy a vzplanouti musila v něm touha vroucí stepati Polany, jižto se byli odvážili, hříšnou rukou po perle dědictví Svatováclavského sáhnouti.

Pookřávše pohledem na Prahu, ubírají se sbory s Petřínou na Hradčany, kde se za jitřního ticha skrývají, oruží krzny zahalující.

„S hory dolův. Ticho vsie, tichúnko.

V tichej Prazě chytro pokrychu se,
oružie vsie krzny *) zahalichu.“

Úsečnost slohu nabývá tu jaksi plastického významu, váhovitost a loudavost vkrádajících se vojínů na Hradčany zdařile napodobňujíc.

Když se na vymřelém Pohořelci byli skryli, jde pastucha z hradu a na mostě hlasno troubí. Oldřich, příležitosti této do hradu se dostatí použiv, vráží s vládykami a se sbory s velkým bubnováním a troubením na most.

„Jide pastucha po šerém jutře,

hlása bránu otvořiti vz horu.

Slyše stráže volanie pastušino,

otvoři mu bránu přes Vltavu *).

*) Krzno, plášť vojenský.

**) Osnova básně předpokládá neomylně most hradský. Most Vltavský je interpollace pozdější. Pamětník pozdější,

Vznide pastýř na most, hlasno trubi;
vzskočí kněz na most, sedm vládyk za niem,
prokní evála se vsiem se svým ludem.
Udeřichu rány bubny hromné,
vyrazichu zvuky trúby hlučné.
Chorúhvi tu sbory na most vrazia *),
ves most otrásá sě pod jich davem.
Strach udeři u vsie u Polany.“

Pojetí události svědčí o zvláštním aesthetickém taktu básníkův. Ačkoli se domnívati můžeme, čemuž ostatně i zřídla historická nasvědčují, že se rekové s pastuchou již dříve byli umluvili, neudává přece toho nikde zevrubně, než ponechává to jaksi v pochybnosti, událost pouhou jednoduše vytykáje. Příčina toho je, jak jsme již výše spomenuli, zvláštní jeho takt aesthetický. Dobře věda, žeby umluvení rekův s pastuchou hrdinské povaze těchto na ujmu bylo, a nechtě efektu zpěvu dissonancí takou uškoditi, vším právem se toho ani nedotýká.

nemaje již na mysli starý obraz hradu Pražského, přenesl bezpochyby boj z mostu hradského na most Vltavský. Že v starém, prvotním zpěvu v skutku míněn most hradský, nikoli most Vltavský, nezáporně vysvitá ze závěrečných veršů:

„davem trčú ku bráně, přiekopy
dále dále před udatnú sěčú.“

*) Vrazia, vrazí.

Neméně poeticky podařile provedl i líčení samé.

U kvapném přeskoku, jenž již sám o sobě pozornost naši k obratu děje obracuje, lahodí mysli naší idyllicky utěšený výjev, a hned na to opět potřásá jí děsný ryk válečný. Účinek kontrastu tohoto je velemocný a dochází zvláště tím vrchu nejvyššího, že oba kontrastující momenty s živostí svrchovanou vyznačeny jsou.

Na mostě strhne se krutý boj. Polané dávají se branou hradskou na útěk a za ní příkopy dále.

„Aj, Polené oružie chvátají,

aj, vládyky sěčné rány sekú!

Polené tu skáću sěmo tamo,

davem trěú *) ku bráně, přiekopy **)

dále dále před udatnú sěću.“

Statným odporem vládyk, jenž sporými sice rysy, ale za to charakteristickými naznačen jest, nahrazena jest opět jich rekovnost, jižto způsob

*) Trěú, trěí, běží.

**) Místo toto, jak jsme již výše u poznamenání byli podotkli, nezáporně svědčí o mostě hradském. Polané utíkali, jak Kosmas vypravuje, úzkou zadní branou a pak přes příkopy po příkré cestě, vůbec cauda urbis zvané. Prof. Tomek ukázal, že tato ono místo je, ježto po česku v starých památkách opuš neb opyš se jmenuje, t. j. ta část zámecké hory, po níž vedou staré zámecké schody.

útoku na hrad jaksi byl pokalil; s obdobným obratem setkali jsme se i v Čestmíru.

Rozhodného došedše vítězství, zaplesali Čechové s nadšenou radostí nad dosednutím Jaromírovým na stolec knížecí, vřelé Bohu vzdávající díky.

„Aj, vícestvie jesti bohem dáno!
Vstane jedno slunce po vsém nebi,
vstane Jarmír nad vsiú zemiú opět.
Roznosi sě radost po vsěj Prazě,
roznosi sě radost kolkol Prahy,
rozletnu sě radost po vsěj zemi,
po vsěj zemi ot radostnej Prahy.“

Vrch katastrofy vyniká usilováním ušlechtilým. Nábožná a vojevodovi oddaná mysl horuje tu u krásném roznícení, vzdávající díky Bohu za vítězství a jásající s nadšenou radostí nad dosednutím Jaromírovým na stolec dědičný, jehož obrazem slunce, z mrákot v jasný blankyt vítězo-slavně se povznášejícího, slaví.

4. Beneš Hermanův *).

(V rukop.: O pobití Sasikův).

Báseň tato, ačkoli osnovou přísně historická, liší se provedením značně od předešlých básní epických.

V provedení jejím se nesetkáš s epickou objektivností, ježby sama události rozvoj brzy zdržovala a zaplétala, brzy urychlovala a roz-

*) Pěvec opěvuje vítězství Beneše, syna Hermanova, nad Sasiky, jižto ku pomstě za zapuzenou královnu Adélu do Čech vtrhli, když král Přemysl Otakar I k císaři Ottovi IV r. 1203 byl zajel. Že báseň s událostí skoro souvěká jest, dá se, jak Palacký praví, z každé její strofy cítiti. Rozměr je strofický. Strofa sama je čtyřřádková; první řádka osmislabičná, druhá a třetí sedmislabičná a čtvrtá pětislabičná. Stopy jsou trochaicko-daktylické.

plétala, než básník dává v ní platnost i své subjektivnosti. Poměr epických momentů k lyrickým je v básni této vůbec zajímavý. Básník místo co by, jak organismus epický toho požaduje, důvody a základy děje epicky rozprávěl, dotýká se jich jenom povrchně a jednostranně, lyrickým způsobem vyobrazuje hoře, jež Sasikové pleněním a pustošením na dědiny české byli uvalili. Líčení katastrofy je, jak se zdá, hlavní úkol básníkův. K ní chvátá u skoku lyrickým a, dostih jí, provádí ji pak opravdivě epicky a s takou horoucí bujností a vznešenou rázností, že se nám síla původního života hrdinského jakoby před oči staví.

Mnozí historikové literární přirovnali báseň tuto k balladě. Že porovnání toto jenom z části pravdivé jest, vysvitá jednak z toho, co jsme o povaze naší básně již byli pronesli, jednak z povahy ballady samé. Ballada, plod to věku středního a novějšího, je obsahem čistě epická, provedením lyrická. Báseň o Beněši Hermanově je ale z části lyrická a z části epická — ano část čistě epická drží vrch části lyrické nejen rozsahem než i provedením.

Pravdivost tohoto výroku nejlépe vysvitne z rozboru samého.

Z počátku vyobrazuje básník žalostnou situaci Čechů výlevem lyrickým.

„Aj ty slunce, aj slunéčko!
ty-li si žalostivo?
Čemu ty svietíš na ny*),
na biedné ludi?“

Výlev tento vyronil se z pramene čistě národného, totižto z názoru prírody. Čtě básník hoře a žal vlasti bolestnými svými city vyobraziti, nečiní to přímým jich proudem, než vnáší je v úkazy prírody. Obral si slunce za svědka, jemužto, jakoby se proti závazku přirozenému bylo prohřešilo, vytýká, že při všeobecném zármutku lidu českého, od nepřátel hubeného, tváře své nezakrývá.

Poukázav na hoře vlasti způsobem čistě národním, líčí další její bídu ukazuje, že v zemi ani krále ani lidu branného není, by jí hájili.

„Kdē jest kněz? kdē lud náš branný?
K Otě daleko zajel!
Kto ny vrahóm vytrže,
sirá vlastice!“

I zde básník si lyricky počíná. Místo co by epicky vykládal, že král Přemysl Otakar s branným lidem k císaři Ottovi zajel a nepřítomnosti

*) Ny, nás.

jeho strast tím větší vlasti hrozí, líčí touhu Čechů po králi a jeho branném lidu a jich úzkost způsobem čistě lyrickým. Nepouští se totižto do popisování jich dojetí myslí, než uvádí hlas jich živý, tu hledající krále a branný jeho lid, tam úzkostlivě žalující, že žádná pomoc osiřalé vlasti nekyne.

Pak teprv u plastické stručnosti příčinu všeho hoře Čechů udává.

„Dlůhým tahem Němci tahú,
a sú Němci Sasici,
ot Zhořelských dřevných hor
v naše krajiny.“*)

Dotek se živlu epického, historického to základu celého zpěvu, opět na lyrickou půdu přestupuje, průchod dáváje starostlivé své útrpnosti. Napomíná ubožátka Sasiky štihaná, aby, podrobnivše se poměrům neblahým, movitý statek svůj v šanc dali, a tím aspoň co jim nemovitého jest zachránili.

*) Byl to lid, jak Palacký udává (srovn. Děj. národ. česk., díl. I, částka 2, str. 116), Dětřicha, markrabí Mišenského, jenž do zemí českých vtrhl, bera pomstu na Přemyslu Otakarovi, že se s Adélou, deerou to jeho bratra Oty, rozvedl.

„Dajte, nebožátka! dajte
stříbro, zlato, zbožice;
paky vám vyžehají.
dvory, chyžice!“

Výlevem tímto útrpnosti klestí si básník opět dráhu k půdě epické — k výčtu zločinův Sasiky spáchaných. Neboť Čechové odpovídají na radu útrpnou žalobou, že Sasikové již vše byli poplenili a pustošili.

„A všecko nám vyžehachu,
stříbro, zlato pobrachu,
hovědce otehnachu;
dále k Troskám jdú.“

Žalující kmety těší na to básník s upřímností naivně vroucenou, že blahobyt opět vzejde v krajině jich, a vyzývá je již u řoučím předchvacení, by s vděčnou radostí vyprostiteli již již zaplesali.

„Netužte, kmetie! netužte,
juž vám travička vstává,
tako dlúho stúpaná
cuziem kopytem!
Víte věnce z polských květův
svému vyprostiteliu!
Osenie sě zelená,
proměnie sě vsie!“

Až potud objevil se básník přede vším lyrikem, vetkav u výbuchy své lyrické toliko dva

momenty epické, totižto tažení Sasikův v krajiny české a jich plenění a pustošení.

Odtud rozhodný Benešův děj vypravuje, nezabíhá více do oboru lyrického. Čistě epicky ukazuje, jak Beneš Hermanův lid proti Sasikům zve, jak se lidé kmetští v lese pod Hrubou Skalou cepy shlukou a se odtud na Sasiky ženou, jim v čele Beneš, pomstu nepříteli provolávaje.

„Ruče sě (vsie) proměníše.
Ajta, Beneš Hermanův *)
tamo ľud v hromadu zve
protiv Sasikóm.

Shlučechu sě kmetští lidé
v lesě pod Hrubú Skalú,
vsiak **) za oružie jme cep
protivo vrahóm.

*) Beneš Hermanův t.j. Beneš, syn Hermanův, je, jak Palacký ukázal, onen kastelán Budišínský, jehož jméno velmi často od r. 1197—1219 v. listinách mezi svědky se vyskytá, a jenž k rodu náležel, z něhož pozdější hrabata Waldštejnští pocházejí. Byl vnuk onoho Markvarda, jenž za krále Vladislava žil a první listinami doložený předek rozsáhlého a mocného rodu byl, kterýž se rozvětil v pány z Lemberka, ze Zvířetic, Michalovic, Wartenberka, Waldštejna a j.v.

**) Vsiak, každý.

Beneš, Beneš v předu jede,
za niem ves lud drážlivý.
Pomstu, pomstu — volá — všem
Sasóm pleňúcím!⁴

Ačkoli líčení bujnou živostí vyniká, přece patrně viděti jest, že básník, úzkostlivě vši rozvleklosti se vyhýbaje, s úsilným kvapem k vrchu události, k rozhodné bitvě, spěchá. Popisem však bitvy dává nám skvělou náhradu za úsečnost líčení předešlého.

„Ajta, hněvy uchvátichu
krutostú obě straně,
vzbúřichu sě v utrobách
rozezlených muž.**)“

Rozohnichu zraky jejú
protiv sobě strašivo;
vstanú kyje nad kyje,
kopie nad kopie.

Srazistě tu obě straně,
jakžby les v les sě valil;
jak blesk hroma po nebi,
tako blesk mečev.

Vzezvuče skřek hrozonosný,
poplaši ves zvčř leský,
vsie nebeská letadla
až po třetí vrch.

*) Muž t. c. mužův.

Rozléhá se po úvalách
ot skalnatých hor
tu ráz kyjev, tu mečev,
jak kot vetchých dřev.

Tako stasta obě straně
protiv sobě bez hnúťa
na zasazenú patú,
na pevnú lýtkú.

Obráti se Beneš vz horu,
kynu mečem na pravo —
tamo se síla hrnu;

kynu na levo —
i v levo búříše síla.

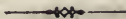
Otzad na skalnatý lom,
i z loma vsie kamenie
na Němce vrhú.

Ide pótká s chluma v rovňu;
i by Němcem úpěti,
i by Němcem prnúti
i pobitie jim.“

Překypěl-li výše básník sentimentalností lyrickou, drží se tu přísně naivnosti epické, a vyvádí obraz válečný s takou silou a svěžestí, že nás na původní národní básnictví upomíná. Svědčí to jistě o nadobyčejném rozsahu genialnosti básníkovy.

Provedení samé je pravý vzor představení realného. Vše je tak objektivné a výtvarné, že

...an jest, jako kdybychom se na řadu skupenin
v mramoru vytesaných dívali. Při tom není rá-
znost děje velemocná ničádným přeličováním zpi-
tvořena, než nese ráz svrchované pravdivosti na
sobě a to již proto, poněvadž si ji básník od pří-
rody samy vypůjčil. Nicméně jaksi nemile se
nás dotýká, že se Beneš Heřmanův co přední
osoba epická u všeobecném boji trati.

5. Jaroslav *).

(V rukp.: O velikých bojích křestan s Tatary.)

Již výše v úvodu nazvali jsme Jaroslava eposem národním právě se krystalujícím, všechny pak ostatní historické básně Kralodvorské básněmi epickými v užším smyslu.

*) Pěvec opěvuje vtržení divých Tatarů do klidných sidel západní Evropy, vítězný jich postup přes sesutiny říše ruské a uherské z Polska až do Moravy, a konečnou jich porážku na Hostýně a u Olomouce 25. června r. 1241. Báseň kráčí v šlepečích událostí samých. Nicméně původ její nikterak se klásti nemůže před r. 1259, poněvadž spomenutý v ní Kublaj dle zpolehlivých zpráv historických teprv od r. 1259—1294 panoval. Že se na mnoze s historií nesrovnává, omlouvá ji vznik a povaha eposu národního.

Další této stránky rozbor nespadá v obor tohoto spisu. Na některé podstatnější rozdíly upozorníme čtenáře na patřičném místě v poznamenání; ostatně srov.

Zbývá nám náhled tento zde odůvodniti a určitěji vysloviti.

Že pěvec Jaroslava národní již epos vyváděti na umě měl, patrně vysvitá z porovnání jeho zpěvu s ostatními básněmi historickými Kralodvorskými.

Pěvcům těchto nešlo o to, aby věrný a celistvý obraz života staročeského podali. Líčíce jednotlivé, ač v osudy života českého mohutně působící události, vykreslili toliko zvláště život český válečný, jehožto očití svědkové byli. Jinak pěvec Jaroslava. Rozvinuje u zpěvu svém celé pásmo příběhů, do jeho doby s Tatary zběhlých, totižto boje Tatarů s knížaty ruskými, s Uhry, Poláky, Moravany a konečně i s Čechy, nelíčí těchto co svědek očitý, než, udávaje je podle pověstí a podání, průchod dává plesu národu svého nad pokořením pohanství, celému západu porobou hrozícího. Pověsti a podání o vítězném postupu Tatarův na západ jsou mu však

Šembery: Vpád Mongolů do Moravy atd. (V Holomouci, 1841 a II. vyd. r 1842) a Palackého: Der Mongolen Einfall im Jahre 1241 (Abhandlungen der k. k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, V. F. II, B.). Verš je desítislabičný s chodem trochaickým a s pravidelnou odstavkou po čtvrté slabice.

volnou jen osnovou. Idea základná, idea to-o vznešenosti křesťanství nad pohanstvím, ozařuje a posvěcuje veškeré dějství pásma.

Spravedlivost boží tresce pomstou otcovou nepravost křesťanů, jižto dceru chámovu z hanebné zištnosti byli zavraždili, a stíhá je strašnými pohromami, až konečně poznavše, že Bůh sám osudy národů vládne, po trpných zkouškách k němu se opět s vroucenou důvěrou obracují, pykajíce hříchu spáchaného. Upřímnou jich lítostí a přimlouvou panny Marie za ně smiluje se konečně Bůh nad nimi, a vysílá Jaroslava co anděle smilování, by je z poroby pohanské vybavil.

Zpěv o Jaroslavu je epos vykojený a ušlechťený duchem křesťanským — je epos křesťanský.

Proto objevuje se v něm národnost v pozadí. Neozývají se v něm více hlasy proti národnímu nepříteli. Básníkovi Jaroslava nešlo více o uvědomění národní, než o uvědomění křesťanské.

Mimo stránku náboženskou je Jaroslav ještě z jiného ohledu kulturného zvláštního pozoruhodný.

V Jaroslavu vystupuje již duch středově-

kého romantismu, koří se však ještě velmocí ducha původního básnictví českého. Jaroslav představuje novou dobu básnictví českého, dobu to, za nížto živlové čistě národní, se živly novější kultury harmonicky splývajíce a vzájemně se pronikajíce, básnictví českému k stupni nového umění vyspívati dávali.

Romantismus krotil tenkrát jemným svým duchem burácející sílu původního básnictví českého, dodáváje obrátům jeho elastičnosti půvabné; toto opět zadržovalo onen duchem svým lidským a souměrným, by u výstředivost a jalovost nevybujněl.

Skvělou zajisté bylaby se stala tato doba, kdyby osudové básnickému geniu českému byli dopřáli, by na nové této dráze organicky vyspěl. Bohužel přetrhli cizí a odporní živlové přechvaty, jichž se ubrániti nemohl, organický jeho na této dráze vývoj, nedadouce mu se udržeti na novém umění stupni, jehožto významnost nám Jaroslav, hlasatel této zašlé kultury, poznati a océniti dává! —

Básník nepouští se do základů a důvodů pásma událostí, než, bezprostředně k posluchačům se obrací, je vyzývá, by dějům opěvaným pozorně naslouchali.

„Zvěstuju vám pověst veleslavnú
o velikých pótkách, lutých bojech;
nastojte i ves svůj um zbierajte,
nastojte, i nadižno vám sluchu!“

Zdali básník u začátku svého zpěvu způsob eizonárodních eposů byl následoval, nedá se tak určitě tvrditi, jak se posud udává. Jeli pravda, že zpěvy hrdinské shromážděnému lidu s provodem nástroje strunného (monochordu t. j. hudebného nástroje o jedné struně) zpívány byly, o čemž ostatně pochybovati nelze, netřeba předpokládati, že básník náš Iliadu aneb Aeneidu byl následoval. Úvod tento je, ačkoli jsme se s ním u starších zpěvech hrdinských nebyli setkali, tak přirozený a snadný, že jeho vyhledávati nemusil u vzorů cizích.

Prímým povzbuzením napiav pozornost posluchačů, výtýká hlavní jeviště přední události, horu Hostýnskou, a spolu i hlavní motiv celé katastrofy, zázračnou to pomoc matky boží.

„Ve vlasti, kdě Olomúc vévodí,
jesti tamo hora nevysoká,
nevysoká, Hostajnov jej *) imě **);
máti božia divy tamo tvoří.“

*) Jej, jí.

**) Ině, jméno.

Jeli dovoleno, úkol tohoto místa v smyslu moderném vysloviti, mohli bychom říci, že je motto celého eposu.

Básník, chtě aby v paměti posluchačů utkvělo, hned zde je uvádí, dobře věda, že se právě povzbuzená pozornost k prvnímu dojmu s plnou živostí nese.

Po tomto přístupu k zpěvu nevypravuje hned vraždu dcery chána Tatarského co příčinu všeho hoře, jež Tataři na západní Evropu byli uvalili, než rozpomíná se ještě dříve na mír a blahobyť dob předtatarských *).

„Dlúho vlasti naše v míře běchu,
dlúho obih **) mezi ludem ktveše ***);
ne †) ot vzhoda v zemiech búřa vstáše,
vstáše dceře dle taterska chána,
juž křestěnstí ludé pro kamenie,
pro perly i pro zlato zabili ††).“

*) Čechy užívaly skutečně míru i bláhobyty od r. 1212, kdežto císař Fridrich II Přemyslovi Otakarovi a nástupcům jeho důstojenství královské na věčné časy listinou byl potvrdil, až na příchod Tatarův, vyjma války krále Václava I s Rakušany a Moravany, ježto se však za hranicemi vítězně ukončily.

**) Obih, hojnost.

***) Ktveše, kvetl.

†) Ne, než, ale.

††) Pověst tato vzala původ ze zavraždění ruské kněžny

Upomínkou na dlouhý mír a blahobyť doby předtatarské oproti bídě válek tatarských poukazuje již básník na základnou svou ideu, že západní křesťané hříchem na sebe byli uvalili hněv boží, stíhající je povstáním Tatarův. Kontrast obou dob je živými barvami naznačen. Pokojná a duševným i materialným blahobytem honosící se doba před příchodem Tatarův přirovnána jest k jasnému letnímu dni, povstání národu tatarského na východě naproti přirovnáno jest k bouřce, ježto, s jekotem strašlivým od východu na západ se hrnouc, ledovitými mraky slunce míru zakrývá a všecken blahobyť květ ničí.

Podmanivost a vlády chtivost chámů tatarských neobjevují se tu, jak historie ukazuje, motivy vpádu Tatarů do západní Evropy, než vražda, z podlé loupeživosti od křesťanů na kněžně tatarské spáchaná, jak národní podání vypravuje, jehož se básník již proto uchopil, poněvadž jeho základné ideí přiměřenější jest.

Vraždu co hlavní motiv celého dějství, v popředí postaviv, zevrubněji ji pak popisuje.

ve Středě, vnučky to Michala Vševolodiče, sestřenice královny Kunhuty, manželky Otakara II, z nížto kněžnu tatarskou učinila. M. Vševolodič, děd Kunhutin, utekl, se, ztrativ město své Kyjev, do knížetství Vratislavského kdežto Němci vnučku jeho v Středě zabili.

„Lepá Kublajevna *), jako luna,
uslyše, že vlasti na záchodě,
v sichže **) vlastech luda mnoho žive.
Otpravi se poznat nraov *)*) cuziech.
Na nohy tu skoči junov †) deset
i dvě děvě ku průvodu jeje ††).
Nahrnuchu, čeho třeba bieše,
i vsedachu vsi na ručie koně,
i brachu se, kamo slunce spěje.
Jako zora po jutře se sěje †††),
kehdy nad mrkavy šumy vznide,
tako se dei §) Kublajeva cháma
rozenú i strojnú krasú sieše §§).
Obvlečena bě vsia v zlatohlavě,
hrdlo, nádra rozhalena jmieše,
věněna kameniem i perlami.
Diviechu se Němci krásě také,

*) Jméno toto nesrovnává se s historií. Kublaj panoval teprv roku 1259. Tato chyba v letopočtu dá se tím napravití, že jméno Kublaj, jak se Palacký domnívá, básníkovi jmenem toliko rodovým je, ježto každého cháma vůbec znamená.

**) V sichže, v těchto.

***)) Nraov, mravův.

†) Junov, jinochův.

††) Jeje, jejímu.

†††) Sěje se, skví se.

§) Dei, dcera.

§§) Sieše se, skvěla se.

záviděchu bohatstvo jej velim *),
střežechu jej púti **) jeje dráhu,
vypadnuchu na niu mezi dřevy,
zabichu ju i pobrachu sbožie.“

Výpravu tatarské kněžny a krásu její ozářil básník leskem romantiky. Líčením krásy Kublajevny jeví se rovně tak duch romantický, jak i rytířskou takořka oddaností devíti jinochů, Kublajevnu na západ doprovázejících.

Romantismus tu však ještě nebují u pošmourné podivosti a divoobrazné neobyčejnosti, než, na uzdě držán geniem básnickým národním, po celém obraze září jemnou toliko povlovně rozlévám.

I u motivování vpádu Tatarů do západní Evropy osvědčuje básník stanovisko novější kultury, stanovisko to křesťansko-kosmopolitické. U něho ručí jeden křesťan za druhého rukou společnou a nerozdílnou, buď si národnosti kterékoli. Proto uražen jest Němci křesťany, jižto Kublajevnu z podlé loupeživosti byli zabili, zákon boží, dovolávající se trestu na všech křesťanech západních.

Chán tatarský, uslyšev o vraždě dcery milované, hnul se se svým nesčíslným vojskem do slavné Rusí, pomstou hroze západu.

*) Velim, velmi.

**) Púti (pouti), cesty.

„Když sie slyše Kublaj, chám taterský,
če *) sě sta se dcerú jehó drahú,
sebra voje se vsěch vlastí valných,
těže **) s voji, kamo slunce spěje.“

Bůh si vyvolil otce po pomstě prahnoucího, by na západních křesťanech trest vykonal, je-mužto vraždou a loupeží byli propadli. Kublaj je metlou boží, maje západní křesťanstvo, od Boha odpadlé, porobou trestati.

Motiv tento, ač s historií se nesrovnávající, svědčí u svrchované míře o epické umělosti básníkův. Jím nabyt správného rovnatele pro vývoj veškerého dějství, jenž tomuto pravdivosti psychologické a dojmavosti živé dodává.

Ruští velmožové, přehromnou sebravše sílu vojenskou, táhnou polem proti Kublajovi, a rozloživše se po rovině valné cháma očekávají ***).

*) Če, co.

**) Těže, táhl.

***) První nešťastná bitva strhla se hned r. 1224 na rovinách jihoruských nad řekou Kalkou, hlavní pak příčinou porážky byla nevčasná odvážlivost Mstislava haličského, kterýž spolehaje se na své vlastní síly a nečekaje příchodu vojsk ostatních knížat, sám udeřil na Tatary. Druhá porážka Rusův stala se po 14 letech, r. 1238, nad řekou Sití, čímž Tatarům otevřena cesta k Velkému Novohradu. A však Batuchán postou-

„Slyšechu to králi na záchodě,
ež chám spěje na ludné jich vlasti;
srotichu sě druhý ke druhému,
i sěbrachu převelikú vojsku,
i tažechu polem protiv jemu.
Na rovni (sě) valnej položichu,
položichu i cháma zdě ždáchu *).“

Básník počíná již z bohatého dějství pásma prvý děj rozprádati, totiž boje Tatarů s knížaty ruskými. Líčení je všeho rázu individualného prosto; ani jediného jména ani místa se nedotýkajíc a děj samý toliko na zřeteli majíc, u přesné stručnosti drahou čistě epickou pokračuje. Tohoto způsobu drží se básník i u líčení všech ostatních událostí až na boj na hoře Hostýnské, kdež nejen jednotlivé osoby v popředí vystupují, než i děj samý rysů individualných nabývá. Povšechností nedopustil se, jakby se zdáti mohlo, žádného poklesku; rozhodl se pro ni s dobrou rozvahou.

pivší sice již blízko k tomu městu obrátil se zpátky, táhna na polední Rusko, kdež r. 1240 po náramném odporu Kyjevčanů hradu Kyjeva dobyl a v prach a v popel jej obrátil. Tím byla Tatarům ubezpečena moc a vláda nad Rusy, též i cesta otevřena do dalších krajiu Evropy. Světozor, r. 1858—1859, str. 129.

*) Ždáchu, očekávali.

Chtě totiž bojem na hoře Hostýnské uzel epický rozviti, úmyslně všecku živost a ráznost individualného líčení proň spoří, aby, jak toho mu potřeba, důstojně vynikal. Všecky ostatní boje mají význam jenom propravný.

Kublaj káže kouzelníkům, aby se kouzly svými výsledku doskoumali, jaký mu osud v nastávajícím boji s křesťany byl vykázal.

„Kublaj káže všem svým čarodějem,
hádačem, hvězdářem, kúzelníkóm,
aby zvěstovali uhoduúce,
kteraký by konec boj jměl vzietí.
Sebrachu sě nalit *) čaroději,
hádači, hvězdáři, kúzelníci,
na dvě straně kolo rozstúpichu,
i na dli **) trest černú položichu
i ju na dvě pólě rozščepichu.
Prvej pólě Kublaj imě vzděchu ***).
vterej pólě bráli imě vzděchu,

*) Nalit, rychle.

**) Slovo toto rozličně se vykládá. Jedni soudí, že na dli znamená t. c. na délku, druzí se domnívají, že dle jako morav. tla a polsk. tło podlahu naznačuje. Na slovo vzatý filolog vykládá, ohled bera k litvanskému padėlis, že dle předmět jakýsi vůbec znamená, jehož kouzelníci při svých čárech užívali.

***) Vzděchu, vzděli.

vetchými slovesy nad sím *) vzpěchu **).

Počechu trstí spolu vojevati,

i trstí Kublajeva svícežíše.“

Episoda tato dodává ději, bez toho u matné všeobecnosti postupujícímu, romantickou podivností blahodějně živosti. Zajisté má, jak Vögel praví, výjev, kterak čarodějníci a hádači Kublajovi nad trstí rozštípenou vetchými slovesy pějí uprostřed hrozných vojáků, očekávajících od výsledku čarodějného hádačův počínání rozhodnutí osudu svého a výpravy celé, ráz hrůzy démonické, a liší se od popisu krásné Kublajevny jako děsná noc od jasného jitra. Mimo to vytknul básník episodě této úkol vážný, motivuje jí, jak hned uvidíme, způsobem živým a pravdivým vítězství Tatarův nad Rusy. I popis způsobu prorokování čarodějů je veledůležitý, poněvadž z domácího zřídla pocházeti se zdá. Pověsti, jak lid je vypravuje, dokládá Sabina, nezabíhají do tak zevrubného popisování podrobností takových, ale spíše básník náš povědom byl způsobu hádání pohanského v Čechách a použil jeho k vyličení.

Tataři, srdce nabyvše šťastným výsledkem čarodějů, s mužnou odhodlaností k rozhodnému boji se chystají. Kře-

*) Nad sím, nad tím.

**) Vzpěchu, vzpěli, zapěli.

stané, důvěřující se toliko v sílu svou, beze vší rozvahy, s pýchou slepou v řady pohanů se ženou.

„Vzradova se mnostvie vsielho luda,
prokní teče ruče koněm svojim,
i do řad se voje postavichu.
Křestěné ni světi *) neiměchu,
a hnáchu bez uma v řady pohan
s takú pýchú, jakú sílu jiněchu.

Vítězství Tatarů je výtečně motivováno. Kdežto Tataré spůsobem svým pohanským vyšší pomoci se dovolávají a při vší surovosti a divokosti ideou, ačkoli planou, nadšeni v boj se ženou, zaslepila křesťany pýcha tak, že se toliko ve svou vlastní sílu důvěřují. Ani v těchto strastech nepomněvše na Boha nehodnými se stali jeho smilování.

Při vší hrdinské udatnosti na hlavu poraženi byli. Slavná Rus padla s Kyjevem a Novým Hradem.

„Tu se prvý boj v hromadu srazi;
střely dščichu **) jako přival s mrakův,
oščepův lom jako rachot hroma,
blskot mečev jako oheň bůře.
Obě straně jarobujnú sílu
druha družě postúpati brání.
Pohany juž mnostvie křestfan hnáše,

*) Světi, rady (svět, rada).

**) Dščichu, dštily, deštěm se sypaly.

i juž by jim byli odoleli,
by nepřišli čaroději v nově,
přinesúce ty trsti rozščepené.
Tateré sě vele zapolechu,
na křestany luto vyrazichu;
tako krupo *) je po sobě hnachu,
že je jak zvěř plachý rozprnuchu.
Tu ščit leže, tu helmice drahá,
tu kón vleče v střemenech vojevodu,
tu sien ješutno v Tatary teče,
ande **) milosrdie pro bób proší.
Tako Tateré sě rozznojichu ***).
Vz křestany daň četnú položichu,
dvě králevstvě sobě podmanichu,
stárý Kyjev i Novýhrad prostran.“

Poněvadž líčení boje Tatarů s knížaty ruskými z příčiny již výše uvedené všeho rázu individualného prosto je a tudíž žádnému zvláštnímu reku vystoupiti nedává, vynaložil básník všecku veleráznost a veleobrazivost původního básnictví, aby drastičností slabost povšechného líčení neutralisoval.

Zvláště podařile uvádí v době nejrozhodnější čaroděje, již trsti rozčepené, vítězství Tatarům slibující, přinášejí. Motiv tento, ač zcela jedno-

*) Krupo, krutě, silně.

**) Ande m. a onde.

***) Rozznajichu sě, rozpálili se.

duchý, je uměleckého apparatu účinnější, poněvadž i pravdivější. Povzbudili čarodějové v srdcích Tatarů ideu, jižto hmotná síla křestanů odolati s to nebyla.

Z Ruska obrátili se vítězní Tataré do Uher, ježto při vší chrabrosti vojnů uherských v jarmo pohanské upadly *).

„V skoře roznosi se hoře v zemiech,
po všech vlastech lud sbierati stanú.

Postavichu čtyrie valné voje,
obnovichu vrastvie s Tataríny.

Tateré se hnuchu v pravú stranu,
jak mrak černý, kehdy ledem hrozí
posúti úrody tučných polí,
tako by roj slyšan ot daleka.

Nalit Uhrie v setniny se shlukú,
nalit oruženi s nimi střetnú,

a v ješut by chrabrost, udatenstvie,
v ješut vsie jich drzostné vspieranie.

Srazúce Tateré středem v řady,
rozprnuchu vsie jich voje četné,
poplenichu vsie, če v zemi bieše.“

*) Po dobytí Kyjeva rozdělili se Tataré na troje oddělení. Jedno, a to nejsilnější, vtrhlo do Uher a proniklo až k Vácovu i Pešti. Uhrové sebrali se sice proti nim u veliké síle a svedli bitvu nad řekou Šajavou na počátku měsíce dubna r. 1241, ve kteréž však utrpěli porážku strašnou. Vítězství toto jediné otevřelo Tatarům veškerou zemi uherskou. Světozor, r. 1858—1859, str. 130.

Ani zde nevzdav se líčení všeobecného, dotýká se básník boje Tatarů s Uhry jenom všeobecně. Chtěl zde u drastické stručnosti novou toliko pohromu vyznačiti, jižto Bůh křesťany, hříchem od něho odpadlé, stihá, aby, poznavše ji trestem božím, k němu se opět obrátili, jedinou svou spásu v něj kladouce. I stalo se tak. Křesťané, vši naděje ve svou vlastní sílu pozbyvše, obracují se konečně v hoři tak přehrozném k Bohu, o pomoc jej prosíce.

„Ostúpi naděja vsie křesťany,
i by hoře hoľa vsieho věčšie.

Vzmodlichu sě bohu žalostivo,
by je spásal*) siah Tatar zlostivých.

Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojím,
sprost ny vrahov, sprost ny stihajúcieh,
potlačiti chtějú dušu našu,

oklúčúce**) ny vňuž***) vlei ovce!“

Obratem tímto vysvitá zvláště křesťanská idea celého zpěvu. Strašné pohromy budí v křesťanech konečně přesvědčení, že Tataré metla boží jsou, kárající křesťanstvo západní za vraždu na kněžně Kublajevně spáchanou, a že jim jen

*) Spásal, zprostil.

**) Oklúčúce, obklíče.

***) Vňuž, jako.

Bůh sám, smilovav se nad nimi a prominuv jim další trest, pomoci může.

Básník, proniknut jsa skrz na skrz duchem křesťanským, čerpal modlitbu vojínů ze žalmů, chtě ji dodati ráznosti posvátné.

Tataré, Rusko a Uhersko podmanivše, vítězně se v Polsku rozložili a odtud až k Olomouci dorazili, kde s vojskem křesťanským několik pútek bez výsledku rozhodného byli svedli. Křesťanům nebylo jiné spásy, nežli z davů tatarských na chlum Hostýn vyniknouti, odkudž aspoň obrana možná byla, což se jim konečně i podařilo*).

„Prvý boj nám ztracen, ztracen vterý;

Tateré sě v Polscě rozložichu,

blíže blíž poplenichu vsie vlasti,

dodrachu sě luto k Olomúcu.

Bieda vstane tužšia po krajinách,

*) Druhý proud Tatarův táhnul od Kyjeva do rozlehlých rovin polských. Již dne 13. února 1241 podlehl hrad Sudoměř a skoro na to i Krakov. Dne 9. dubna téhož roku strhla se bitva na tak zvaném Dobrém Poli u města Lehnice mezi vojsky polskými a tatarskými. Záhuba křesťanů v boji tomto je známá; 10000 bojovníků polských zahynulo v něm. Odtud obrátili se Tataři, vidouce nesnadnost prodrati se přes hory a lesy do Čech, podél Krkonošů a Sudet k Olomouci a k Ratiboru, kdež krutě plenili krajinu, až se jim povedlo vraziti starou stezkou opavsko-hradeckou do Moravy k Olomouci. Světozor, r. 1858—1859, str. 130.

niče neby prosto před pohany.

Váleno den, váleno den vterý,

vícestvie sě nikamo nekloni.

Ajta rozmnožie sě Tatar mnostvie,

jak sě množie večerní tma v jesěň,

i u povodňu sich Tatar lutých

kolebáše sě voj křestan středem,

úsilno sě drúce k siemu chlumku,

na němž máti božia divy tvoří*).

Ani zde se básník do podrobnějšího líčení boje ještě nepouští, spěchaje k poslednímu boji na Moravě, vrchu to veškerého dějství, jehožto výsledku motivy již zde klade.

Dal-li nám již výše vroucnou křestanů modlitbou, dovolávající se milosti boží, na srozuměnou, že smilování boží ději novou vykáže dráhu, udává již zde určitě, že přímluva P. Marie, jejížto kultus křestanský romantismus básnictví středověkého zvláště charakterisuje, konečný obrat rozhodne. Proto naznačil pevnou důvěru křestanských bojovníků v její pomoc, by vynikala živostí svěží, veledojímavým obrazem široké povodně, v nížto slabá lodička tonoucích,

*) I zde se básník podání národního jenom volně držel. Toto vypravuje, že na chlumku Hostýnském teprv později kaple vystavena byla, kdežto dle naší básně křestané již u ní se modlí.

vlnami zmítaná, spasného břehu doplouti usiluje. —

Až potud sahá první část, v nížto, jak Vocel praví, důvody obsahu nesmírného a kontrasty, totiž děsné množství, ukrutnost i síla Tatarů a marný, byť i statný odpor křesťanů proudem divochů sklíčených, obsaženy jsou. Část tato je nejvíce povahou historická. Nestaví se tu, jako v hrdinských zpěvech předešlých, děje a jednající osoby bezprostředně před oči. Osudné události a hrozné bitvy jsou v ní krátce a jenom proto uvedeny, aby se jimi hněv boží, trestající západní křesťany za vraždu spáchanou, objevil.

V druhé části zpěvu vyvádí básník události, po tři dny na hoře Hostýnské zběhlé, již zevrubněji, objasňuje je září barev individualně určitých. Věren zůstav základné své ideí křesťanské, neroztíná jedním rázem uzlu epického, než, aby co nejživěji vynikala, odpornými živly se vrchu katastrofy domáhá, tuhé zkoušky křesťanům ještě přestati dáváje, nežli se smilování božího hodnými stanou.

Moravské vojsko obrátivši se najednou na radu Vneslavovu lícem proti Tatarům, kráčí zpátečnými kroky k vrcholu chlumu a to ve způsobě klínu, jehož ostrá brana namířena zůstala k nepříteli. V noci, ježto boj byla přetrhla, opevňují Moravané chlumeč, kolem náspy navrhující.

„Vz horu, bratři! vz horu! volá Vneslav,
udeři svým mečem na ščit stříbrn,
i chorúhvu výš nad hlavú točí.
Vsie se vzmúži, vsie v Tatory vnoči*);
srazichu se v jednu sílu silnú,
výrazichu jako oheň z země
tamo k chlunku iz**) Tatar přemnosťvie.
Zpátečnými kroky chlunkem vz horu;
na podchlumí v šíř se rozstúpichu,
k spodu súžichu se v ostru hranu,
v pravo v levo pokrychu se ščíty,
vz ramena vložichu bystrá kopie,
druzí prvým, tako druhým třetí.
Mraky střel tu s hory na Tatory.
V tom temná noc posula vsiu zemju,
rozvali se k zemi i k oblakóm,
i zapřeti zraky zapolená
i křesťan i Tatar protiv sobě.
V hustě tmě křesťené náspy vrhú,
náspy zakopané kolkol vrcha.“

Byly-li příběhy v Rusku, Uhrách a Polsku v pozadí držány, postupuje událost Hostýnská v popředí u světlosti plné, zevrubně již určena dle místa a času a oživena duchem naskrze již individualným. Hned z počátku objevuje se věhlasný a statný Vneslav, rázná to osobnost epi-

*) Vnoči, vrazilo.

**) Iz, z.

cká, jenž s hloučkem Moravanů množstvím Tatarů na chlumeck Hostýnský šťastně proráží. Ustup jich vítězný je s takou rázností a objektivností vyveden, že se v jeho líčení básnický genius Čestmíra zrcadlí. Pozoru hodné jest, jak obratně se již zde dráha klesá ku katastrofě. Pevná důvěra v Boha a pomoc P. Marie nese křesťanům již ovoce. Kdežto všechny předešlé boje s úplnou křesťanů porážkou se byly skončily, zůstal boj u chlumu Hostýnského prvního dne bez výsledku rozhodného.

Druhého dne ženou voje tatarské novým útokem na posádku Hostýnskou, vysokými náspy krytou. Odraženy však byly udatností křesťanů, jimžto Matka boží chrabrosti dodává.

„Když na vzhodě*) jutro počínáše,
pozdvíže**) sě vešken tábor vrahov.
Tábor sien bě strašný. Kokol chluma
až do nedozírama ***) daleka
na ručiech tu koniech vnuž hemžechu,
nosúce na kopiech napíchané
hlavy křesťan vz výš k chámovu stanu.
Shluče sě tu mnoštvie v jednu sílu,
zaměřichu vsiei v jednu stranu,
i mknuchu †) sě prudko vz chlumeck vz horu,

*) Na vzhodě, na východě.

**) Pozdvíže, pozdvíhl.

***) Nedožírama, nedohlednutého.

†) Mknuchu sě, mkli se, hnuli se.

i vzúpichu *) skřekem vsiestrašivo,
ež se hory doly rozléhaly.

Křestěné na náspech všudy stachu,
máti božia dodáše jim chrabrost,
napínachu ruče tuhy luky
i máchachu silno ostré meče,
i by Tatarovóm ustúpati.

I vzjetři se národ Tatar lutých,
zamiesi **) se chám jich krutým hněvem.

V třie prúdy se rozstúpi ves tábor,
i hnachu třmi prúdy luto vz chlumeck.

Křestěné skácechu dřeves dvadset,
vsěch dvadesět, če jich tamo stáše,
přivalichu klády pokraj násep.

Juž již Tateré se v náspy hnachu,
skřekem řvúce až do oblak strašno,
juž se jechu ***) náspy rozkotati.

I svalichu s násep klády mocné,
sie smačkachu Tatary jako črvý,
sđrtichu je ješče vz dál na rovni.

I by bojeváno dlúho kruto,
až noc temná konec bojem sđieše.“

Již u předešlých básní epických obdivovali
jsme popisy bojů nejen pro jarou bujnost, svěží
živost a velečinnou ráznost, než i pro čistě objek-

*) Vzúpichu, žalostivě vzkřiklí.

**) Zaměsi se, zamísil se, zamoutil se, zaškaredil se, za-
kalil se.

***) Jechu se, jali se.

tivné vyvedení, jež jim zvláště tolik půvabu dává, že všim právem za přední okrasu rukopisu Kralodvorského uznány jsou. Popis boje, jenž se druhého dne mezi posádkou Hostýnskou a ji obléhajícími Tatary svedl, jest jedna z nejskvělejších těchto perel. Honosí se zajisté všemi vytčenými přednostmi, ano můžeme říci, že je i živostí i rozmanitostí předčí.

Moravané obdrží sice vrch nad nepřátely, avšak přehrozné pohromy je stíhají. Hrdina Vneslav, jenž je k jich spáse nepřátelskými pluky na chlumeck Hostýnský šťastně byl vedl a tam statně hájil, padl, sražen šípem s násep, a nedostatek vody hrozí jim strašnou zhoubou. Jediný pramínek, z něhož žížeň svou hasili, nových nabývající sil, vedrem červeného slunce naprosto vysechl.

„Pro böh! aj nastojte! slavný Vneslav,
slavný Vneslav sražem s násep šípem!

Krutý žel tu teskné srdce rváše,
trapná žížň utrobu krutě smáhše,
sprahlým hrdlem lzali *) rosnú travu.

Večer tich tu projde na noc chladnú,
noc se proměníse v jutro šero;

i v táboře Tatar kludno **) bieše.

Den se rozhoříeva na poledne.

Křestěné padachu trapnú žížňú,
vypražená usta otvierachu,

*) Lzali, lízali.

**) Kludno, klidno.

pěvše chrapavě k mateři božiej,
k niej svá umdlá zraky obračechu,
žalostivo rukama lomichu,
ot země do oblak teskno zřechu.“

Ještě jednou zavínuje básník uzal epický, nebaže po efektu lesklém, než jedině, jak mu přísluší, o to usiluje, aby se idea jeho křesťanská pravdivě a organicky rozvinula. Má-li se Bůh křesťanům, hříchem od něho odpadlým, laskavým otcem opět státi, musí tito na jevo dáti, že smilování božího v skutku hodni jsou.

Proto posílá Bůh na ně znova zkoušky tak tuhé, aby jimi příležitosti nabyli, důvěru svou, ničím více nezvratnou, osvědčiti.

Popis hrozného vědra a kruté žízně je nejskvělejší perla v pokladě básnictví českého. Nevynikaje ani živostí obrazů fantastických ani umělostí obrátů pestrých, hoře křesťanských bojovníků Hostýnských u velečinném půvabu objektivné sprostosti tak živě a pravdivě uvádí, že srdce mocněji a živěji dojíhá, nežli toho způsobu popisy věku i národu kteréhokoliv, bytby se i skvělejšími a umělejšími obrazy a obraty honosily.

U některých vojínů, žízní ztrápených, vzniká křesťana nehodná žádost, vrahům raději se podati nežli žízní zahynouti. Zrádný Vestoň staví se v čelo vrtkavců těchto málo-

myslných a mohutným hlasem je k zrádě nad sebou i nad vlastí svádí.

„Nevzmožno nám déle žížíň tráti *),

nevzmožno pro žížíň vojevati;

komu zdravie, komu drah živótek,

tomu v Taterech milosti ždáti.

Tako řeču **) jedni, tako druzí.

Trapněje shynúti žížíňú meča,

v porobě nám bude vody dosti.

Za mnú, kto tak smysle! — vece Vestoň —

za mnú, za mnú, koho vy ***) žížíň trápí!“

Situací touto veledojímavou dovršil básník tuhou zkoušku křesťanů, důstojným a spolu i pravdivým způsobem katastrofu motivuje.

Ačkoli by křesťanům příslušelo, s oddanou myslí Bohu spíše život poroučeti, nežli se krutým pohanům vzdáti a jich mečem umříti, čímž by se konečného smilování božího hodnými objevili, dali se přece mnozí přirozeným pudem k zachování života přemluvíti. Klamajíce se nadějí, že je nepřítel při hrdle zůstaví, a že, byťby i v jarmě, dost vody míti budou, voliti obmýšlejí porobu. Již již je zrádný Vestoň lákavými slovy k rozhodnému kroku vyzývá, však ještě v čas šle-

*) Tráti, trvati.

**) Řeču, pravili.

***) Vy m. z vás.

chetný Vratislav mezi nimi se objeví a otrockého svůdce pokárav v srdcích málomyslných plamenou řečí hasnoucí již důvěru v Boha rozněcuje.

„Tu Vratislav jak tůr jarý skočí,
Vestoňa za silně paži chvati,
die: Prorado! skvrno křestan věčná!

v záhubu chceš vrci dobré ludi?

Ot boha na milost ždáti chvalno,
ne v porobě ot svěřepých Tatar!

Nerodte*), bratříe, spěti v pahubu!

Přetrpěchom najlutěej vedro,

bóh ny sílil v rozháralé póldne,

bóh nám sešle pomoc ufajúcím.

Zastyďte sě, mužie, takých řečí,

ač sě hrdinami zváti chcete.

Pohynemli žížňú na siem chlumcě,

smrt sie bude bohem zaměřena;

vzdámyli sě mečem našich vrahóv,

sami vražbu nad sobú spáchámy.

Mrzkost jest poroba Hospodinu,

hřiech, v porobu samochtiec dáti šíju.

Za mnú poďte, mužie, kto tak smyšle,

za mnú před stolec matere božiej!“

Úplná oddanost do vůle boží, hluboká pokora a pevná důvěra v pomoc boží jsou vedle hrdinské odhodlanosti, lidské upřímnosti a nadšené lásky ku svobodě vlasti hlavní rysy

*) Nerodte, nechtějte.

vznešeného charakteru vůdce Vratislava, pravého to vzoru hrdiny křesťanského. Kdežto Vestoň, zastupitel lichotivé smyslnosti, všecky k sobě volá, jimžto život drahý, volá Vratislav, zastupitel cnosti křesťanské, všecky k sobě, jižto od Boha jediného milost očekávají, porobu za mrzkost majíce. Pod korouhví Vestoňovou hrozí křesťanům nezvratná záhuba, pod korouhví Vratislavovou kyne jim milost boží.

Ký to dojímavý a velečinný vrch katastrofy ! — Pravda Vratislavova zvítězí konečně v boji tomto duševním nad klamem Vestoňovým. Věškerý houfec obležencův, unešen vznešeným příkladem Vratislavovým, již již plane nezlomnou důvěrou v pomoc Boha svého, hotov jsa život mu v oběť přinesti. Již již spěchá před stolec Matky boží, Boha prosit, by nepřítelé krutého potřel a jej vodou občerstvil.

„Ide za niem mnostvie k kapľe světěj.

Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojiem,

i povyš ny v krajinách nad vrahy,

vyslyš hlasy k tobě volajúcie!

Oklúčení smy lutými vrahy,

vyprošť ny z osidl krutých Tatar,

i daj svlaženie utrobám našim;

hlasonosnú oběť tobě vzdámy!

Potři v zemiech našich nepřátely,

shlaď je u věk a věky věkoma!“

Pohled na kající houfec, jenž před divotvorným obrazem sebe v oběť přináší a vroucností modlitby, z hlubiny zkroušeného srdce se proudící, smilování božího se dovolává, je zajisté dojetím velečinný. Zvláště tím ráznosti nabývá, že básník v modlitbu ducha posvátných žalmů byl vdechl. —

Modlitbou ukončena jest druhá část básně, živá tuhým bojem odporných živlů a veledojímavá duševným processem, z něhož duše křesťanů, hříchem dříve poškrvněné, co zlato přecistěné vycházejí.

Třetí částka básně zjevuje spasoplošné působení smilování nebeského. Hospodin vyslyšel vroucné modlitby křesťanů. Spravedlivost jeho, jižto mrzký zločin křesťanstva byl urazil, smířena jest přímlovou Matky boží a obětavostí křesťanských bojovníků, již konečně hotovi jsou život svůj co oběť smířlivou za všecken lid křesťanský položit. Již sesylá proudy deště, by jich útroby zvlažil, již metá blesky v stany Tatarů.

„Aj hle, na vznojeném *) nebi mráček !

Vzdújú větri, zahučie hrom strašný,

chmúráše se tuča po vsém nebi,

blsky rázráz bijú v stany Tatar.

Hojný prieval pramen chlumský zživi.“

*) Vznojeném, rozpařeném.

Náhle povstala bouře, hojným deštěm vyschlý pramen chlumský oživuje a palčivou žízní hynoucí bojovníky občerstvuje, hlásá moravským krajinám hromovým hlasem, jako druhdy národu izraelskému s hory Sinajské, že Hospodin vroucnou kajeností a důvěrnou obětavostí smířen jest.

Popis bouře, ačkoli jinak jadrnou rázností již vynikající, je zvláštní obratností významný. Básník líčí bouři co prvý úkaz milosti boží. Za touto příčinou uvádí jenom ty účinky její, o něžto bojovníci Hostýnští Boha byli prosili, totižto blesky v stany Tatarů bijící a přival pramen chlumský oživující.

Bůh však vyslyšel veškerou jich prosbu a chystá se již, je z osidel krutých Tatarů konečně vyprostiti a pohany potříti.

Četné zástupy bojovníků hrnou se, jakoby hromem po vlasti se rozléhajícím přivolány, ze všech krajin k Olomouci*), spásu nesouce posádce Hostýnské.

*) Básník tu použil podání o vítězství nad Tatary u Olomouce, sloučiv je i co do události i co do místa s pověstí o zázračném zachránění lidu křesťanského na Hostýně, nedbaje na to, že Hostýn od Olomouce 4 1/2 míle vzdálen je.

„Minu búřa. Voje v řady hrnů.
Ze všech vlastí, ze všech krajin země
k Olomúcu chorůhvi jich vějů,
těžcí meči po bocích jim visa *),
plní túli na plecech jim řehců,
jasní helmi jim na bujných hlavách;
i pod nimi ručí koni skáčů.“

Unešen mohútností katastrofy a kochaje se již v radostném předcitu brzkého vítězství, nepouští se básník do podrobnějšího popisu boje posledního, ani místa a dobu rozhodné bitvy blížeji neudáváje, ani se jiných zajímavých podrobností nedotýkaje.

S plnou svěžestí objektivného líčení bojovníky, posádce Hostýnské ku pomoci spěchající, vítězoslavně vykresliv i hned poslední bitvu popisuje.

„Vzezvučaly hlasy rohův lesních,
ndeřily zvuky bubnův břeskných.
Nalit srážajevě straně obě.
Podvihaje sě mlha ote pracha,
i by pótká krutá posledněje.
Vznide chřest i drnket ostrých mečev,
vznide siket kalených střel strašný,
lom oščepův, rachel kopí bystrých.
I by klánie, i by porúbánie,
i by lkánie, i by radovánie.
Krev sě vale jak lystřiny dščevy,

*) Visa, visí.

mrch tu ležeše jak v lesě dřievie.

Siemu hlava na dvě rozščepena,

siemu srubeně stě rucě obě;

sien sě kotie s oře přes druhého,

i sien zeřivý své vrahy mlátí

jak po skalách lutá bůra dřeva;

siemu v srdce po jilce meč vtasí,

i siemu Tatarín ucho střeže.

Uh! by ryk, stenanie žalostivo!

Křestěné počechu utiekati,

Tateré je lutým davem hnáti.“

V ličení rozhodné této bitvy objevil básník sílu svou hlavní. Ačkoliv v bujném rozjaření mysli velkolepý svůj obraz žhoucími barvami vymaloval a jej i rázností i pružností jednotlivých skupenin jakoby tvorčím dechem oživil, skví se přece v něm vše u světlosti tak pravdivé a přirozené, že se nám skutečnost sama před oči staví.

Nemenší dokonalosti epické je i postup události samé. Chtě ukázati, že křesťané smilováním a milostí boží vítězství došli, dává řadům křesťanským, ač s hrdinskou udatností a odhodlaností bojujícím, návalu nepřátelskému ustupovati, by se neočekávaným objevením se Jaroslava *) s pluky českými ruka boží tím zřejměji

*) Obecné jest domnění a, jak Palacký praví, pravdě podobné, že Jaroslav byl z toho rodu v Čechách a

ukázala. Křesťané již již na útěk se dávají, již již jistá záhuba jim hrozí. Tu se objeví Jaroslav v čele Čechů. Jako lev nastřelený za lovcem se žene, tak na jásající houfy Tatarů doráží a za ním Češi jako krupobití.

„Ajta Jaroslav jak orel letě!
Tvrdu ocel na mohúcech prsech,
pod ocelí chrabrost, udatenstvie,
pod helmiciú velebyster věhlas,
jarota mu z žhavú zrakú pláše.
Rozkacen hna, jako lev drážlivý,
když mu teplú krev sě udá zřieti,
kehdy nastřelen za lovcem žene;
tako zluti sě, vz Tatary trči *).
Češie za niem jako krupobitie.“

Mistrnými tahy naznačen jest vítěz, slavný Jaroslav. Jeho osoby a povahy nevyličil básník obšírně, než, jak Vocel vším právem praví, veden jsa citem, pravého básníka osvědčujícím soustřeďuje v těchto jadrných, silou epickou proniknutých verších vše, co k obrazení velkého, he-

Moravě, který nedlouho později přijal na se jméno „ze Šternberka“, i až podnes kvete ve stavu hraběcím. Ačkoliv archivář Boček soudí, že vítěz nad Tatary byl Zdislav Šternberk a nikoliv Jaroslav, ozvaly se proti němu tak vážné hlasy, že jeho udání před kritikou sotva ob stojí.

*) Trči, běžel, lhal se.

roického charakteru potřebí: chrabrost, věhlas, sílu rekovskou a prudkost v rozhodné, osudné době.

Chtě jej přede vším co hrdinu oslaviti, staví jej v popředí, aniž zásluh a hrdinství ostatních rekův vzpomíná *).

V chřestu a drnkotu mečů a rachotu kopí klestí si Jaroslav pádným mečem k vůdci Kublajevicovi **) dráhu. Pustiv se s ním v souboj, jež básník s epickou silou Homérskou provádí, proklál jej mečem vlastním.

„Vrazi kruto na Kublajevica,
i by pótka ovšem velelutá.

Srazista sě oba oščepoma,
zlomista je oba velím praskem.

Jaroslav, ves ve krvi s ořem zbocen,
mečem Kublajevica zachvátí,
ot ramene šúrem kyčlu protče ***).

Takož spade bezduch mezi mrchy,
zarachoce nad niem túlec s lukem.“

*) Známo jest, že králi Václavovi i knížeti Bedřichovi Rakouskému nejvíce děkovati bylo za vyhnání Mongolův z země Moravské, ačkoli jisté je, že Jaroslav zabítím Kublajevice bitvu byl rozhodl.

**) Byl to, jak Palacký udává, jeden z hojných vnuků aneb právnuků Čingischánových, jehožto jména vlastního již nelze doskumatí se. Jméno Kublajevic je, jako výše jméno Kublajevna, jméno toliko rodové.

***) Protče, protekl, protknul.

Smrtí Kublajevicovou vítězoslavně děj se
končí. Vítězstvím Jaroslavovým ukončena jest
řada pohrom, ježto Bůh na křestany za jich
hřích byl seslal.

Jaroslav přináší co anděl smilování vítězným
svým mečem milost boží.

„Uleče se ves luď Tatar lutých,
otmetáše dřevce séhodlúhé,
palováše tu, kto téci může,
tamo, otkad slunce jasno vstává —
i by prosta Hana Tatar vrahóv.“

6. Ludiše a Lubor *).

(V rukop.: O slavném sedání).

Ačkoli báseň tato na skutečné události sotva se zakládá, můžeme ji přece k předešlým zpěvům připočísti a to nejen proto, že rázem svým epická jest než i proto, že nový, významem historický zjev v životě národním za předmět má.

*) Básník opěvuje turnaj, jenž se vítězstvím rytíře Lubora nad soupeřem Zdeslavem končí, načež krásná Ludiše, dcera knížete Zálabského, na jehožto hradě sedání se odbývá, vítěze věncem z dubového listí zdobí. Z erbu rytířského „tuří hlava“, ježto se v básni připomíná, jakož i z turnaje samého se Šemberou souditi lze, že báseň složena jest za doby krále Otakara II (1253—1278), jelikož obě ty věci za dotčeného krále v Čechách zvláště v obyčej vešly. Verš je osmislabičný s trochaickým chodem a s pravidelnou přestávkou po čtvrté slabice.

Již v Jaroslavu viděti bylo, jak středověký romantismus původní básnictví české pronikati počínal, poznávati již dáváje duchu jeho vysost, hlubokost a obsažnost a pokoušeje se již o to, aby původní poměr mezi přírodou a duchem, vrch mající v názoru národním, se rozpadl.

V zpěvu o Ludiši a Luboru, jenž na kultu rytířském, vlastní to tepně romantiky, osnován jest, postoupil duch romantický sice znamenitě na dráze své přetvárné, avšak přece se mu nebylo ještě podařilo, vítězný prapor na české půdě národní vztýčiti.

Zajímavé a významné jest pozorovati, jak v básni naší romantický duch s původním duchem básnickým ještě zápasí. Ačkoliv tento značnou ztrátu na své původnosti, samostatnosti a ráznosti již byl utrpěl a ochablost svou mdlou jednotvárností patrně na jevo dává, má přece v sobě ještě tolik síly, aby, jak z rozboru vysvitne, předmět cizí rouškou národní přiodíl. Právě za touto příčinou zaujímá báseň naše v historii básnictví českého místo neposlední, houževnost a životnost českého genia básnického ukazujíc.

Již začátek

„Znamenajte staří. mladí
o pótkách i o sědání,“

jímžto básník způsobem národního eposu k pozornosti vyzývá, patrně svědčí, že skladatel, ač spůsoby rytířskými vykójen, národním duchem dosti živě ještě proniknut jest, což ještě patrněji z toho vysvitá, že hry rytířské na dvoře knížete Zálabského uvádí.

„Bieše druhdy kněz Zálabský,
kněz slavný, bohatý, dobrý;
ten imieše dcer jedinu,
sobě i všem milú vele.“

Básnickým tímto nadsazováním patrně usiluje novému zjevu v životě českém základ národní dání. Za doby sedání v Čechách, ježto teprv za kralování Václava I (1230—1253) u nás uvedena byla, na skutečného knížete Zálabského pomysliť, byl by zajisté makavý anachronismus.

Vice náklonnosti k vzdělanosti časové jeví básník v popisu dcery knížete Zálabského.

„Ta dci na div sličná bieše,
těla urostlého krásně.
Líce jmieše ovšem bielé,
na lícech rumenci ktviechu,
oči jako nebe jasné,
i po jejej*) bielej šíji
vlasy zlatostvúcí vějú,
u prstencích skadeřeny.“

*) Jejej, její.

Kdežto básník Čestmíra vnady dcery Vojmírovy zevrubně nerozbírá, nazýváje ji prostě lepou a lepotvornou; kdežto básník Jaroslava, tknut jsa již novějším směrem romantickým, krásu kněžny Kublajevny s patrnou oblibou, ač ještě dosti původně, samostatně a rázně, popisuje: jeví básník náš v popisu kněžny Ludíše již nadšení romantické. Úplně se koře modernímu kultu ženské krásy, zabředl již v měklost, slabost a divost líčení romantického.

Za to vážně epicky provádí, jak kníže Zálabský pány na hrad svůj na veliké hody zve, jižto se dne ustanoveného z dalných zemí a vlastí na hradě dostavili.

„Až druhdy kněz káže poslu,
by se páni vsici sněli
na hrad na hody veliké.
I kdaž bě den ustavený,
sněchu se sem vsici páni
z dalných zemí, z dalných vlastí
na hrad knězu na sie hody.“

I hody líčí s roztomilou prostotou a pravidlostí nestrojenou.

„Páni ku knězu se hrnú,
pokloníchu se tu knězu
i kniení *) i lepej dcři.“

*) Kniení (kníně), choť knížecí; obyčejně, ač nesprávně, kněžna, což vlastně dceru knížecí znamená.

Za předlúhé stoly sedú,
prokní rozenie dle svého.

Nosichu jedenie divá,
i nosichu pitie medná;
i by hodovanie hlučné,
i by hodovanie slavné.

Rozstúpi sě síla v údech,
rozstúpi sě bodrošť v myslech.“

V popisu tomto vyniká zvláště rázem drasticky epickým způsob, jakým básník rozjarenost hostí na mysli i těle popisuje. Drže se epické objektivnosti líčí vzcháající se hodováním sílu těla a bodrošť mysli tahy naskrze vnějšími, dávaje oběma z vnitra takorčka na venek vystupovati a působením na ústrojnost se objevovati.

Zvláštní úvahy je i dvornost hodna, s nížto se rytířští hosté k rodině knížecí mají. Všickni se klanějí nejdříve knížeti, pak knízi a teprv naposledy kněžně. Je to patrně proti rytířským způsobům dvorným, dle nichž se každý rytíř dámě svého srdce přede všemi kořiti má. Básník Ludiše a Lubora, novější kulturou národnímu životu docela ještě neodcizen, napravuje tu, jakož i v celé básni, rytířskou dvornost obyčejem národním, pamětliv jsa, že „vsiak ot *) svej čelědi vojevodi **).“

*) Vsiak ot, každý otec. **) Rukopis Zelenohorský.

Ještě patrněji vystupuje národní názor básníkův slovy, jimiž kníže po odbytých hodech příčinu udává, za kterou pány z dalných vlastí byl svolal.

„V ta doby kněz vece pánóm:

Mužie! nebudi vás tajno,

z kakých příčin stě sě sněli.

Statní mužie! jáz cheu zvěsti,

kací z vás mi najplznějí*).

V míře yálku múdro ždáti;

vezdy nám súsědé Němci.“

Básník neuvádí rytířských her, na dvoře Zálabského knížete odbývaných, co zábavu časovou. Podvrhuje jim úlohu vážnou a důstojnou, úlohu to, jejíž rozřešení úkolem celého národu českého bylo. Kníže Zálabský pány z dalných vlastí proto svolal, aby v sedání jich udatnost seznal, jižto použití zamýšlel v bojech se sousedními Němci, národní samostatnosti povždy pohromou hrozącími.

Přípravy k sedání, ježtó se hned po hodech před hradem na široké louce odbývati má, jsou při rázné stručnosti s pravdivostí plastickou vyličený.

*) Najplznějí, nejužitečnější.

„Die kněz. Přetrže se ticho.
Ot stolův tu vstachu páni,
pokloniehu se tu knězu
i kniení i lepej deři.
Kotly, trůby slyšej znova.
Vsie se ku sedánu strojí.
Tu před hradem v širé lúčě
vz výši na pavlači krásné
sedie kněz se starostami,
sedie kniení s zemankami,
i Ludiše s děvicemi.“

Sedání samé provedeno jest se zvláštní pílí, ježto, jak A. V. Svoboda vším právem poznamenal, rovnoběžností u ličení vzdělanost a umělost v slovesnosti prozrazuje.

„I káže kněz zemanóm svým :
Kto chtie prví na sedánie,
ty jáz kněz sám ustanoviu.
I káže kněz na Střěbora,
Střebor Ludislava zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta *) dřevce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dlúho spolu zápasista,
ež dřevce oba zlámasta.
I tak uondaná běsta,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hlahol trub i kotlův.

*) Vzesta, vzali.

I káže kněz zemanóm svým :
Kto chtie vteří na sedánie,
aby kniení stanovila.
Kniení na Srpoše káže,
Srpoš Spytibora zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú.
I hna Srpoš v Spytibora,
vysadi jej z tvrda sedla,
sám sě s koně ruče vrže *).
Oba dobysta tu mečí,
ráz po ráze v černá ščítý,
jiskry vzprchu z černú ščítú.
Spytibor Srpoše seče,
Srpoš v chladnu zemiú pade.
I oba sta unavená,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hlahol trub i kotlów.
I káže kněz zemanóm svým :
Kto chtie třetí na sedánie,
by Ludiše stanovila.
Kněžna na Lubora káže,
Lubor Bolemíra zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
ručě v ohradu sě hnasta,
protiv sobě zaměřista,
srazista sě oščepoma.

*) Vrže, vrhl.

Bolemír sě s koně kotí,
ščit mu daleko zaletě;
otnesú jej chlapi z dráhy.
Zevzníe hlahol trub i kotlův.
Lubor na Ruboše zývá,
Ruboš ruče na kón vzskoči,
prudko na Lubora žene.
Lubor kopie mečem přetě,
křepce *) v helm mu vrazi ránu;
Ruboš vazem s koně spade;
otnesú jej chlapi z dráhy.
Vezni hlahol trub i kotlův.
Lubor na zemany zývá:
Kto sě chtějú se mnú bítí,
těm v ohradu sěmo jeti!
I by hovor mezi pány;
Lubor na ohradě ždáše.
Vytče **) Zdeslav dlúhé dřevce,
i na dřevci tuří hlava.
Vzskoči na oř jarobujuý,
hrdivými slovy vece:
Praděd (mój) zbi diva túra,
otčík zahna Němcev sbory,
zkusi Lubor chrabrost moju!
I tu protiv sobě hnasta,
hlavama v sebe vrazista,
aj oba s koniú spadesta.

*) Křepce, mocně, silně.

**) Vytče, vytknul, vystrčil.

Ruče zdě meče dobysta,
opěšalá zápasista,
křepce mečema máchasta,
kol se rozlehachu rázy.
Lubor se k němu příboči*),
mečem kruto v helm mu seče,
helm se rozskočí v dva kusy.
Mečem v meč udeři ránu,
i meč vzletě za ohradu;
Zdeslav se na zemi vrže.
Zevzni hlahol trub i kotlův.“

Ačkoliv u líčení soubojů původní síla básnického ducha již zlomena a překypující jeho bujarost již škrocena jest, vyniká přece rázností dosti drastickou, plastikou dosti individualnou a živostí dosti dojemnou.

Nicméně vyznati nám jest, že básník, nahrazuje umělostí původnost, jížto se mu v plné míře již nebylo dostávalo, účinek umělůstkou sám pokazil a přebrousil. Kdežto podobné scény v Záboji a Čestmíru obrazu se podobají, ježž umělec několika smělymi, jadrnými a původními tahy na plátně byl vyvedl s efektem velerázným, podobá se líčení sedání našeho básníka obrazu, jenž váhavým, každým tahem po efektu patrně

*) Příboči, příbočil, k boku se přitočil.

bažícím štětcem u manýře přemělkované vyveden jest. Manýra jeví se hlavně hledanou rovnoběžností, ježto v jistých případech a mezích líčení půvabné ráznosti ovšem dodává, zde však unavující jednotvárností slabost básnického názoru toliko prozrazuje.

Ku konci zpěvu osvědčil básník, uváděje Lubora co vítěze, ještě jednou, a to způsobem skvělým, samostatnost názoru národního.

„Oklúči Lubora panstvo,
i vede jej přede kněze,
před kniení i před Ludišu.
Ludiše mu věnec stavi,
věnec z dubového listie.
Zevznie hlahol trub i kotlów.“

Nedrží se tu jenom jako výše proti rytířským způsobům dvorným národního obyčeje, na staročeském otcovství založeného, než vyhýbá se, jsa pamětliv naivnosti, v národní epice vrch mající, i všemu zjevu erotickému. Ani štěstí Luborova ani lásky Ludišiny se nedotýká — ano ani obligatného polibku nebyl Luborovi dopřál.

II. Básně lyricko-epické.

Vedle epických básní setkáváme se v rukop. Kralodv. s básněmi obsahem epickými, provedením ale lyrickými. Jsouce na živlu epickém osnovány a duchem lyrickým naskrze proniknuty, spadají v obor básní lyricko-epických.

Pěvcům básní těchto měla událost cenu jenom vedlejší. Tato byla jim pouhým rámcem, za nějž obrazy vlastní své mysli dávali. Jim šlo hlavně a přede vším o to, aby na základě události citům svým, brzy radostí bujícím, brzy bolem truchlícím, ulevili.

Kdežto předešli epikové, vyjma jediného pěvce Beneše, dosti snažně o to dbají, aby povaha jich mysli v jich básně se nevloudila a pravdivost realného odlesku nestemnila, kladou tito lyriko-epikové jádro mysli své v půdu real-

nou, aby v ni kořeny pustilo, z ní vzešlo a v květinu se pak rozvilo, zjevující zápachem svým povahu jich myslí.

Také lyricko-epické zpěvy máme v rukop. Kralodv. dva, totižto zpěv o jelenovi a zpěv o Zbyhoňovi.

Pěvcové obou zpěvů vynášejí city své na základě epickém, ale způsobem zvláštním, ryze slovanským, líčíce je výjevy přírodními, jež v tajemné šero symboliky zaodívají. Tím, že citům jejich v přírodě výjev zvláštní povždy odpovídá, ony naznačuje, vzniká překrásný parallelismus mezi jich subjektivností a mezi přírodou samou. Utěšený tento parallelismus je zvláště v Jelenu tak samorostlý a rázný, tak živý a pravdivý, že se nám v ni žádná jiná básni staročeské u plnosti tak ukončené a důslednosti tak přísně provedené neobjevuje.

1. Jelen *).

Z počátku vypravuje básník, jak jinoch, po horách a dolinami v boje chodívaje a hrdou zbraň nosívaje, nepřátelské shluky rozrážel.

*) Pěvec oplakává smrt statného jinocha, jenž v litých bojích nepřátelské shluky mocnou rukou rozrážel, až jej nepřítel, lstivo naň podskočiv, mlatem zabíl. Zdali to děj skutečně historický, aneb básníkem jen k tomu cíli a konci vymyšlen, aby elegickým citům svým ulevil, rozhodnouti nelze. Hanuš (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 39) má za to, že se báseň tato bájeslovně vykládati má tak, že by se přeměnou básnicko-bájeslovnou objeviti mohla. Že báseň tato z doby pohanské pochází, o tom patrně svědčí celý její způsob. Rozměr splývá s cítěním básníkovými v jednu harmonii, nepřestávaje na jediné soustavě rytmické. Verš se stává brzy delším brzy kratším, brzy kvapněji postupuje brzy volněji se rozkládá, jak toho pohyb citů básníkových, brzy kvapnější brzy volnější, požaduje.

„Běháše jelen po horách, po vlasti,
poskakova po horách, po dolínách;
krásná parohy nosi,
krásnýma parohoma hustý les proráže,
po lesě skákáše hbitými nohama.
Ajta junose po horách chodíva,
dolinami chodíva v luté boje;
hrdú braň na sobě nosíva,
braniú *) mocnú rozráže vrahóm shluky.“

Splývání děje s výjevy přírodními je tu důsledně a velkolepě provedeno. Jedinkým toliko obrazem vykreslil básník s živou pravdivostí hlavní tahy povahy jinochovy, každému z nich obdobným hnutím jelenovým živé a individualné barvitosti dodáváje.

Vykresliv rázným a živým a spolu i něžným a spanilým obrazem hbitost a lepost, jakož i bujarost a srdnatost jinochovu, přetahuje najednou vypravování své výbuchem elegickým:

„Nenie juž junose v horách!“

Výtečnost povahy jinochovy budí v prsou básníkůvých mocí kontrastu bolestné vědomí, že ho více není, a potřásá jeho myslí tak velemocně, že bolu svého zatajiti nemůže.

Vynes všecko hoře povzdechnutím ze srdce

*) Braniú, zbraní.

svého, teprv s to je dále vypravovati, jakou smrtí ubohý jinoch byl sešel.

Podskoči naň zdě lstivo lutý vrah,
zamiesi zraky zlobú zapolená,
udeři těžným mlatem v prsy —
zevzněchu *) mutno žalostní lesi.
Vyrazi z junose dušu, dušicu,
sie vyletě pěkným táhlým hrdlem,
z hrdla krásnýma rtoma.“

Ráznost a živost, jež jsme výše v epických básních byli seznali, i zde se u svrchované plnosti objevují. Zlobu vrahovu a smrt jinochovu naznačil básník způsobem plasticky realným. Nepřestává však co lyriko-epik na pouhé realnosti, než i žalosti a útrpnosti své volný průchod dává. Žalost svou přenáší do přírody, dává je lesům žalostně šuměti; útrpnost svou přemilostně na jevo dává něžností, s jakou hrdlo a rty miláčka svého popisuje.

Vida ho pak již zesnulého nařiká si s litostí srdečnou.

„Aj tu ležiel
Teplá krev za dušicú teče, za otletlú,
syrá země vřelú krev pije.
I by v každej děvě po žalním srděččě.“

*) Zevzněchu, zavzněli.

I nářek, ač rázem čistě lyrický, se živlem epickým harmonicky splývá.

Harmonické splývání momentů epických s momenty lyrickými je vůbec vedle již spomenutého parallelismu přední a hlavní okrasa tohoto zpěvu. Básník nevede si nářek výbuchy elegických, než bolestně se pohružuje v nezvratnou již skutečnost. —

Až potud líčil básník city své, ježto srdce jeho při smrti jinochově svíraly. Však nepřestává na těchto ukazuje nám dále i city, jež ani po smrti miláčkově jeho mysl tísniti nepřestaly.

Za touto příčinou vede nás k hrobu jinochovu a ukazuje nám, že na něm příroda sama nejskvělejší, stoletím vzdorující pomník byla postavila.

„Ležie junoš v chladnej zemi,
na junoš roste dubec, dub,
rozkládá se v suky šír i šír.“

Obrat to překrásný a spolu i velevýznamný. Příroda sama hlásá sílu a statečnost jinochovu velikánem lesů, jenžto znamenatí se zdá, že ze světa nesešel, než že se jeho podstat jím pouhou přeměnou rozkládá.

Oslaviv miláčka svého popisuje básník způsobem obdobným i touhu svou.

„Cházievá jelen s krásným rohom,
skáče na nožiciach ručiek,
vz horu v listie piená táhlé hrdlo.“

Obraz tento je významný i tajemnou přírody symbolikou i živostí a pravdivostí, již vroucnost a upřímnost lásky toužebné vypodobněna jest.

Jako totiž jelen na nožkách ručích skáče a hrdlo své táhlé v listí dubové vzhůru vzpíná, tak usiluje i touha básníková aspoň památku miláčka svého u chvatu přemilostném poštíhnouti a, postihši jí, v ni se ponořiti. Charakteristika touhy je nepřekonaným způsobem provedena. Básník důmyslně touhu svou v jelena, jímž výše jinocha byl vyobrazil, zpředmětil, dávaje tím na jevo, že touha s obrazem miláčka svého v jedno vzplývá.

Roztouživ se po jinochu zahoří konečně hněvem proti vrahovi, prahnoucím po pomstě spravedlivé.

„Sletujú sě tlupy bystrých krahujcev
ze vsia lesa sěmo na sien dub,
pokrakujú na dubě vsici:
Pade *) junoš zlobú vraha,
junoš plakachu vsie děvy!“

*) Pade, padl.

Přede vším vytknouti jest psychologickou pravdivost přechodu z touhy v hněv a pomstu. Jest úplně odůvodněn kontrastem. Čím libostněji se básníkova touha v památce jinochově byla kochala, tím hrozněji bol jeho srdce svírá, když, procitnuv ze snění touhou vzbuzeného, strašnou skutečnost vidí — bol jeho ustupuje hněvu proti vrahovi a hněv prahne po pomstě spravedlivé.

U popisu hněvu zůstal básník věren líčení symbolickému, i zde o přírodu se opíraje. Chtě ale svrchovanou spravedlivost hněvu svého a nezvratné své přesvědčení, že vrah jinochův pomstě neujde, naznačiti, bere tenkrát symbol z přírody posvátné.

Posvátní krahujcové, pokračující na dubě, nejsou pouhými tlumočnickými hněvu a pomsty básníkovy, než jsou i hlasateli hněvu a pomsty bohů samých.

2. Zbyhoň *).

Jako básník Jelena zpěv svůj na parallelismu výjevů myslí své s výjevy přírodními byl osnoval, osnuje i básník Zbyhoň zpěv svůj na symbolickém spojení události s výjevy přírodními. Je to patrné svědectví, že poměr básníkův ku přírodě rázu ještě původního je, jež pozdější kultura teprv zrušila, neřkuli docela rozvedla.

Při vší této shodě názoru základného liší se oba zpěvy provedením.

*) Pěvec opěvuje hrdinský čin, jímžto statný jinoch děvru svou, Zbyhoňem na hrad unešenou, osvobodil. Zda-li děj historický jest, nedá se nikterak určití. Zpěv tento je nejistého původu, ačkoli některé v něm známky o velikém jeho stáří svědčí. Rozměr je naskrze pravidelný. Verše jsou trochaické dvanáctislabičné s přestávkou po šesté slabice.

Básník Jelen a provádí nadřečený parallelismus s rozmanitostí zajímavou, básník Zbyhoň přestává na jednom toliko výjevu přírodném, ale důsledně jej s událostí celou spojuje; onen zaodivává symboly své rouškou mystickou, tento provádí symbol svůj se světlostí zjevnou; onen harmonicky splýváti dává živlům lyrickým se živly epickými, tento se zvláštní oblibou se nese k lyrice a epický živel jaksí v pozadí staví, líče jej až s přílišnou kvapností a uváděje jej v kusosti až unavující; onen vyrazí ráz citu a děje i rytmikou zvláštní, tento vtiskl zpěvu svému veršem trochaickým dvanáctislabičným jednotejný ráz rytmický.

Ačkoli Jelen cenou básnickou Zbyhoň převyšuje, honosí se tento přece krasou zajisté utěšenou.

Básník počíná svůj zpěv vypravováním, jak Jinoch kolem hradu, v němžto Zbyhoň jeho dívku byl uzavřel, obchází, sklíčen žalem hlubokým a touhou tesklivou.

„Poletova holub se dřeva na dřevo,
žalostivo vrka hoře vsiemu lesu.

Aj ty lese šířý! v tobě jáz letávach
s hōlubícú drahú, s milú, s přemilitkú!

Ach, a zlōbný Zbyhoň chvátí hōlubicu,
i otnese u hrad, ach, a u hrad tvrdý!

Aj obchází junoshe kol tvrda hrada,
žalostivo vzdycha po svej drahej milej.
Ot hrada na skálu. Na skálě si sěde;
žalostivo sedie, s němým lesem mlčie.“

Jako básník Jelen a vedle události výjev přírodní, s ní souběžný, klade, by konkrétné názornosti a předmětné živosti nabyla, tak i básník Zbyhoně. Chtě vroucnost lásky a touhy jinochovy po milence, Zbyhoněm mu odňaté, konkrétněji a živěji vyliciti, vyobrazuje jinocha holubem, národním to symbolem čisté lásky, ježmužto Zbyhoň holubici byl uchyátil. Při vši shodě znázorňujícího způsobu viděti jest u básníků obou co do jeho provedení rozdíl charakterický. Básník Jelen a provedl parallelismus mezi jinochem, po horách a dolinami v luté boje chodícím, a mezi jelenem po horách, po dolinách běhajícím úplně, ne tak básník Zbyhoně. Holub polétává se dřeva na dřevo a lesu hoře své žaluje; jinoch, žalostivo po své drahé milence vzdychaje, obchází též kol hradu tvrdého; pak ale zasedá na skálu a s němým lesem mlčí. Však to nelze jest básníkovi za poklesek pokládati. Uznati nám spíše v tom jest způsob zdařilý, jímžto vroucnost a prudkost žalu jinochova nástinil, jenž tak mocně jeho prsa svíral, že s to nebyl slovy

jeho projevit. Proto žalostivo na skále sedí a s němým lesem mlčí. Les sám, vida bol jeho přehrozný, mlčením svou útrpnost a šeternost na jevo dává. Líčení také není zajisté jen překrásné a pravdivé, než i rázem čistě národní, poněvadž se jím příroda účastnicí stráští lidských osvědčuje.

Motiv, jímžto básník jinocha, v bolu pohříženého, k sdílnosti pohání je svrchovaně pravdivý a čistě národní.

„I přiletě holub, žalostivo vrka.“

Sympathie důvěrná, jež v mysli naší nejrychleji a nejjistěji vzniká, když vidíme, že jiný tím bolem hyne a trpí, jímžto i my hyneme a trpíme, vluzuje se v bolestné srdce jinochovo a, utišivši bouři jeho kouzlem svým neodolatelným, sama je otvírá.

Proto pozdvihuje jinoch hlavu svou k holubu, stejným bolem hynoucím, a srdci svému ulevuje.

„Podviže *) junoše hlavu k němu, vece:

Ty holúbče mutný! tobě mutno samu,
toběli krahujee uchvátí tvú družu?

Ty Zbyhoni támo na tom tvrdě hradě!
ty uchvátí moju drahú, předrahoučkú

*) Podviže, pozdvihl.

a otnese, ach, u hrad, u hrad u tvrdý !
Holúbče! ty bysi byl válel s krahujem,
kdyby tobě bylo srdice udatno;
ty bysi byl vydřel krahujcu svú drahú,
kdyby tobě byla dravá, ostrá drápy;
ty bysi byl zabil krahujec zlobivý,
kdyby ti byl tvrdý, masožravý nosec.
Vz horu, mutný junioše! žení *) na Zbyhoň!
Tobě srdce přeudatno proti vrahu,
tobě protiv jemu braně silná, ostrá,
tobě jemu v hlavu těžek, železný mlat!“

Slovy těmito podal básník mistrovsky provedený obraz mysli jinochovy.

Nejdříve hýbe jí sympathie, s přemilostnou útrpností k holoubčeti smutnému se nesouc, a pak teprv, vzmohši se a povaze své sdílné zcela se oddavši, bolestné srdce jinochovo otevírá, z něhož se všecko jeho hoře jedním proudem najednou valí.

Úlevou trapných citů se sprostiv a rozvahy mysli opět nabyv, chystá se jinoch dráhu mužného činu nastoupiti. Duševný tento jeho proces je plastickým způsobem vyznačen. Viděti nám lze jest, jak jeho žádost ve vůli dozrává a jak tato konečně v rozhodný čin vyspívá.

*) Žení, žen.

Celá reflexí jinochova, tak naivným způsobem pronešená, skvěle vydává svědectví o básnickově známosti mysli lidské.

Vzmuživ se spěchá jinoch k hradu Zbyhoňovu, k němuž v noci doráží.

„Ruče junose dolův, v dolě temným lesem.

I vze na sě svoju braň, i na rámě mlat svůj;

spěje lesem temným ku hradu ku tvrdu.

Bě u hradu tvrda nocú. Vezdě temno.“

Horoucnost úmyslu jinochova je drastickým kvapem zdařile pronešena, ne tak u líčení dalšího děje.

„Tluče silnú pěstú.

Kto to? s hradu slova.

Já sem, lovec bludný.

Otvoríe sě vrata.

Tluket silnú pěstú.

Otvoríe sě vteré.

Kdě vládyka Zbyhoň?

Za velikú sieniú *).

Tam Zbyhoň vilný, tamo plaka děva.

Aj, otvoři lovcu!

Neotvoři Zbyhoň.“

Básník dal se co lyriko-epik oblibou svou zvláštní k živlu lyrickému tak zavesti, že událost u stručnosti až přílišné rozvinuje, čímž se vypra-

*) Sieniú, síní.

vování jeho nemile úsečným a kusým stalo. Přes to přes všecko vyznati musíme, že by se tu básník jalovou rozvlácností ještě většího poklesku byl dopustil a to již proto, poněvadž tu živel epický za příčinou výše uvedených motivů rychlými tokeni se rozlévati musí.

Události úplně přiměřena je za to rázná stručnost u katastrofě, dodávajíc jí patřičného důrazu a zdařile napodobňujíc jednak kvapnost přecházky rozhodné vůle v skutečný čin, jednak svrchovanost blaženosti konečně postižené.

„I rozrazi mlatem dřvi silný junoš,
i rozrazi mlatem Zbyhoněvi hlavu,
hradem vezdě běha i vsie v hradě pobi,
u svej krásnej děvy do úsvěta leže.
Přijde ranné slunce vrcholy dřev k hradu;
přijde nová radost v junošino srdce,
že svú krásnú děvu chová v silnú pažú.“

Ku konci provádí básník již ze začátku zpěvu započatý parallelismus s utěšenou naivností a spanilostí, dílem aby zpěv samý okrouhlosti nabyl, dílem aby i blaženost jinochova, jako výše jeho hoře, i v skutečnosti živého výrazu došla.

„Čie ta holubice?

Zbyhoň ju uchwáti.

Jako mě zdě věza *), tak ju v tvrdě hradě.

*) Věza, vězal, u vězení držel.

V lesy s tvrda hrada!

I letieše v lesy,
i letieše sěmo i letieše tamo,
se dřeva na dřevo se svým holúbceť,
s holúbceť spáváše na jednej větvi.
Vzradova sě děva, se svým junošů
chodi sěmo tamo, vezdě kamo zechtě,
s milítkem *) spáváše na jednom ložici.“

*) S milítkem, s milencem.

III. Básně lyrické.

Lyrické básně rukopisu Kralodvorského uznány jsou soudem skoro všeobecným za písně prostonárodní. Náhled Maciejowski-ho; známého to znalce basnictví slovanského, že nejsou prostonárodní, alebrž dříve ve vyšších národu stavech, kde i vyšší vzdělanost a něžnější citění způsob panoval, svůj původ vzaly a pak teprv do nižších tříd se dostaly, je osamotnělý.

Písně tyto prostonárodní vynikají svrchovaně soustředěnou vroucností mysli, a to nikoli jednotlivců než národu, z něhožto byly vyšly. Jsou věrné a živé zrcadlo národního citění a právě proto pro poznání národní povahy důležité. Kdyby možná bylo úplnou prostonárodního zpěvnickví historii napsati, zajisté by se v ní, jak Sabina vším právem poznamenal, i dějiny vnitřního ži-

vota lidu objevily. Odtud jich bezpřemětná svěžest, jadrná stručnost, svrchovaná světlost, vítězná pravdivost, názorná předmětnost a nadobytá hlubokost. Nepřeskakují u básnickém zánícení od jednoho předmětu k druhému, než tiše a prostě přestávají na jedné toliko míře myslí, beze všech hledaných obrátů a umělých přechodů v ukončený celek ji rozprádajíce.

Zvláštního pozoru hoden jest způsob, jakým se v nich city naznačují. Spůsob tento má základ svůj v národním názoru přírodném. Lid staročeský, vděčně uznáváje, že příroda jeho srdce vzdělala a ušlechtila, u všech případech k ní se navrácuje. Totéž činí, kdykoli míru myslí své písní vynáší. Vyslovuje totiž city své buď symbolicky zjevy přírodními; buď je vedle těchto klade, aby barvitosti předmětné nabyly.

Zachovalo se nám v rukopisu Kralodvorském šestero písní: Kytice, Jahody, Růže, Žežulice, Zarmoucená a Skřivánek. Složeny jsou v době nestejně. Růže pochází, jak ze skladby i jazyka vysvitá, nepochybně z věku pradávného, Zarmoucená a Skřivánek nejspíše z XIII století.

1. Kytice *).

Věje větříček
s kniežeckých lesův;
běže zmlitka
ku potoku,
nabiera vody
v kovaná vědra.
Po vodě k děvě
kytice plyje,
kytice vonná
z viol a róží.
I je sě **) děva
kyticu lovit;
spade, ach, spade
v chladnú vodicu!
Kdabych věděla,

*) Verš pětislabičný je adonický, pozůstává z daktyla a trochéa; pozorovati lze v něm již stopu časoměry.

**) Je sě, jala se.

kytice krásná,
kto tebe v kyprů
zemicu sáze,
tomu bych dala
prstének zlatý!
Kdabych věděla,
kytice krásná,
kto tebe lýkem
hebůčkým sváza,
tomu bych dala
jehlicu z vlasův!
Kdabych věděla,
kytice krásná,
kto tě po chladnej
vodici pusti,
tomu bych dala
vienek svůj s hlavy!

V písni této volný průchod dán něžnému toužení milenčinu po milenci. Děva běží ku potoku, nabírat vody v kovaná vědra. Větríček, z knížecích lesů vějíci, uvádí jí na paměť milence, jenžto za nimi dlí, a srdéčko její po něm zatouží. Jako kytice vonná z viol a růží, symbolů to naděje a lásky, blížeji a blížeji po vodě k ní pluje; tak i toužebná láska k milenci v duši její živěji a živěji se ozývá. Než jako sama v chladnou vodu padá, když kytici, konečně k ní připluvší, loviti se jímá; tak prchá i z její duše

toužebnou láskou oživěná památka drahého kochana, když jej u radostném zanícení objeti chce. Nemohouc touhy své upokojiti, přemilostně si jí aspoň pohrává, blahými vzpomínkami se těšíc, že milenec lásku k ní až posud v srdci chová, jí věrností utužuje a na perutech touhy v duchu k ní se vznáší, podobaje se tomu, jenž krásnou kytici v kyprou zemi sázel, ji heboučkým lýkem svázal a po chladné vodičce k ní pustil.

2. Jahody *).

Jde má milá na jahody
na zelená borka.

Zadříeše si ostré trnie
v bělilkú nožicu.

Nemóže moje zmilitka
na nožicu vstúpiť.

Ach ty trnie, ostré trnie
čemu si bol sdělo? **)

Za to budeš, ostré trnie,
z borek vymýtěno.

Poždi ***), milá, v pochládeččě
v zeleně boreččě.

*) Rozměr je strofický. Strofa sama je dvouřádková; první řádka osmislabičná, druhá šestislabičná.

**) Sdělo, udělalo.

***) Poždi, počkej.

Jáz doběhu na palúček
po konieček biely.

Konieček sě na palúčě
v hustej trávě pase.

Moje milá v pochládeččě
na milého ždaje.

Je sě milá žalovati
po tichútku v borečě:

Ach, čo řekne moje máti,
jáz nešťastná roba! *)

Vezdy mi říkáše máti:
Chovaj sě junoší!

Čemu sě junoší chovať,
kdaž sú dobří ľudie?

I přijedech na konicě
jako sniežek bielém.

Skočich s koně, viezech na suk
za stříbrnú uzdu.

Objech **) děvče, přižech k srdcu,
i celovach usta.

I zabude ***) krásna děva
v nožici bolný trn.

*) Dítě dospělé a k práci spůsobilé jmenovalo se ro b e m,
jestliže bylo chlapeem, r o b o u však, pakli holkou. Na
východní Moravě jmenuje se až podnes každé děvče
r o b a.

) Objech, objal jsem. *) Zabude, zapomene.

Laskachom sč, milovachom,
slunce na záchodě.

Pojedť, milý, ruče domów,
slunéčko nám zajde!

Vzskočich ruče na konieček
jako sniežek biely.

I vzech *) zmlitku v náručie,
otjedech s ňú domów.

V písni této obráží se bolečinná blaženost lásky dívčiny. U blahém pocitu vzpomíná si jinoch, jak děvku svou v zeleném borečku zastihl, v líbezném rozkoši s ní až do červánků pohrával a ji pak v náručí na bílém koníčku domů donesl.

Při vši bujně nevázanosti a svévolné rozkošnosti má píseň tato význam dosti hluboký. Vyličena je v ní povaha milujícího srdce dívčího, v němž se největší strast s největší slastí podivně střídají a úplnou toliko oddaností v blahost splývají. Děva chodíc v zeleném borku po jahodách zadře si ostré trní v bílou nožku a zapomínajíc na slova matčina, že se hochů chovati má, spěchá milenci v náruč, by na jeho srdci necítila bolu, v nožce trnem vzbuzeného.

*) Vzech, vzal.

3. Róže *).

Ach ty róže, krásná róže!
čemuś raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
usvědevši opadla?
Večer sěděch, dlouho sěděch,
do kuropění **) sěděch,
nic doždáti ***) nemožech,
vsie dřiezhy †), lůčky sežech ††).
Usnuch. Snieše mi sě ve sně,
jakoby mně, nebožce †††),

*) Rozměř je nepravidelný jako v Jelenu; verš sedmi-
slabičný s chodem trochaicko-daktylickým je nejhustší.

**) Do kuropenie, do pění kohoutův.

***) Doždáti, dočkati.

†) Dřiezhy, tříšky.

††) Sežech, sežehla jsem, spálila jsem.

†††) Nebožce t. c. nebohé, ubohé.

na pravej ruce s prsta
svlekl sě zlatý prstének,
snekl sě drahý kamének.
Kamének nenadjidech *),
zmilitka sě nedoždech.

V písni této pronešena jest žalost, dívčí srdce touhou znepokojené svírající. Děva, marně toužíc po milenci svém, sděluje bolest svou růží, symbolu to lásky, jejíž krásné lístky opadaly, anižby se kdo v jejich vnadech byl kochal. Pak bdí celou noc, miláčka svého marně očekávajíc. K ránu jí spánek víčka zavírá a želné tušení, že kochanka svého na vždy ztratila, tesknou její mysl ovládá. Zdá se jí, jakoby se jí na pravé ruce zlatý prstének s drahým kaménkem svlekl, anižby jeho více našla.

*) Nenadjidech, nenašla jsem.

4. Zezhulice *).

V širém poli dubec stojí,
na dubci zezhulice
zakukáše, zaplakáše,
že nenie vezdy jaro.

Kakby zráló žitko v poli,
by vezdy jaro bylo?
Kakby zráló jablko v sadě,
by vezdy léto bylo?

Kakby mrzly klasy v stozě,
by vezdy jeseň byla?
Kakby děvě těžko bylo,
by vezdy sama byla!

*) Rozměr je strofický. Strofa sama je čtyřřádková; první a třetí řádka je osmislabičná s pravidelnou odstavkou po čtvrté slabice, druhá a čtvrtá řádka je sedmislabičná. Chod je trochaicko-jambický.

Píseň tato *) provádí s libeznou spanilostí, že se nemá dívka v lásce, v jare to života, neustále kochati, než i o to dbáti, aby sama nezůstala. Žezhulice, dle slovanského bájesloví pro veliké a neustálé naříkání nad bratrem v ptáka přetvořená sestra, naříká si, že není vždy jaro. Však co by z toho pošlo? Nezářalo by ani žitko na poli ani jablko v sadě, anižby klasy v stoze mrzly. Tak by ani děva, kdyby se v lásce ustavičně kochala, cíle života svého dojiti nemohla.

*) Hanuš vykládá (Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanův. Str. 38) píseň tuto bájeslovně. „Snad byl původní smysl této básně následující: Na širém poli (nebesa) dubec (rájský strom) stojí, na dubci zezhulice (Živa) prorokujíc, že se brzy proměnití musí v Moranu. — Je-li tomu tak, nebyla by původně i děva na konci básně obyčejnou pannou, než Děvou bohyní, jež nemůže býti sama („jcdnolika“), proměňujíc se též nutně (jako jaro v zimu) v Moranu, ba nebyla by ničím jiným, leč zezhulicí samou. Konec básně („kak by Děvě těžko bylo, by vezdy sama byla“) byl by tudíž roven začátku („zakukáše, zaplakáše, že nenie vezdy jaro“), jsa původně jenom metamorphosis (přeměna) jeho básnicko-bájeslovná.“

5. Zarmoucená *).

Ach vy lesi, tmaví lesi,
lesi Miletínští!
čemu vy sě zelenáte
v zimě, v létě rovno?
Ráda bych jáz neplakala,
nemútila srdce!
A řekněte, dobří lidé,
ktoby neplakal zdě?
Kdě můj otčík, otčík milý?
Zahřeben v rovečeě!
Kdě moje máti, dobrá máti?
Trávka na niej roste!
Ni mi bratra, ni mi sestry,
junošu mi vzechul

*) Rozměr je strofický. Strofa je dvouřádková; první je osmislabičná, druhá šestislabičná. První řádka má po čtvrté slabice pravidelnou odstavku.

V písni této ozývají se elegické povzdechy osíralého srdce dívčího. Ubohý sirotek se nad tím pozastavuje, že se zasmušilé lesy Miletínské, ačkoliv její kolébkou jsou, beze všeho soucitu i v zimě i v letě zelenají a při jejím smutku tvář veselejší neustále ukazují. Naříká si, žeby také ráda tak těžce a ustavičně netruchlila, ale rány, neuprositelným osudem tklivému jejímu srdci zasažené, jsou tak hluboké, že nemůže bolesti zatajiti, tím méně veselá býti. Neb ztratila i otce i matku, i mládence jí vzali; ani sestry ani bratra nemá.

6. Skřivánek *).

Pleje děva konopě
u panského sada,
pytá se jiej skřivánek,
pro če žalostiva.

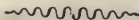
Kakbych mohla ráda být,
malitký skřivánče,
otvedechu zmlitka
u kamený hrádek!

Kdybych pérce iměla,
písalabych lístek;
ty, malitký skřivánče,
tyby s niem tam letal.

*) Rozměr je strofický. Strofa je čtyřřádková; první a třetí řádka je sedmislabičná, druhá a čtvrtá šestislabičná s trochaieko-daktylickým chodem.

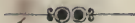
Nenie pírce, nenie blánky,
bych písala listek;
pozdravuj drahého pěníem,
že zdě hořem nyju!

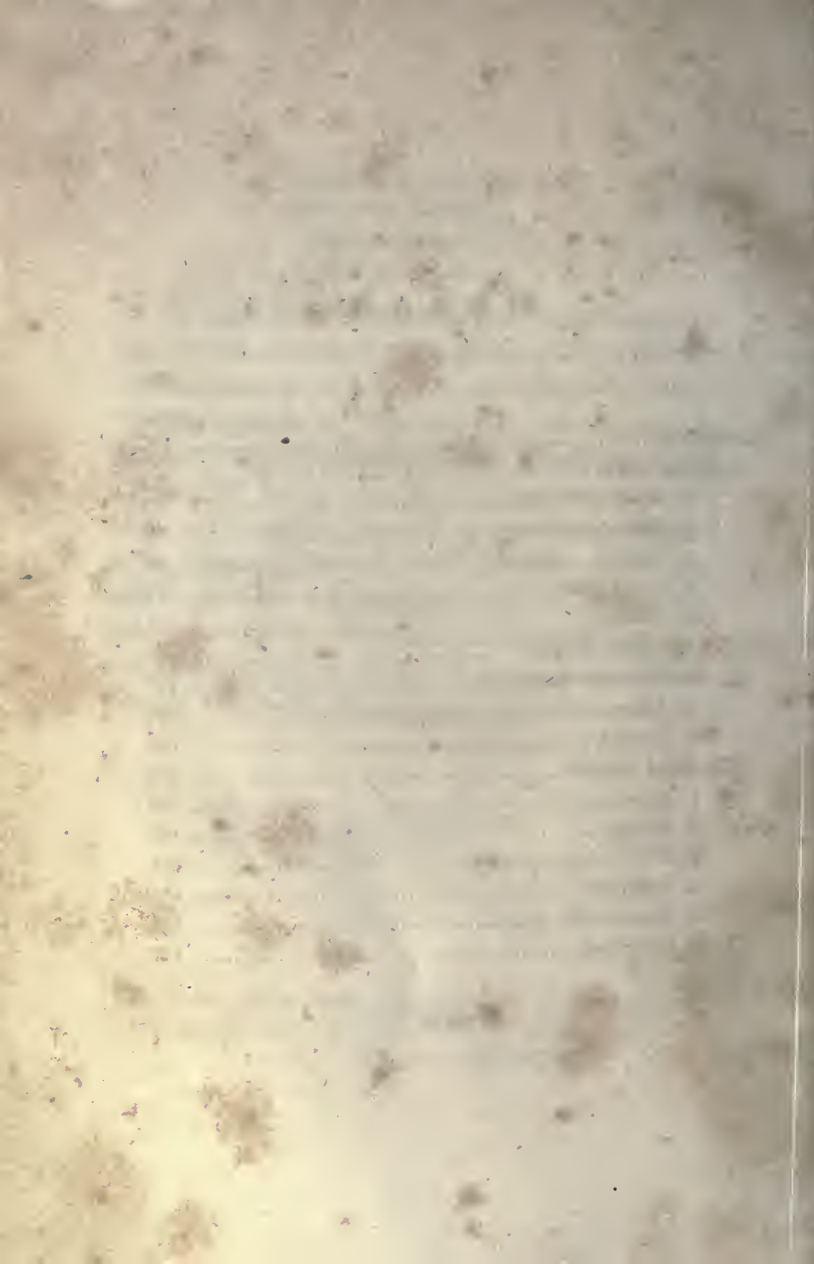
V písni této projevena jest bolest dívčina nad ztrátou milovaného jinocha. U těžkém zármutku pleje děva konopí u panského sadu. Skřivánek, symbol to čisté radosti, ptá se jí, proč sama za jarních rozkoší truchlí. Opuštěná děva nařiká mu, že se nemůže z jarních slastí radovati, neb srdce její truchlí pro miláčka, jehožto jí na kamenný hrádek byli odvedli. Chtíc mu zprávu dáti, že mu až posud věrná je, a nemajíc ani pírce ani blánky na listek, s nímžby skřivánek k němu na hrádek zaletěl, prosí tohoto, aby ho tam aspoň pěním pozdravil, že hořem nyje.

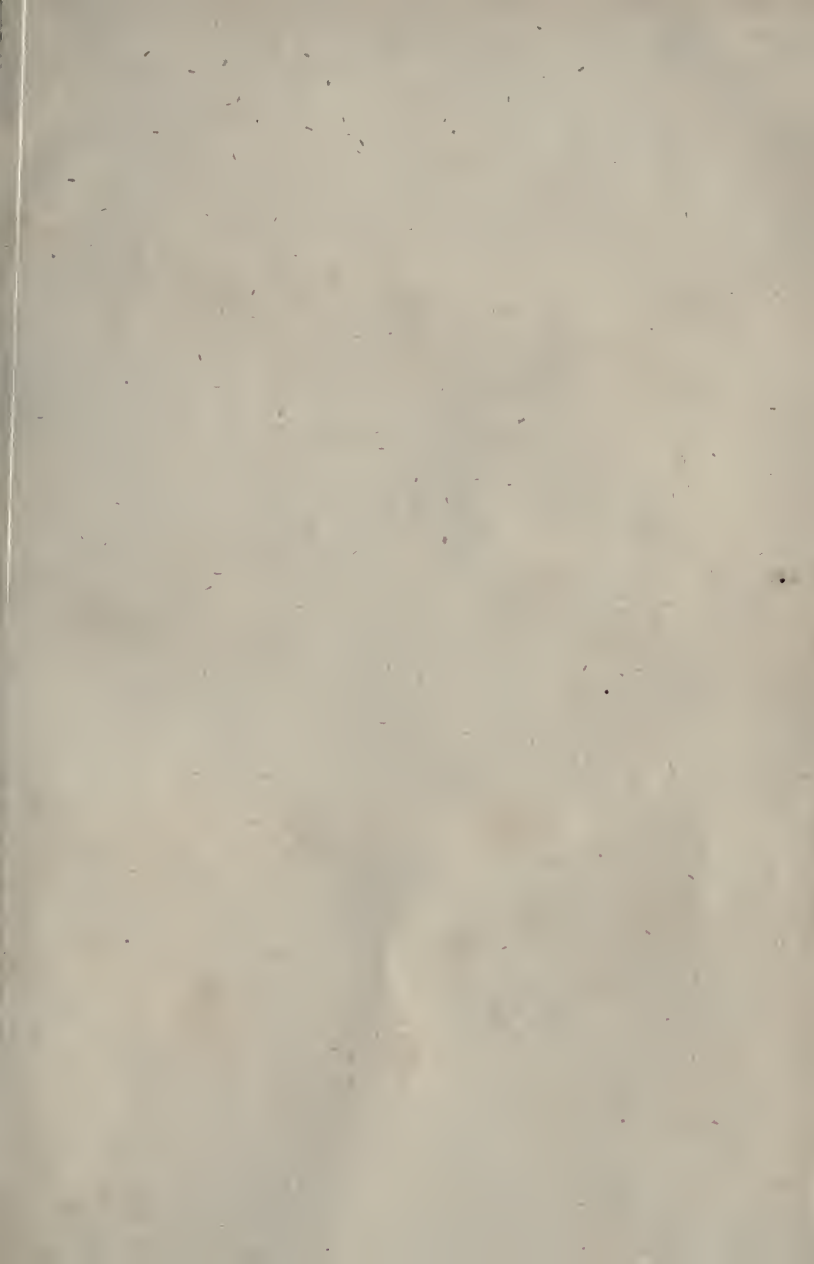

O b s a h.

	Stránka.
Proslov.....	III.
I. Básně epické.....	3
1. Záboj a Slavoj.....	12
2. Čestmír a Vlaslav	39
3. Oldřich a Boleslav	64
4. Beneš Heřmanův	72
5. Jaroslav.....	81
6. Ludiše a Lubor	116
II. Básně lyricko-epické.....	127
1. Jelen	129
2. Zbyhoň	135
III. Básně lyrické	143
1. Kytice.....	145
2. Jahody	148
3. Růže	151
4. Žežhulice	153
5. Zarmoucená	155
6. Skřivánek	157

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
5022
K8

Kvet, Frantisek Boleslav
Aesteticky rozbor
Rukopisu kralodvorského

